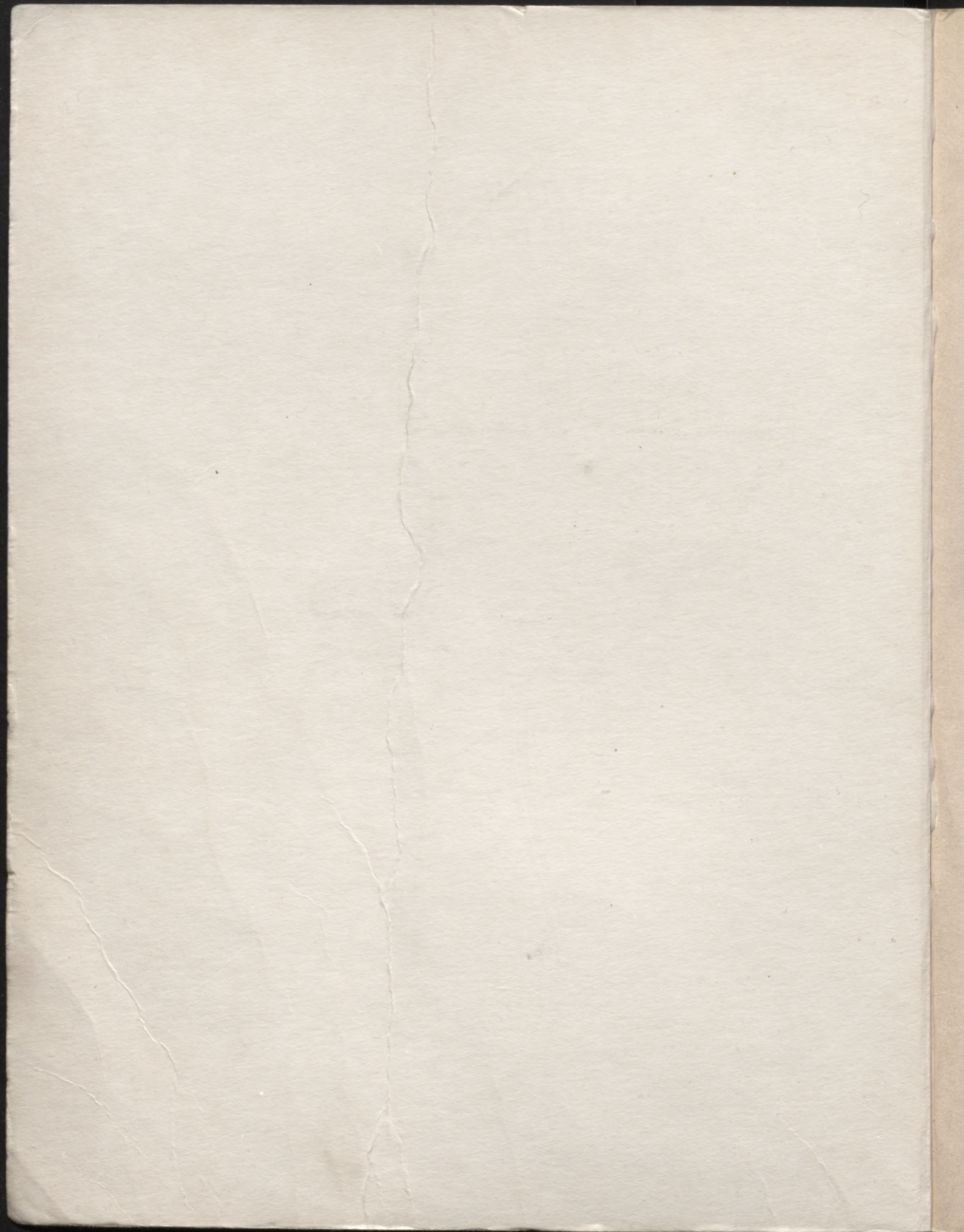

VALENTĪNA
SKUJIŅA

LATVIEŠU VALODA

LIETIŠKAJOS
RAKSTOS

PAREIZRAKSTĪBA
ĪPAŠVĀRDI
SAĪSINĀJUMI
VĀRDA IZVĒLE
TEKSTA IZVEIDE
PALĪGVĀRDI
DATĒJUMS
ADRESE
PIETURZĪMES
VĒSTULES
DOKUMENTI

L 99-4
L 121

L
4

VALENTĪNA
SKUJĪŅA

LATVIEŠU VALODA

LIETIŠKAJOS
RAKSTOS

ZVAIGZNE ABC

808.83-3
Sk 824

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~99-10.747~~
0309060782

Akadēmiķes Dr. habil. philol. Valentīnas Skujiņas grāmata **“Latviešu valoda lietišķajos rakstos”** turpina grāmatu sēriju par latviešu valodas lietošanu lietišķajos rakstos. Šobrīd, kad latviešu valoda kā valsts valoda arvien vairāk nostiprinās mūsu valsts ikdienā, arvien lielāka vērība tiks veltīta rakstu valodas pareizībai dokumentos un lietvedībā. Iepriekšējie autores izdevumi jau uzsākuši savu gaitu tautā, tāpēc jauns izdevums, turklāt tāds, kurā vairāki valodas prakses jautājumi apskatīti arī valodas kultūras aspektā, sabiedrībai ir ļoti nepieciešams. Grāmatas lielākā vērtība ir ilustrācijai izmantotā materiāla normatīvisms, tāpēc LR Valsts valodas centrs iesaka šo materiālu kā rokasgrāmatu katrai iestādei, uzņēmējsabiedrībai, organizācijai, kā arī it visām personām, kas kārtoti lietvedību latviešu valodā un kam darbā ir nepieciešama laba lietišķo rakstu valodas prasme. Šī grāmata noderēs pat tiem, kas “demokrātijas” vārdā min vārdu kājām, piesmej to vai atstāj atmatā, dižodamies ar svešvārdiem.

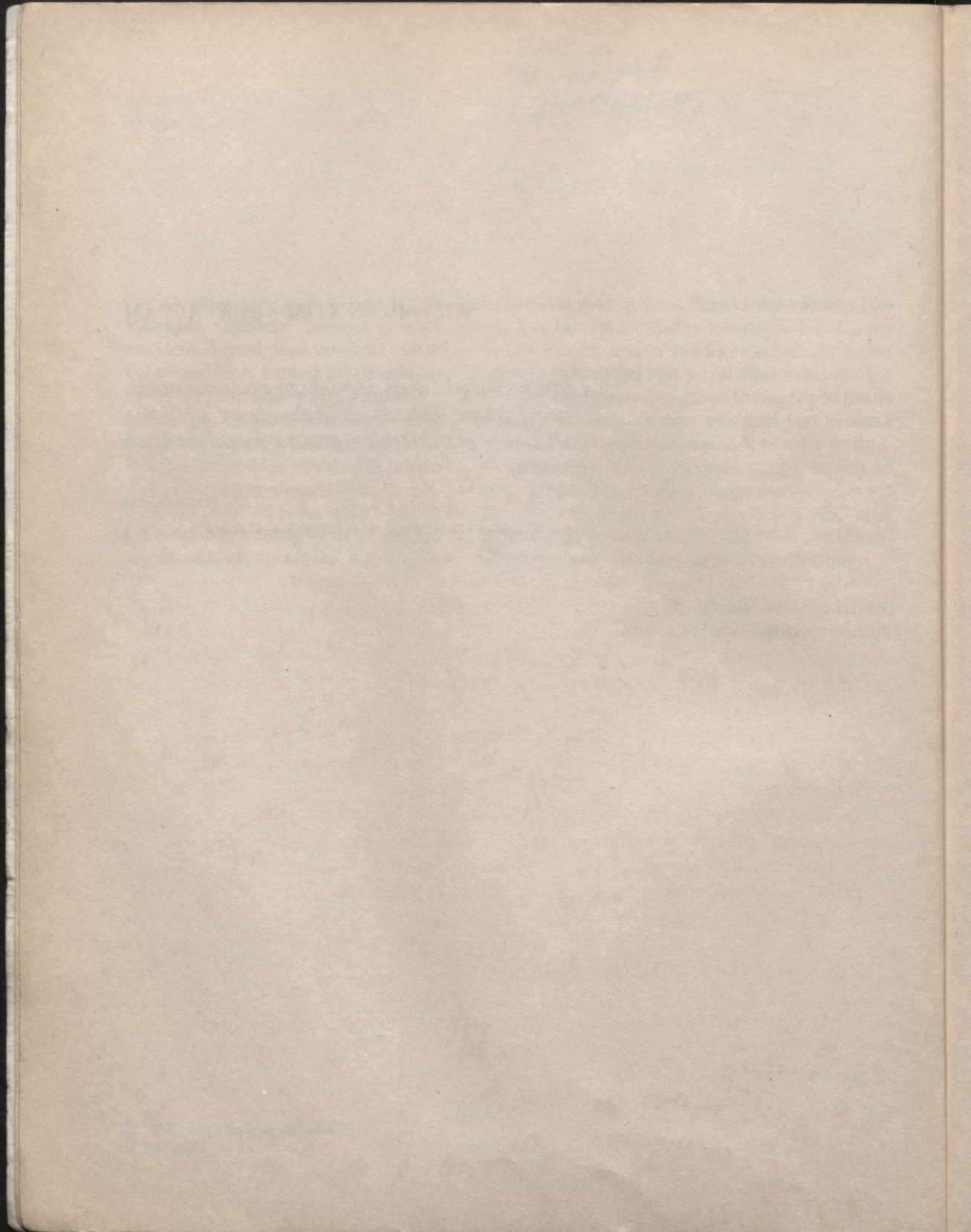
Dr. philol. Dzintra Hirša,
Valsts valodas centra vadītāja

VELTĪJUMS ATIM KRONVALDAM

*.. tautas valodā verd dievišķīgā padoma avoti,
.. tanī pukst tautas dvēsele, .. ar valodas
palīdzību šīs dvēseles gaitas jāsadzird un
jāvada.*

(A. Kronvalds)

Man nav svētākas valodas par latviešu valodu; man nav mīļākas tautas par latviešu tautu; nekas man tik dziļi nerūp kā viņas atzelsana un uzplaukšana. Tie acumirkļi man ir tie laimīgākie, kuros es spēju spert kaut kādu soli savas tautas labā. Un no šī stāvokļa nekāpšu zemē, kamēr vien būšu pie pilnas atzišanas spēka.

(A. Kronvalds)

.....

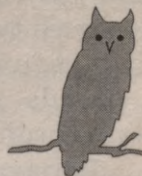
PRIEKŠVārDS

Vārds, gluži kā acis, ir cilvēka dvēseles spogulis. Vārdi, tāpat kā cilvēki, var būt skaisti un neglīti, laipni un skarbi, pat rupji, labi un ļauni, pavirši un precīzi, savējie un svešie... Skaisti un labi vārdi iepriecina un rada labestīgu noskaņojumu. Ļauni vārdi aizvaino, neļauj rasties labām attiecībām. Precīzs vārds ir precīzas rīcības ķīla. Precīzi veikts darbs ir skaists, un tam ir ilgs mūžs. Tādas ir precīzi veidotās senās Ēģiptes piramīdas. Mūsu uzdevums ir turpināt stiprināt latviskuma ēku. Sev un nākamajām paaudzēm.

Šī grāmata ir veltīta vārdam, ko rakstām dokumentos. Vārdam, kas palīdz kārtot lietas, lai mūs saprastu un lai par mums rastos labs iespaids. Tas ir svarīgi gan darba attiecībās, gan saskarsmē ar jebkuru cilvēku. Pirmo iespaidu uz apkārtējiem cilvēkiem atstāj ar savu izskatu, tad – ar uzvedību, bet, uzsākot sarunu, – ar teikto vārdu. Rakstot – ar rakstīto vārdu.

Grāmatā ir runa par valodas jautājumiem, kas aktuāli oficiālā, lietišķā valodas lietojumā. Turklāt uzmanība pievērsta praksē biežāk novērotajām kļūdām.

Vienlaikus atgādināti svarīgākie latviešu valodas pamatlūkumi, sniegti padomi un skaidrojumi, lai atvieglotu valodas pamatlīkumu atkārtošanu un iegaumēšanu. Šādām vietām uzmanība parasti pievērsta ar gudrības simbolu – pūcītes attēlu un ietonētu teksta pamatu.

Vārds – cilvēka vizītkarte!

Ieklausīsimies, cik daudz cieņas ir **vārdā**, kad sakām: *Goda vārds! Vīrs un vārds! Turēt vārdu.* Cik dziļa doma ir klasiskajās dzejas rindās:

*Ja kāds vārdu uzminētu,
Augšām celtos Gaismas pils!*

Viegls nav patiesi mūsu darbs, un pēlēju viņam netrūkst. Bet tā apzina, ka to darbu darām, ko mūsu laiki no mums prasa, lai mūs spēcina iekš visa, kas labs un derīgs.

(A. Kronvalds)

AR KO SĀKT?

Lai sāktu rakstīt, ir pilnībā jāpārvalda tā valoda, kurā raksta. Tas nozīmē, ka ir jāzina šīs valodas alfabēts, pareizrakstības noteikumi, vārdu saistījuma likumi un gramatikas normas. Veidojot sakarīgu tekstu, jāpārzina teksta veidošanas, resp., tekstveides normas, vārdu secība teikumā. Jāprot pareizi lietot pieturzīmes. Jo bagātāks ir vārdu krājums, jo krāsaināka būs valoda, dziļākas un pārlicinošākas izteiktās domas.

Protams, valodas prasmi visi apgūst skolā. Taču, kā rāda prakse, ar to vien nepietiek. Ikdienā jāstopas ar dažādiem cilvēkiem, arī tādiem, kuru valoda ir nekopta. Jāstopas ar cittautiešiem, kuri, latviski runādami, lieto savas valodas vārdus un konstrukcijas, neviļus ietekmēdami arī latviešu valodu. Bez tam dažkārt jārunā par lietām un parādībām, kurām vispār vēl nav bijis nosaukuma. Jo dziļākas būs cilvēkam zināšanas par savu dzimto valodu, jo drošāk viņš jutīsies un neapjuks arī saskarsmē ar citām valodām, bet tulkojot prasmīgi risinās domu pavedienu, nenodarot pāri ne valodai, ne saturam.

Šobrīd prasība runāt pareizā latviešu valodā ir visai neskaidra. Atklātībā, avižu slejās, daudzās radio un televīzijas pārraidēs, arī grāmatās (jo īpaši tulkojumos!) valoda ir nekopta, piebārstīta ar ielas žargonu. Tā ir cenšanās maskēt valodas neprasmī un nabadzību.

Kāda ir pareiza valoda? Kas ir valodas sārņi? Vai tie ir tikai svešvārdi? Kā attīrīt valodu no sārņiem? Kur mācīties?

Pareiza valoda ir tāda, kurā godā turēti valodas pamatlikumi, izteiksmes savdabīgums. Jāapzinās, ka valodu piesārņo ne tikai svešvārdi, bet arī pašu valodas nepareizās vārdu formas un izteiksmes.

Valoda jāmacās no labākajiem tās paraugiem. Tie parasti nav tulkojumi. Tie ir darbi, ko rakstījuši mūsu labākie valodas meistari, kuri, Z. Skujiņa vārdiem runājot, nesper valodai ar kāju. Valodas prasmi var smelties gan folklorā, gan no mācību grāmatām, kurās tā ir lietpratīgi aprakstīta.

Kārtojot rakstiskus darījumus, ļoti vērtīgs ir arī kopts rokraksts. Tiesa, lietvedībā nekoptu rokrakstu iespējams kompensēt ar tehniskiem

līdzekļiem. Savukārt valodas neprasmē tehniskie līdzekļi neglābs. Valodas prasme jāapgūst.

Ši grāmata veltīta tiem valodas jautājumiem, kas aktuāli lietvedībā.

Patlaban publicētas dažādas rokasgrāmatas, no kurām var apgūt valodas prasmi. Viena no uzticamākajām ir "Mūsdienu latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca" (R.: Jumava, 1996). Lielā mērā uzticama ir arī apjomīgā Zinātņu akadēmijas Pareizrakstības komisijas savulaik gatavotā L. Cepliša, A. Miķelsones, T. Porītes un S. Raģes sastādītā "Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca" (R.: Avots, 1995), tomēr tās ceļš līdz lasītājam ir bijis ļoti ilgs un dažos gadījumos vārdnīcā dotās formas atspoguļo 70. gadu normatīvos uzskatus, kas patlaban dažu vārdu pareizrakstībā ir mainīti (piemēram, tagad jāraksta *adapteris*, *doktorants*, *maģistrantūra*, *intervence*, *taimeris*).

"Latviešu valodas pareizrakstības rokasgrāmata" (R.: Avots, 1996) ir 1981. gada "Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīcas" tiešs pārkopējums, līdz ar to tā atspoguļo 80. gadu normas, kas atsevišķos gadījumos ir mainītas.

Ārzemēs izdotās latviešu pareizrakstības rokasgrāmatas, kas atspoguļo 20.–30. gadu valodas normas, atbilstoši LR Tieslietu ministrijas Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas atzinumiem oficiālajā latviešu valodas pareizrakstībā mūsdienās nav normatīvas.

Latviešu valodas gramatikā par normatīvu Valsts valodas centrs atzinis B. Ceplītes un L. Cepliša "Latviešu valodas praktisko gramatiku" (R.: Zvaigzne ABC, 1997).

Ja neskaidrības ir termina, t. i., kāda speciālas nozares jēdziena izteiksmes izvēlē, tad izmantojamas terminu vārdnīcas, kuras apstiprinājuši Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija vai arī kuras ir saskaņotas ar šīs komisijas lēmumiem. Var izmantot arī V. Skujiņas grāmata "Latviešu terminoloģijas izstrādes principi" (R.: Zinātne, 1993).

Latviešu valodas vārdu nozīmes iespējams noskaidrot "Latviešu literārās valodas vārdnīcas" 8 sējumos (R.: Zinātne, 1972-1996) vai vien-sējuma "Latviešu valodas vārdnīcā" (R.: Avots, 1987/1998).

Tiem, kuriem ir lielāka interese par valodas kultūras jautājumiem, var ieteikt izmantot "Latviešu valodas kultūras jautājumu" gadskārtējos laidienus, kas publicēti, sākot ar 1965. gadu, kā arī Dz. Paegles un J. Kušķa grāmata "Kā latvietis runā" (R.: Zvaigzne ABC, 1994).

Lietojot latviešu valodu, svarīgi apzināties, ka **ikviena valoda ir savdabīga sistēma** un ka **latviešu valoda nav nabaga**. Tāpēc nevajadzētu censties kopēt citu valodu, kropļojot savējo.

Latviešu valodas bagātību pārliecinoši pierāda gan K. Milēnbaha un J. Endzelīna "Latviešu valodas vārdnīcas" biezie sējumi, kur ietverti tikai

latviskie vārdi (bez svešvārdiem), gan 8 sējumu "Latviešu literārās valodas vārdnīca", gan daudzi desmiti dažādu nozaru terminu vārdnīcu. Bez tam ir novadu leksika, kas publikācijās pilnībā vēl nemaz nav aptverta.

Nav patiess apgalvojums: "Visā pasaulē tā!", ar kuru mēģina pamatot jebkura svešā vārda vai izteiksmes obligātu nepieciešamību latviešu valodā.

Visā pasaulē latviski nerunā, bet citas valodas var gan noderēt pieredzes bagātināšanai, taču to paraugs nav akli atdarināms. Lai aizgūtu citas valodas vārdus, ir jābūt saprātīgam pamatojumam un mēra izjūtai.

*Un ja tu, brāl, aiz bailēm atraujies no sava sentēva
mantojuma cienīšanas, tad zini, ka tu neesi valīgs, sva-
bads zināšanas māceklis, bet vai nu savas maizes kules,
vai cita kunga vergs.*

(A. Kronvalds)

LATVIEŠU VALODAS ALFABĒTS

Latviešu valodas alfabētā izmantoti latīņu alfabēta burti, izņemot burtus *q*, *w*, *x*, *y*, kuru latviešu alfabētā nav. Latviešu alfabētam savdabīgumu piešķir diakritiskās zīmes, kas apzīmē patskaņu garumu, līdzskaņu mīkstumumu un šņāceņus.

Latviešu valodas alfabētā ir šādi burti:

*Aa, Āā, Bb, Cc, Čč, Dd, Ee, Ēē, Ff,
Gg, Ģģ, Hh, Ii, Īī, Jj, Kk, Ķķ, Ll,
Ļļ, Mm, Nn, Ņņ, Oo, Pp, Rr, Ss, Šš,
Tt, Uu, Ūū, Vv, Zz, Žž.*

Mūsdienu latviešu literārās valodas alfabētā nav burta *Rr*.

Mūsdienu latviešu valodas rakstībā nelieto čupu burtus, tādus kā *sch*, *tsch*, *ch*, kā arī balsīgo un nebalsīgo troksneņu dubultojumus *bb*, *cc*, *dd*, *ff* utt., izņemot vārda daļu robežās (*apputināt*). Var dubultot plūdeņus un nāseņus: *ll*, *ll*, *mm*, *nn*, *nn*, *rr*.

Aizgūstot vārdus no citām valodām, kā arī pierakstot citu valodu īpašvārdus latviešu valodā, tos parasti atveido pēc izrunas un pieraksta latviešu alfabēta burtiem, ievērojot latviešu gramatikas prasības: *design* – *dizains*, *Ellen Wright* – *Ellena Raita*, *Otto Schwartz* – *Oto Švarcs*. Turpretī nosaukumus un vārdus, kurus netulko, neaizgūst un arī neatveido latviski, bet atstāj oriģinālformā un oriģinālrakstībā, piemēram, simboliskos uzņēmumu, firmu, organizāciju, sporta komandu, kuģu, laikrakstu u.tml. nosaukumus, raksta pēdiņās vai citā tehniskā izcēlumā. Turklāt, ja nosaukums oriģinālā ir latīņalfabētiskajā rakstībā, nemaina pilnīgi nekā, bet, ja nosaukums oriģinālā ir citalfabētiskā rakstībā, to pārceļ burtu pa burtam, t.i., transliterē latviešu vai latīņu alfabētā (sk. tabulu par krievu burtu transliterāciju latviešu alfabēta burtiem).

Tā kā latviešu alfabētā nav burtu *q, w, x, y*, tie nevar būt arī latviešu valodā aizgūtos vārdos. Tāpēc latviski raksta: *fakss, telefakss, telekss* – atbilstoši šo vārdu izrunai oriģinālvalodā un latviešu gramatikai (nevis “fax”, “telefax”, “telex”).

Burti *q, w, x, y* latviešu valodas tekstos var būt tikai tiešos, nelatviskos pārcēlumos no citām valodām vai starptautiskos simbolos, turklāt tad tie katrā ziņā rakstāmi tehniskā izcēlumā (parasti slīprakstā jeb kursīvā). Piemēram, nelatviskotā formā *ex libris*, bet uz tā pamata veidotais aizgūvums ir *ekslibris*.

KRIEVU ALFABĒTA (KIRIĻICAS) BURTU TRANSLITERĀCIJA LATVIEŠU ALFABĒTA BURTĪEM

Kr.	Latv.	Piemēri		Kr.	Latv.	Piemēri	
а	a	Аванесов	Avaņesovs	п	p	Попков	Popkovs
б	b	Бобров	Bobrovs	р	r	Разумов	Razumovs
в	v	Виктор	Viktors	с	s	Степан	Stepans
г	g	Григорий	Grigorijs	т	t	Тарасов	Tarasovs
д	d	Дудкин	Dudkins	у	u	Усов	Usovs
е	[j] e	Елена	Jeļena	ф	f	Фёдор	Fjodors
ё	[j] o	Ёлкин	Jolkins	х	h	Хомутов	Homutovs
		Лёня	Ļoņa	ц	c	Циткина	Citkina
ж	ž	Жук	Žuks	ч	č	Чёрный	Čornijs
з	z	Зверев	Zverevs	ш	š	Шульгин	Šulgins
и	i	Ирина	Irina	щ	šč	Щукин	Ščukins
й	j	Сергей	Sergejs	ъ	[j]	Подъячий	Podjačijs
к	k	Коновалов	Konovalovs	ы	i	Сывороткин	Sivorotkins
л	l	Лавров	Lavrovs	ь	[j]	Ананьев	Anaņjevs
м	m	Михаил	Mihails	э	e	Эхов	Ehovs
н	n	Надежда	Nadežda	ю	ju	Юрий	Jurijs
о	o	Орехов	Orehovs	я	ja	Яблочкин	Jabločkins

.. gluži dabiski ceļas prasījums, lai latvietis .. savu tēvu valodu jel tiktāl izmācās, ka viņš to pienācīgi var lietot tā mutiski, kā rakstos vispirms savā dzimtā, tad savā satiksmē ar mācītiem latviešiem un nelatviešu domu biedriem.

(A. Kronvalds)

AKTUĀLAIS VĀRDU PAREIZRAKSTĪBĀ

Vienādi vārdu pareizrakstības noteikumi sekmē uzrakstītā nepārprotamu uztveri, jo ar mazāko atšķirību vārdu rakstībā var izteikt pavisam citu jēgu, piemēram, *pašvaldība* ('vietējās pārvaldes institūcija') un *patvaldība* ('neie robežotas varas valsts pārvaldes forma'); *mēs sitam* ('darām to patlaban') un *mēs sitām* ('darījām to pagātnē'); *spraude* ('saspraušanai paredzēta rotaslieta') un *sprauds* ('kartītēm uzspraužams kartotēku aprīkojuma piederums', dažkārt saukts arī par "jātnieciņu"); *ēters* ('pasaules telpas vide starp vielas daļiņām') un *ēteris* ('organisks savienojums ķīmijā'); *fericianīds* ('trīsvērtīgās dzelzs savienojums') un *ferocianīds* ('divvērtīgās dzelzs savienojums'). Arī *Paulis* un *Pauls*, *Ventis* un *Vents* ir divi dažādi vārdi, kuru lietošana valodā atšķiras, piemēram, *Paulis* – *Paula* – *Paulim*, bet *Pauls* – *Paula* – *Paulam*.

Atšķirīga nozīme var būt arī vieniem un tiem pašiem šķirti vai kopā rakstītiem vārdiem (sal.: *darba vieta* 'vieta, kur tiek veikts darbs' un *darbavietā* 'iestāde, uzņēmums, kurā strādā').

Ja arī dažādažām formām nebūtu nozīmes atšķirības, tomēr viena un tā paša vārda vienāda rakstība tekstā liecina par rūpīgu darbu un rada labu iespaidu par teksta autoru.

Bet ja nu vārda pareizrakstība nav skaidra? Šaubu gadījumos var ieska-
tīties pareizrakstības vārdnīcā (par to 7. lpp.).

Aizguvumu pareizrakstībā noturīgus likumus formulēt ir grūtāk, jo krus-tojas vismaz divu valodu – oriģinālvalodas un aizguvējvalodas – likumības, turklāt savu ietekmi atstāj arī starpniekvalodas un valodu attīstība vēstures gaitā. Sākumā aizguvuma forma parasti ir tuvāka oriģinālvalodai, bet ar laiku aizguvējvaloda to asimilē, t.i., pielīdzina savas valodas modeļiem un likumī-bām (piemēram, *elektricitet* → *elektricitete* → *elektricitate* → *elektrība*, *geo-grafija* → *ģeogrāfija*). Jo biežāk lieto aizguvumu, jo ātrāk to pielīdzina pašu vārdiem. Katram aizguvumam asimilācijas gaita ir atšķirīga. Bez tam, tāpat kā latviešu valodā, arī citās valodās ir likumi, pēc kuriem var atšķirties vienas un tās pašas vārda saknes vai cita elementa rakstība dažādās vārda formās (sal.: *cīrst* – *cērtu*, *just* – *jūtas* un *projekcija* – *projicēt*). Daudzu aizguvumu pareizrakstība vienkārši jāiegaumē vai arī jāpārbauda pareizrakstības vārdnīcā.

Aizguvumi, kuros biežāk sastopamas klūdas isā vai garā patskaņa rakstībā:

<i>tabulācija,</i>	bet	<i>tabulators</i>
<i>kristāls,</i>	bet	<i>kristalogrāfija</i>
<i>frāze, frāzēt,</i>	bet	<i>frazeoloģija</i>
<i>plēnums,</i>	bet	<i>plenārsēde</i>
<i>akadēmikis,</i>	bet	<i>polemikis</i>
<i>tēma,</i>	bet	<i>tēmat</i>
<i>polietilēns,</i>	bet	<i>biļetēns</i>
<i>prēmija, prēmēt,</i>	bet	<i>premiāls</i>
<i>bibliotēka,</i>	bet	<i>bibliotekārs</i>
<i>aprīlis,</i>	bet	<i>automobilis</i>
<i>aktinīdija,</i>	bet	<i>prezīdijs</i>

Internacionālismos **pirms -tors** vienmēr jāraksta **īss** patskanis.

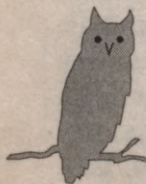
reģistrators
sintezators
vibrators

ekspedītors
inkvizītors
repetītors

Ar **galotni -a** rakstāmi internacionālismi.

anketa
koordināta
ordināta
perspektīva

Iegaumējama šo svešvārdu rakstība.

<i>abonements</i>	<i>komats</i>	<i>projicēt</i>
<i>absolvents</i>	<i>magnetofons</i>	<i>propaganda</i>
<i>alkohols</i>	<i>makulatūra</i>	<i>rezervāts</i>
<i>aplaudēt</i>	<i>maršruts</i>	<i>rezervuārs</i>
<i>ballistisks</i>	<i>neņo</i>	<i>sekretārs</i>
<i>debēts</i>	<i>numurs</i>	(mēbele)
<i>eksperiment</i>	<i>orientēt</i>	<i>summa</i>
<i>eksploatācija</i>	<i>patoloģija</i>	<i>temperaments</i>
<i>ekstrahēt</i>	<i>privileģēts</i>	<i>transparent</i>
<i>funikulieris</i>	<i>privileģija</i>	<i>vakuums</i>
<i>intereses</i>	<i>programma</i>	<i>veterinārs</i>
<i>komandants</i>	<i>projekcija</i>	<i>zootehniks</i>

Sevišķi daudz kļūdu ir **internacionālisms**, kuru rakstība un forma latviešu valodā **atšķiras** no to rakstības un formas angļu un krievu valodā.

Latv. val.	Angļu val.	Krievu val.
<i>ambulance</i>	ambulance	амбулатория
<i>atlants</i> (ģeogr.)	atlas	атлас
<i>avio-</i>	avia-, air-	авиа-
<i>bambuss</i>	bamboo	бамбук
<i>bandrole</i>	book-post	бандероль
<i>baterija</i>	battery	батарея
<i>intervence</i>	intervention	интервенция
<i>kafejnīca</i>	cafe	кафе
<i>karnevāls</i>	carnival	карнавал
<i>kompostrēt</i>	to punch	компостировать
<i>kompostrs</i>	punch	компостер
<i>kupeja</i>	compartment	купэ
<i>licence</i>	licence	лицензия
<i>licencēt</i>	to license	лицензировать
<i>mangāns</i>	manganese	марганец
<i>mikseris</i>	mixer	миксер
<i>monopols</i>	monopoly	монополия
<i>opcija</i>	option	опцион
<i>palette</i>	palette	палитра
<i>producents</i>	producer	продюсер
<i>profilakse</i>	prophylaxis	профилактика
<i>psihe</i>	psyche	психика
<i>rullis</i>	roll	рулон
<i>sortiments</i>	assortment	ассортимент
<i>stafete</i>	relay race	эстафета

Jāiegaumē atšķirības **amatu un arodu** nosaukumos, turklāt latviešu valodā tie lietojami ne tikai vīriešu, bet arī sieviešu dzimtē.

Latv. val.	Angļu val.	Krievu val.
<i>komponists, komponiste</i>	composer	композитор
<i>locis, loce</i>	pilot	лоцман
<i>mantzinis, mantzine</i>	treasurer, purser	кладовщик
<i>masieris, masiere</i>	masseur, masseuse	массажист
<i>metodikis, metodike</i>	methodist	методист
<i>montētājs, montētāja</i>	assembler, mounter	монтажник
<i>montieris, montiere</i>	mounter, fitter	монтер
<i>notārs, notāre</i>	notary	нотариус
<i>paszinis, paszine</i>	passport-officer	паспортист
<i>producents, producente</i>	producer	продюсер
<i>programmētājs, programmētāja</i>	programmer	программист
<i>revidents, revidente</i>	auditor	ревизор
<i>sportists, sportiste</i>	sportsman	спортсмен

Lietvārda formu pareizrakstība

Latviešu valodā visiem **lietvārdiem** – gan sugasvārdiem, gan īpašvārdiem – ir **lokāmās galotnes**, izņemot nelokāmos lietvārdus, kas beidzas ar *-o, -ā, -ē, -ī, -ū, -u*, noteiktās vārdu grupās – arī ar *-i* (*depo, Moruā, ateljē, Kirī, Lū, Turku, Pētefi*).

Lokāmās galotnes rāda vārdu piederību vīriešu vai sieviešu dzimtei un noteiktai locīšanas (deklinēšanas) sistēmai.

Lietvārda locīšana atkarīga no tā pamatformas, savukārt atšķirīgā galotne atkarīgajos locījumos liecina par attiecīgu galotni vārda pamatformā. Piemēram: N. *ēters* – Ģ. *ētera* – D. *ēteram* – A. *ēteru* – L. *ēterā*, bet N. *ēteris* – Ģ. *ētera* – D. *ēterim* – A. *ēteri* – L. *ēterī*. Tāpat: N. *Ķezbers* – Ģ. *Ķezbera* – D. *Ķezberam* – A. *Ķezberu* – L. *Ķezberā*, bet: N. *Ķezberis* – Ģ. *Ķezbera* – D. *Ķezberim* – A. *Ķezberi* – L. *Ķezberī*. Vai: *tirgus* – *tirgus* – *tirgum* – *tirgu* – *tirgū*, bet: *rādiuss* – *rādiusa* – *rādiusam* – *rādiusu* – *rādiusā*.

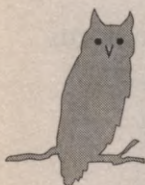
Ja raksta (vai saklausa) formu *Ingusam*, var secināt, ka vārda pamatforma ir *Inguss* (sal.: *Inguss* – *Ingusam*, tāpat kā *rādiuss* – *rādiusam*), bet ne *Ingus* (!). Savukārt, ja lasa (vai dzird) formas *Ingum*, *Ingu*, tad zināms, ka vārda pamatforma ir *Ingus*. Bet uzvārds *Stankus* datīvā pareizi rakstāms *Stankum* (tāpat kā: *tirgus* – *tirgum*).

Jauna tehniskā aprīkojuma nosaukumos nereti tiek lietoti aizguvumi ar *-eris* un *-ers*. Kura no tām ir pareizākā un latviešu valodā vēlamākā forma? Atbilde ir valodas lietojumā. Ja saka: “nopirkām printeri”, “pievērsiet uzmanību draiverim”, “sazināties ar peidžeri”, tad ir skaidrs, ka šie vārdi pamatformā ir *printeris*, *draiveris*, *peidžeris* (nevis “printers”, “drivers”, “peidžers”, kā to var izlasīt kādā reklāmā vai pat atrast vārdnīcā). Pēc līdzības ar aizguvumiem *džemperis*, *svīteris* arī anglismā *bleizeris* priekšroka būtu dodama izskaņai *-eris* (nevis *-ers*). Tāpat kā *mikseris* – arī *šeikeris*, tāpat kā *sprinteris* – arī *staieris*. Tas ir tā, ja lieto aizguvumus. Bet daudziem no tiem ir arī latviskie aizstājēji, piemēram, *staieris* – *gargabalniēks*, *draiveris* – *dzinis*. Pagaidām nav latviska aizstājēja *peidžerim*, ko praksē lieto gandrīz tikpat bieži kā *telefonu* jeb *tālruni*, turklāt lieto arī atvasinājumus *peidžerēt*, *aizpeidžerēt*, *sapeidžerēt*, *atpeidžerēt* u.tml., kas latviešu valodā skan barbariski. Labāk būtu: *zinotājs*, *zinot*, *zinošana*, *sazinošana* u. tml.

Īpatna latviešu valodā ir **kopdzimtes** vārdu grupa, kas apzīmē gan vīriešu, gan sieviešu dzimuma personas. Šīs grupas vārdiem ir **sieviešu dzimtes** galotne: *auša*, *tiepša*, *roklaīža*; *balamute*, *bende*, bet **locīšana atkarīga no personas dzimuma**. Šajā grupā ietilpst arī **uzvārdi** ar sieviešu dzimtes galotni *-a*, *-e* vai *-s*, piemēram, *Liepa*, *Selga*; *Egle*, *Zile*; *Klints* (ar *-s* sieviešu dzimtē ir tikai latviskas cilmes uzvārdi, kas lokāmi pēc 6. deklinācijas parauga). Šos vārdus atkarā no attiecīgās personas dzimuma loka gan vīriešu, gan sieviešu dzimtē, turklāt, izņemot datīvu (*aušam* – *aušai*; *balamutem* – *balamutei*; *Selgam* – *Selgai*; *Zilem* – *Zilei*; *Klinitim* – *Klinti*), visos pārējos locījumos galotnes abās dzimtēs ir vienādas.

Latviešu valodas vēsturiskās attīstības gaitā dažādās formās lietots vārds *sāls* – gan kā sieviešu, gan kā vīriešu dzimtes vārds, turklāt forma *sālis* uztverta gan par vīriešu dzimtes vienskaitļa, gan par sieviešu dzimtes daudzskaitļa formu. Lai atvieglotu un vienveidotu vārda *sāls* lietošanu latviešu literārajā valodā (un tieši tā lietojama oficiālos dokumentos un lietiskajā sarakstē), kopš 80. gadu sākuma norma paredz vārdu *sāls* lietot kā vīriešu dzimtes vārdu, kas **lokāms pēc līdzskaņu celma vārdu parauga**, sal.: N. *rudens* – Ģ. *rudens* – D. *rudeniņ* – A. *rudeni* – L. *rudeni* un tāpat arī: N. *sāls* – Ģ. *sāls* – D. *sālim* – A. *sāli* – L. *sāli* (daudzskaitli: *sāli* – *sālu* – *sāliem* utt.).

Darbības vārda formu pareizrakstība

1. Ja darbības vārdam personas galotnes priekšā vienkāršajā pagātnē ir *z*, tad arī nenoteiksmē pirms *-t* vai *-ties* un divdabī pirms *-dams* jāraksta **z**.

Ja personas galotnes priekšā vienkāršajā pagātnē ir *s*, tad nenoteiksmē pirms *-t* vai *-ties* un divdabī pirms *-dams* jāraksta **s**.

Ja personas galotnes priekšā vienkāršajā pagātnē ir *t* vai *d*, tad nenoteiksmē pirms *-t* vai *-ties* jāraksta **s**, bet divdabī pirms *-dams* jāraksta **z**.

Nenoteiksme	Pagātne	Divdabī
<i>nest</i>	<i>neša</i>	<i>nešdams</i>
<i>krist</i>	<i>kriša</i>	<i>križdams</i>
<i>vest</i>	<i>veda</i>	<i>vezdams</i>
<i>lūzt</i>	<i>lūza</i>	<i>lūzdams</i>

2. Ja darbības vārds beidzas ar izskaņām **-īt**, **-īties**, **-ināt**, **-ināties**, tad īstenības izteiksmes tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personā un 3. personas atgriezeniskajās formās, kā arī tagadnes ciešamās kārtas divdabī lietojams garais **ā**.

Nenoteiksme		Tagadne			
Izskaņa	Piemērs	1. persona (dsk.)	2. persona (dsk.)	3. persona (atgriez. f.)	Cieš. kārtas divd.
<i>-īt</i>	<i>skatīt</i>	<i>skatām</i>	<i>skatāt</i>	–	<i>skatāms</i>
<i>-īties</i>	<i>skatīties</i>	<i>skatāmieš</i>	<i>skatāties</i>	<i>skatās</i>	
<i>-ināt</i>	<i>paplašināt</i>	<i>paplašinām</i>	<i>paplašināt</i>	–	<i>paplašināms</i>
<i>-ināties</i>	<i>paplašināties</i>	<i>paplašināmieš</i>	<i>paplašināties</i>	<i>paplašinās</i>	

Garais *ā* lietojams arī attiecīgajās darbības vārda *zināt* formās:

zināt – *zinām* – *zināt* – *zināms*
apzināties – *apzināties* – *apzināties* – *apzinās*

Visiem pārējiem darbības vārdiem šajās formās ir īsais *a*:

sākt – *sākam* – *sākat* – *sākams*
sākties – *sākamies* – *sākaties* – *sākas*
kustēt – *kustam* – *kustat* – *kustams*
apkopot – *apkopojam* – *apkopojat* – *apkopojams*
sargāt – *sargājam* – *sargājat* – *sargājams*

Līdz ar to jāiegaumē pareizās formas šādos vārdu savienojumos un izteiksmēs!

veidlapu aizpildām ar melnu vai zilu tinti
šis darbs viegli izdarāms
rādāmais kociņš
skaitāmie kauliņi
parakstāmā literatūra
jūs bieži klūdāties
aicinām piedalīties!
mēģinām iesaistīties, palīdzēt
tas visiem zināms
apstrīdams apgalvojums
tas vairs nav izturams
kustāmais un nekustāmais īpašums

aizpildīt
izdarīt
rādīt
skaitīt
parakstīt
klūdīties
aicināt
mēģināt
zināt
apstrīdēt
izturēt
[ne]kustēt

VĀRDU DALĪŠANA PĀRNEŠANAI JAUNĀ RINDĀ

Dalīšanas principi	Piemēri
Dala, ievērojot līdzskaņu burtu skaitu starp patskaņu burtiem	ie- <u>l</u> a dar- <u>h</u> i rak- <u>st</u> īt dzirk- <u>st</u> is
Atdala vārda sastāvdaļas: priedēkli izskaņas -dams (-a) -damies (-ās) -nieks, -niece -nīca -šana (-ās) -tala -tuve salikteņu daļas	<u>pa</u> -skriet urb- <u>dam</u> s ģerb- <u>dam</u> ies dārz- <u>niek</u> s burt- <u>nīc</u> a pīrk- <u>š</u> ana birz- <u>t</u> ala vērp- <u>tu</u> ve <u>Vid</u> - <u>z</u> eme <u>vien</u> - <u>pa</u> - <u>ds</u> mit

Nedala divskani ie dz, dž – ja apzīmē vienu skaņu vienzilbes vārdus Neatdala vienu burtu	<u>diēt</u> ru- <u>dzi</u> da <u>dži</u> <u>mežs</u> <u>ola</u>
---	---

KOPĀ VAI ŠĶIRTI RAKSTĀMI VĀRDI

Kopā rakstāmi	Šķirti rakstāmi
(parasti) vārdi ar ik-, jeb-, -pat, pus-, -pus, ne-: <u>ik</u> viens, <u>tāpat</u> <u>ik</u> katrs <u>pus</u> otra <u>jeb</u> kurš <u>trisarpus</u> <u>ne</u> kad, <u>ne</u> viens, <u>ne</u> vis apstākļa vārdi ar pa- , kuriem uzsvērta pirmā zilbe: <u>pa</u> reizi <u>pa</u> labi apstākļa vārdi ar pa- , kuriem uzsvērta otrā zilbe: <u>pa</u> galam, <u>pa</u> laikam, <u>pa</u> pilnam, <u>pa</u> retam, <u>pa</u> tiešām, <u>pa</u> visam	savienojumi ar kaut, diez, diezin, nez, nezin, it: <u>kaut</u> kas <u>nez</u> kam <u>diez</u> kur <u>nezin</u> ko <u>diezin</u> kā <u>it</u> kā daži savienojumi ar ne: <u>ne</u> vien, <u>ne</u> visai, <u>ne</u> vienmēr, <u>ne</u> tik prievārds pa ar deklinējamu vārdu: <u>pa</u> reizei <u>pa</u> labi
apstākļa vārdi: <u>apmēram</u> , <u>acīmredzot</u> <u>arvien</u> , <u>arvienu</u> <u>neparko</u> (<u>neparko</u> nepalikšu) <u>palaikam</u> (<u>palaikam</u> slimoju) <u>papriekš</u> (<u>papriekš</u> izmācies) <u>varbūt</u> (<u>varbūt</u> atnākšu)	citu vārdšķiru vārdu savienojumi: (<u>Ūdens plūst, acīm redzot.</u>) (<u>ar vienu roku</u>) (<u>ne par ko</u> nedomā) (<u>laiku pa laikam</u> list) (iet <u>pa priekšu</u>) (tas <u>var būt</u> un var nebūt)
partikula tātad (Tātad paveiksim!)	apstākļa vārdi (Tā tad arī darījām.)
saiklis ne tikvien – bet arī (<u>Ne tikvien</u> māsa, <u>bet arī</u> draugi palīdzēja.)	apstākļa vārda savienojums ar partikulām (<u>Ne tik vien</u> darba!) saiklis ne vien – bet arī (<u>Ne vien</u> lielie, <u>bet arī</u> mazie strādāja.)
saikļi turpretī, turpretim (Jānis izravēja trīs vagas, <u>turpretī</u> Aija tikai divas.)	

Lietvedības terminoloģijā ir normēta dažu lietvārdu un īpašības vārdu rakstība. Kā salikteni ir lietojami vārdi:

amatsvienotājs
ceļazīme (dokuments)
darbaspēks
darbuzdevums
darbavieta (uzņēmums, iestāde)
darbderīgs
darbgalds
darbīkārtošana
darbmašīna
darbspēja
darbuzdevums
gribasspēks
domubiedrs
izpilddirektors
komercdirektors

konkurētspēja
konkursskate
lidzaspastāvēšana
materiāлтаupīgs
prečzīme
redzesloks
rīcībspēja
rīkotājdirektors
sirdslēkme
triciendrošs
ugunsdrošs
varaskāre
veidlapa
vidusdaļa
zemessardze

Sistēmas raksturu terminoloģijā ir ieguvuši salikteni ar *-caurlaidība*, *-caurlaidīgs*, *-cietība*, *-cietīgs*, *-ietilpība*, *-ietilpīgs*, *-izturība*, *-izturīgs*, *-noturība*, *-noturīgs*, *-taupība*, *-taupīgs*, piemēram, *gaismcaurlaidība*, *gaismcaurlaidīgs*, *salcietība*, *salcietīgs*, *darbietilpība*, *darbietilpīgs*, *korozijizturība*, *korozijizturīgs*, *siltumnoturība*, *siltumnoturīgs*, *materiāлтаupība*, *materiāлтаupīgs*.

Salikteni vai vārdkopu latviešu valodā parasti izvēlas tad, kad tulko krievu valodas defissavienojumu, t.i., ar svītriņu (defisi) saistītus vārdus:

акт-договор
акт сдачи-приема
журнал-ордер
завод-изготовитель
заказ-наряд
карта-баланс
объект-отправитель
парикмахерская-салон
письмо-ответ
сестра-хозяйка
смотр-конкурс
счет-фактура

ligumakts
pieņemšanas un nodošanas akts
žurnālorderis
izgatavotājrūpnīca
norikojumpasūtījums
bilances karte
nosūtītājs
salonfrizētava
atbildes vēstule
saimniecības māsa
konkursskate
faktūrrēķins

Svītriņu (defisi) latviešu valodā neliek arī starp apstākļa vārdu un īpašības vārdu: *vokāli instrumentāls, zinātniski tehnisks*.

LIELĀ SĀKUMBURTA LIETOŠANA

Ar lielo sākumburtu latviešu valodā raksta teikuma pirmo vārdu, īpašvārdus, dažādu nosaukumu pirmo vārdu, bet dažos gadījumos – arī visus nosaukuma vārdus. Vēstulēs ar lielo sākumburtu latviešu valodā pieņemts rakstīt adresāta apzīmēšanai lietotos vietniekvārdus *Tu* un *Jūs*.

Ar lielo sākumburtu tikai pirmo vārdu parasti raksta

goda nosaukumos	Tautas daiļamata meistars	
organizāciju, iestāžu, uzņēmumu, uzņēmēj sabiedrību, saimniecību u. tml. nosaukumos	Zinātņu akadēmija Izglītības un zinātnes ministrija	“Juglas zieds” “Rīgas tilti”
grāmatu, literāru darbu un mākslas darbu nosaukumos	“Dzintarainā pasaka” “Jātnieks uz lodes”	“Zemes saimnieki”
svētku un atceres dienu nosaukumos	Līgo svētki	Mātes diena

Nomenklatūras vārdus (*apvienība, biedrība, firma, institūts, laboratorija, padome, rūpnīca, sabiedrība* u.c.) saliktajos nosaukumos parasti raksta ar mazo sākumburtu. Par nomenklatūras vārdiem atzīstami arī vārdi *dome, parlaments, saeima, satversme, valde, kanceleja* u. tml. Tomēr, ja šie vārdi ir vienīgie kādas institūcijas nosaukumi, tos raksta ar lielo sākumburtu: *Saeima, Rīgas Dome*.

Ar lielo sākumburtu raksta visus patstāvīgos vārdus

saliktos valstu nosaukumos un starptautisku organizāciju nosaukumos	Latvijas <u>R</u> epublika <u>A</u> merikas <u>S</u> avienotās <u>V</u> alstis <u>E</u> iropas <u>S</u> avienība <u>A</u> pvienoto <u>N</u> āciju <u>O</u> rganizācija
laikrakstu un žurnālu nosaukumos	“ <u>N</u> eatkarīgā <u>R</u> īta <u>A</u> vīze” “ <u>L</u> iteratūra, <u>M</u> āksla, <u>M</u> ēs”
pseidonimos	<u>R</u> utku <u>T</u> ēvs
saliktos zvaigznāju nosaukumos	<u>L</u> ielie <u>G</u> reizie <u>R</u> ati
ģeogrāfiskajos nosaukumos (izņemot nomenklatūras vārdu)	<u>V</u> eļikije <u>L</u> uki <u>L</u> ielais <u>L</u> āču ezers <u>T</u> ālie <u>A</u> ustrumi
ordeņu nosaukumos (izņemot nomenklatūras vārdu)	<u>T</u> riju <u>Z</u> vaiģžņu ordenis

Citi lielā burta lietošanas gadījumi

Saskaņā ar 23.04.1996. MK noteikumiem Nr. 154 "Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi" ar lielajiem burtiem jāraksta

1) dokumenta veida nosaukums: IESNIEGUMS, PILNVARA u. tml. (pieļaujams arī cits tehniskais risinājums);

2) apstiprinājuma un saskaņojuma uzrakstos vai atzīmēs vārdi APSTIPRINU, APSTIPRINĀTS, SASKAŅOTS, kā arī atzīmē par saņemšanu – vārds SAŅEMTS;

3) noraksta, kopijas, izraksta un dublikāta pirmās lapas augšējā labajā stūrī attiecīgie vārdi NORAKSTS, KOPIJA, IZRAKSTS vai DUBLIKĀTS, kā arī attiecīgajos apliecinājuma uzrakstos vārdi NORAKSTS PAREIZS, KOPIJA PAREIZA, IZRAKSTS PAREIZS.

Visa vārda rakstību ar lielajiem burtiem var izmantot kā tehniska izcēluma paņēmieni dokumentu tekstos, piemēram, minot ligumslēdzējas puses līgumos (PUSES, PASŪTĪTĀJS, IZPILDĪTĀJS, DARBA DEVĒJS, DARBINIEKS), pilnvarotāja un pilnvarotās personas uzvārdu pilnvarā (Es, Liene BĒRZIŅA, .. pilnvaroju .. Ilzi STRĒLI ..).

Ar lielajiem burtiem raksta iniciālsalikteņus: ANO, ASV, INSI, SIA, starptautiskos naudas vienību apzīmējumus: USD (ASV dolārs), LVL (Latvijas lats), DEM (Vācijas marka) u.tml.

Naudas vienību apzīmējumus ATS (Austrijas šiliņš), CAD (Kanādas dolārs), DEM (Vācijas marka), DKK (Dānijas krona), ESP (Spānijas peseta), FRF (Francijas franks), FIM (Somijas marka), ITL (Itālijas lira), Ls un LVL (Latvijas lata starptautiskais apzīmējums), NOK (Norvēģijas krona), RUR (Krievijas rublis), SEK (Zviedrijas krona), USD (ASV dolārs) u.tml. lietvedības dokumentos parasti raksta pirms attiecīgās naudas summas cipariem: USD 500, Ls 250 (vai LVL 250). Sīkākās naudas vienības šādos gadījumos parasti tiek norādītas kā decimāldaļas: LVL 250,20.

Nosaucot kādu summu un minot atsevišķi latus un santīmus, lietojam latviešu valodā parasto vārdu secību, piemēram, *divi simti piecdesmit latu, divdesmit santīmu*.

Simboliskajos firmu nosaukumos sastopamas arī pamatotas lielo un mazo burtu kombinācijas: "LaBA" (no 'Latvijas Bērnu Avīze'), "AnRe" (no 'Anita' un 'Renārs').

Svinīga rakstura sarakstē uzrunas formā ar lielo sākumburtu mēdz rakstīt amata, aroda vai titula nosaukumus, ko parasti ar lielo sākumburtu neraksta:

Godājamo Prezident!

Augsti godātais Profesora kungs!

IESTĀŽU UN FIRMU NOSAUKUMI

Kārtojot lietas, iznāk saskare ar dažādām iestādēm, uzņēmumiem, firmām, organizācijām, birojiem utt. Tie visi turpmāk nosacīti dēvēti par iestāžu nosaukumiem. Dokumentos iestāžu nosaukumus nepieciešams minēt kā adresātus vai citādi.

Vislabāk, ja ir zināms precīzs oficiāli fiksētais attiecīgās iestādes vai tās struktūrvienības nosaukums. Bet, ja nu to nezinām, der iegaumēt vispārīgos šādu nosaukumu rakstības noteikumus.

Izšķir divas iestāžu nosaukumu pamatgrupas:

- 1) tiešie nosaukumi (kuros nelieto pēdiņas),
- 2) simboliskie nosaukumi (kuros lieto pēdiņas).

Tiešie nosaukumi ir tādi, kur tieši minēts iestādes tips (veids) un dots īss raksturīgākās pazīmes (nozares, pamatfunkcijas, pamatuzdevuma u. tml.) ieskicējums. Tādējādi tiešajā nosaukumā izšķir divas daļas: 1) tipa (veida) apzīmējumu, resp., nomenklatūrdaļu (tajā ir vārdi *institūts, pārvalde, komiteja, laboratorija, uzņēmums, firma, apvienība, birojs, nodaļa, sektors* u. tml.), 2) raksturīgākās pazīmes apzīmējumu, resp., raksturotājdaļu.

Saskaņā ar latviešu valodas vārdu secības noteikumiem tiešajos nosaukumos raksturotājdaļa vienmēr atrodas nomenklatūrdaļas priekšā. Nomenklatūrdaļā parasti ir viens vārds, bet tajā var būt arī vairāki vārdi, kā arī vārda daļa. Nomenklatūrdaļā vārdus raksta ar mazo sākumburtu.

Raksturotājdaļā var būt viens vai vairāki vārdi. Raksturotājdaļas pirmo vārdu vienmēr raksta ar lielo sākumburtu (piemēros nomenklatūrdaļa retināta).

Metodikas kabinets
Caurlaižu birojs
Galvenā aptieku pārvalde
Latviešu valodas institūts
Rekonstrukcijas un attīstības
b a n k a
Izglītības un zinātnes ministrij a
Latvijas-Vācijas b a n k a

Jāņa Akuratera grāmatnīca
A. Bērziņa zemnieku
saimniecība
Saules dārzs
Zaļā partija
Komercb a n k a
Rīgas 2. bērnu un jaunatnes
s p o r t a s k o l a

Ja pirms raksturotājvārda (vārdiem) raksturotājdaļā atrodas vietvārds vai personvārds, lielā sākumburta rakstība pirmajā raksturotājvārdā saglabājas.

Salaspils Botāniskais dārzs
Liepājas Pedagoģijas akadēmija
Rīgas Tehniskā universitāte
M. Lomonosova Krievu ģimnāzija
Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola

Siguldas Sabiedriskās ēdināšanas
uzņēmumu apvienība
Pasaules Brīvo latviešu apvienība
Rīgas Kamerteātris
Latvijas Krājbanka

Vārds, kas seko īpašvārdam un veido ar to jēdzieniski saistītu vārdkopu, nav rakstāms ar lielo sākumburtu.

Rīgas rajona Sakaru mezglis
Ogres rajona Skolu valde
Latvijas vēstures muzejs

Romas katoļu Slokas draudze
Siguldas pilsētas Galvenās
arhitektes birojs

Raksturotājdaļas un nomenklatūrdaļas robežas mēdz būt plūstošas.

Pasaules, reģiona vai valsts mērogā unikālu organizatorisko veidojumu nosaukumos, kuriem diferencētājdaļā ir tikai īpašvārds, arī nomenklatūrdaļas vārds rakstāms ar lielo sākumburtu.

Latvijas Universitāte
Latvijas Banka
Baltijas Parlaments

Eiropas Padome
Latvijas Republikas Saeima
Pasaules Banka

Visi vārdi ar lielo sākumburtu rakstāmi valstu un starptautisku organizāciju nosaukumos.

Latvijas Republika
Amerikas Savienotās Valstis

Apvienoto Nāciju Organizācija

Simboliskie nosaukumi iestādi nosauc nosacīti, un tos raksta pēdīgās, kursīvā vai citā tehniskā izcēlumā. Lielākā daļa mūsdienās izveidoto uzņēmēj sabiedrību nosaukumu ir simboliskie nosaukumi. Ar lielo sākumburtu rakstāms simbolisko nosaukumu pirmais vārds. Simboliskajos nosaukumos neietilpst nomenklatūrdaļa: to raksta ar mazo sākumburtu simboliskā nosaukuma priekšā (protams, uzrakstos vai teikuma sākumā arī nomenklatūrdaļu raksta ar lielo sākumburtu).

veikals "Sakta"
 kombināts "Somdaris"
 akciju sabiedrība
 "Latvijas bite"
 valsts akciju sabiedrība
 "Latvijas gāze"
 zinātniskās pētniecības
 institūts "Biofarmācija"

zinātnes un ražošanas
 apvienība "Silava"
 sabiedrība ar ierobežotu
 atbildību "ARS"
 šūšanas firma "Latvija"
 akciju komercbanka "Olimpija"
 projektēšanas institūts
 "Pilsētprojekts"

Pievienojot tiešajiem vai simboliskajiem nosaukumiem papildu nomenklatūrdaļu (parasti tie ir vārdi vai vārdkopas: *firma, sabiedrība ar ierobežotu atbildību, akciju sabiedrība, valsts akciju sabiedrība* u. tml.), veidojas komplicēti nosaukumi, kuros iepriekšējie (tiešie vai simboliskie) nosaukumi tiek likti pēdīnās.

Liekot pēdīnās tiešo nosaukumu, tajā lielā sākumburta rakstības noieikumi saglabājas, piemēram,

firma "Latvijas Tirdzniecības nams".

Simbolisko nosaukumu liek pēdīnās kopā ar nomenklatūrdaļu, ko sāk ar lielo sākumburtu (šai gadījumā lieto dubultpēdīnās), piemēram,

akciju sabiedrība "Banka "Atmoda"".

Nomenklatūrdaļu, kurā ir vairāki vārdi, var lietot saīsināti:

1) ja nomenklatūrdaļā ir vismaz trīs vārdi, var lietot iniciālsalikteni:
sabiedrība ar ierobežotu atbildību → *SIA, piemēram, SIA "ARS",*
zinātnes un ražošanas apvienība → *ZRA, piemēram, ZRA "Silava";*

2) ja nomenklatūrdaļā ir divi vārdi, latviešu valodā mēdz lietot saīsinājumu, kurā vārdu pirmie burti savienoti ar slīpsvītru, turklāt šai gadījumā lieto mazos burtus:

akciju sabiedrība → *a/s, piemēram, a/s "Latvijas bite",*

ražošanas apvienība → *r/a, piemēram, r/a "Vilnis",*

valsts uzņēmums → *v/u, piemēram, v/u "Uguntina".*

Tiek lietoti arī citi saīsināšanas paņēmieni.

P i e b i l d e .

Latviešu valodā Latvijas iestāžu nosaukumos nav lietojams saīsinājumam SIA atbilstošais angļu cilmes saīsinājums *Ltd* (no angļu *limited*), kas nozīmes ziņā dublē latvisko un latviešu valodā ir svešķermenis. Tas var parādīties tikai ārvalstu firmu nosaukumos, ko latviešu valodā netulko, bet raksta oriģinālrakstībā un tehniskā izcēlumā.

Apvienojot tiešos nosaukumus ar simboliskajiem, veidojas **dubultnosaukumi**:

Nacionāli konservatīvā partija "Latvijas Nacionālā neatkarības kustība";

Rīgas Valsts ādas galantērijas izstrādājumu kombināts "Somdaris".

Iestāžu **struktūrvienību nosaukumos** ar lielo sākumburtu rakstāms tikai to pirmais vārds.

LZA Radioastrofizikas observatorijas Baldones novērošanas bāze
 Latvijas Evanģēliski luteriskās baznīcas Konsistorija
 akciju sabiedrības "Banka "Baltija"" Alūksnes nodaļa
 Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Valsts valodas centra Latviešu valodas
 ekspertu komisija

DOKUMENTOS BIEŽĀK LIETOJAMIE SAĪSINĀJUMI

Lietvedības dokumentos visi vārdi parasti lietojami pilnā formā, ar attiecīgām locījumu galotnēm, lai skaidri parādītu vārdu savstarpējo saistījumu, no kā atkarīga izsakāmā doma. Tomēr ir gadījumi, kad var un kad pat ir ieteicams lietot saīsinājumu.

Ja lieto saīsinājumu, ir svarīgi, lai viena un tā paša saīsinājuma forma visos gadījumos būtu vienāda un neradītu pārpratumus. Īpaša nozīme tam ir lietvedības dokumentos.

Izvēloties lietvedības dokumentos normatīvi lietojamo saīsinājuma formu, ievēroti šādi principi:

- 1) ieviesusies tradīcija,
- 2) īsums (saīsinājumam jābūt ievērojami īsākam par pilno variantu),
- 3) nepārprotamība,
- 4) variantu nevēlamība,
- 5) lietošanas lietderīgums.

Turpmāk minēti lietvedības dokumentos biežāk lietojamie saīsinājumi, kas apstiprināti Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijā un kā normatīvi ietverti MK 23.04.1996. pieņemtajos noteikumos Nr. 154 "Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi".

I grupa – tradicionālie saīsinājumi, kurus tekstā parasti lieto kā saīsinājumus

<i>u.c.</i>	un citi	<i>Nr.</i>	numurs (pirms skaitļa – dokumentu numerācijā)
<i>utt.</i>	un tā tālāk	<i>v.i.</i>	pienākumu ("vietas") izpildītājs
<i>u.tml.</i>	un tamlīdzīgi	<i>vietn.</i>	vietnieks; vietniece
<i>vai tml.</i>	vai tamlīdzīgi	<i>Ls</i>	lats (kopā ar summas cipariem)
<i>t.i.</i>	tas ir	<i>N.B.!</i>	(lat. <i>nota bene!</i>) ievēro labi!
<i>sk.</i>	skatīt	<i>P.S.</i>	(lat. <i>post scriptum</i>) piebilde aiz paraksta
<i>sal.</i>	salīdzināt	<i>z.v.</i>	zīmoga vieta (dokumentu paraksta daļā)
<i>š.g.</i>	šā gada, šī gada		
<i>plkst.</i>	pulksten		
<i>nr.</i>	numurs (aiz skaitļa)		

II grupa – saīsinājumi, ar kuriem noteiktā pozīcijā aizstāj parasti pilnā formā lietojamus vārdus vai izteiksmes

<i>a.god.</i>	augsti godātais; augsti godājamais retāk: augsti godātā; augsti godājamā	<i>gr.</i>	grupa
<i>a.k.</i>	abonenta kastīte (kopā ar skaitli)	<i>gs.</i>	gadsimts
<i>a.l.</i>	autorloksne	<i>gs.b.</i>	gadsimta beigas
<i>apg.</i>	apgabals	<i>gs.s.</i>	gadsimta sākums
<i>apm.</i>	apmēram	<i>iec.</i>	iecirknis
<i>apr.¹</i>	apriņķis (kopā ar nosaukumu)	<i>iedz.</i>	iedzīvotājs
<i>apr.²</i>	aprīlis	<i>iesk.</i>	ieskaitot
<i>a/s</i>	akciju sabiedrība	<i>inv.</i>	inventārs
<i>att.</i>	attēls	<i>inž.</i>	inženieris
<i>aug.</i>	augusts	<i>īst.loc.</i>	īstena loceklis; īstenā locekle (kopā ar personvārdu)
<i>b-ba</i>	biedrība	<i>janv.</i>	janvāris
<i>bij.</i>	bijušais	<i>jaun.</i>	jaunākais; jaunākā (kopā ar amata nosaukumu)
<i>bulv.</i>	bulvāris	<i>jūn.</i>	jūnijs
<i>cet.</i>	ceturksnis	<i>jūl.</i>	jūlijs
<i>cien.</i>	cienītā; cienījamā; cienītais; cienījamais	<i>kdze</i>	kundze (<i>dat.</i> kundzei)
<i>dok.</i>	dokuments	(<i>dat.</i> kdzei)	
<i>Dr.</i>	doktors (kopā ar personvārdu)	<i>kgs</i>	kungs (<i>dat.</i> kungam)
<i>Dr.h.</i>	habilitētais doktors (kopā ar (latviski) personvārdu)	(<i>dat.</i> kgm)	
<i>Dr.habil.</i>	habilitētais doktors (kopā ar (latīniski) personvārdu)	<i>kl.</i>	klase
<i>dsk.</i>	daudzskaitlis	<i>kor.loc.</i>	korespondētājloceklis; korespondētājlocekle (kopā ar personvārdu)
<i>dz.¹</i>	dzimis; dzimusi (dzīves datos)	<i>lauk.</i>	laukums (adresē)
<i>dz.²</i>	dzīvoklis (adresē)	<i>līn.</i>	līnija (adresē)
<i>dzīv.</i>	dzīvojošs; dzīvojoša (adresē)	<i>lp.</i>	lapa
<i>eks.</i>	eksemplārs	<i>lpp.</i>	lappuse
<i>febr.</i>	februāris	<i>LVS</i>	Latvijas standarts
<i>g.</i>	gads (kopā ar skaitli)	<i>l.cien.</i>	ļoti cienītā; ļoti cienījamā; ļoti cienītais; ļoti cienījamais
<i>gab.</i>	gabals (kopā ar skaitli)	<i>milj.</i>	miljons
<i>galv.</i>	galvenais	<i>mljrd.</i>	miljards
<i>god.</i>	godātais; godājamais; <i>arī:</i> godātā; godājamā (kopā ar personvārdu vai amata nosaukumu)	<i>nieiesk.</i>	nieieskaitot
		<i>nod.</i>	nodaļa
		<i>nov.</i>	novembris
		<i>okt.</i>	oktobris
		<i>oriģ.</i>	oriģināls
		<i>p.</i>	punkts; pants (aiz kārtas skaitļa)
		<i>pag.</i>	pagasts (kopā ar nosaukumu)

<i>pārb.</i>	pārbaudījis; pārbaudījusi	<i>sēj.</i>	sējums (kopā ar skaitli)
<i>piel.</i>	pielikums	<i>sept.</i>	septembris
<i>piem.</i>	piemēram	<i>SIA</i>	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
<i>piez.</i>	piezīme	<i>siev.</i>	sieviete; sieviešu-
<i>pils.¹</i>	pilsēta (kopā ar nosaukumu)	<i>spec.</i>	speciāls
<i>pils.²</i>	pilsonis (kopā ar personvārdu)	<i>tab.</i>	tabula
<i>p.k.¹</i>	pasta kastīte (kopā ar skaitli)	<i>t.p.</i>	tas pats; tāds pats
<i>p.k.²</i>	pēc kārtas	<i>t.s.</i>	tā saucamais; tā sauktais
<i>p.n.</i>	pasta nodaļa	<i>t.sk.</i>	tai skaitā; to skaitā
<i>poz.</i>	pozīcija	<i>tūkst.</i>	tūkstotis (kopā ar skaitli)
<i>pr-ģs</i>	priekšsēdētājs (kopā ar personvārdu)	<i>uzn.</i>	uzņēmums
<i>pr-ks</i>	priekšnieks (kopā ar personvārdu)	<i>vad.</i>	vadītājs; vadītāja
<i>prof.</i>	profesors; profesore (kopā ar personvārdu)	<i>val.</i>	valoda
<i>raj.</i>	rajons (kopā ar nosaukumu)	<i>valsts a/s,</i>	valsts akciju sabiedrība
<i>resp.</i>	respektīvi	<i>va/s</i>	
<i>sab-ba</i>	sabiedrība	<i>vec.</i>	vecākais; vecākā (kopā ar amata nosaukumu)
<i>sant.</i>	santīms (kopā ar skaitli)	<i>visp.</i>	vispārīgs; vispārējs
<i>sast.</i>	sastādītājs; sastādītāja; sastādījis; sastādījusi	<i>vīr.</i>	vīrietis; vīriešu-
<i>sāk.</i>	sākums	<i>vsk.</i>	vienskaitlis
		<i>v/u</i>	valsts uzņēmums
		<i>zīm.</i>	zīmējums

Šajā grupā ietilpst arī laika vienību starptautiskie un latviskie apzīmējumi:

<i>h</i>	–	<i>st.</i>	–	stunda
<i>min</i>	–	<i>min.</i>	–	minūte
<i>s</i>	–	<i>sek.</i>	–	sekunde

III grupa – **individuālie saīsinājumi, kurus pēc vajadzības veido pats dokumenta autors**

Blakus šādiem saīsinājumiem tekstā, kur tie minēti pirmo reizi, jādod arī tiem atbilstošā pilnā izteiksme. Tādi ir

iestāžu nosaukumu saīsinājumi:

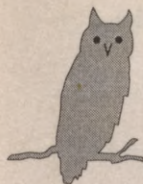
Latvijas Ārstu biedrība (LĀB),

Terminoloģijas komisija (TK);

iestāžu un citu objektu kopas saīsinātie apzīmējumi:

.. ministrijas un citas valsts institūcijas (turpmāk tekstā – “institūcijas”),

.. iestādes, uzņēmumi, uzņēmējsabiedrības, organizācijas u.tml. (turpmāk tekstā – “iestādes”).

Ar saīsinājumu parasti teikumu nesāk. Tomēr, ja ar saīsinājumu sākas uzraksts, dokumenta rekvizīts, retāk – teikums, saīsinājumu raksta ar lielo sākumburtu (lielais ir tikai pirmais burts):

a/s, bet uzraksta, rekvizīta, teikuma sākumā: *A/s*,
valsts a/s, va/s, bet uzraksta, rekvizīta, teikuma sākumā:
Valsts a/s, Va/s,
z.v., bet rekvizīta sākumā: *Z.v.*

**Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijā
 apstiprinātie tehniskajā dokumentācijā
 lietojamie saīsinātie apzīmējumi ^{1,2}**

<i>APT</i>	apūdeņošanas tīkli	<i>PR</i>	paskaidrojuma raksts
<i>BK</i>	būvkonstrukcijas	<i>RT</i>	radiotranslācija
<i>C</i>	ceļi, autoceļi	<i>SS</i>	sakari un signalizācija
<i>CA</i>	civilā aizsardzība	<i>ST</i>	siltumtīkli
<i>EA</i>	elektroapgāde	<i>TE</i>	tehniskā ekspluatācija
<i>EAT</i>	elektroapgādes tīkli	<i>TR</i>	transports
<i>EG</i>	elektroapgaismošana	<i>U</i>	ugunsdzēsība
<i>GA</i>	gāzapgāde	<i>ŪK</i>	ūdensapgāde un kanalizācija
<i>HB</i>	hidrotehniskās būves	<i>VA</i>	vides aizsardzība
<i>KL</i>	kravas lifti	<i>ZA</i>	zibensaizsardzība
<i>MZ</i>	montāžas zīmējumi	<i>ZD</i>	zemesdarbi
<i>PL</i>	pasāžieru lifti		

¹ Pilnu sarakstu sk. "Latviešu-krievu un krievu-latviešu ēku un būvju projektēšanas terminu vārdnīcas" 1. burtnīcā (R., 1990).

² Saīsinātie apzīmējumi veidoti tā, lai burtu kombinācijas neatkārtotos un lai tajās nebūtu vairāk par 3 burtiem.

Latvijas Zinātnes padomē apstiprinātie zinātnisko grādu nomenklatūras apzīmējumi¹

	Saisinātie apzīmējumi			
	Latviešu valodā		Latīņu valodā	
	Doktori	Habilitētie doktori	Doktori	Habilitētie doktori
1. Arhitektūras doktors	Dr.arh.	Dr.h.arh.	Dr.arch.	Dr.habil.arch.
2. Bioloģijas doktors	Dr.biol.	Dr.h.biol.	Dr.biol.	Dr.habil.biol.
3. Datorzinātņu doktors	Dr.dat.	Dr.h.dat.	Dr.sc.comp.	Dr.habil.sc.comp.
4. Ekonomikas doktors	Dr.ekon.	Dr.h.ekon.	Dr.oec.	Dr.habil.oec.
5. Farmācijas doktors	Dr.farm.	Dr.h.farm.	Dr.pharm.	Dr.habil.pharm.
6. Filoloģijas doktors	Dr.filol.	Dr.h.filol.	Dr.philol.	Dr.habil.philol.
7. Filozofijas doktors	Dr.filoz.	Dr.h.filoz.	Dr.phil.	Dr.habil.phil.
8. Fizikas doktors	Dr.fiz.	Dr.h.fiz.	Dr.phys.	Dr.habil.phys.
9. Ģeogrāfijas doktors	Dr.ģeogr.	Dr.h.ģeogr.	Dr.geogr.	Dr.habil.geogr.
10. Ģeoloģijas doktors	Dr.ģeol.	Dr.h.ģeol.	Dr.geol.	Dr.habil.geol.
11. Inženierzinātņu doktors	Dr.inž.	Dr.h.inž.	Dr.sc.ing.	Dr.habil.sc.ing.
12. Ķīmijas doktors	Dr.ķīm.	Dr.h.ķīm.	Dr.chem.	Dr.habil.chem.
13. Lauksaimniecības doktors	Dr.lauks.	Dr.h.lauks.	Dr.agr.	Dr.habil.agr.
14. Matemātikas doktors	Dr.mat.	Dr.h.mat.	Dr.math.	Dr.habil.math.
15. Mākslas zinātņu doktors	Dr.māksl.	Dr.h.māksl.	Dr.art.	Dr.habil.art.
16. Medicīnas doktors	Dr.med.	Dr.h.med.	Dr.med.	Dr.habil.med.
17. Mežzinātņu doktors	Dr.mežz.	Dr.h.mežz.	Dr.silv.	Dr.habil.silv.
18. Pedagoģijas doktors	Dr.ped.	Dr.h.ped.	Dr.paed.	Dr.habil.paed.
19. Politoloģijas doktors	Dr.polit.	Dr.h.polit.	Dr.sc.pol.	Dr.habil.sc.pol.
20. Psiholoģijas doktors	Dr.psihol.	Dr.h.psihol.	Dr.psych.	Dr.habil.psych.
21. Socioloģijas doktors	Dr.soc.	Dr.h.soc.	Dr.sc.soc.	Dr.habil.sc.soc.
22. Teoloģijas doktors	Dr.teol.	Dr.h.teol.	Dr.theol.	Dr.habil.theol.
23. Tiesību doktors	Dr.jur.	Dr.h.jur.	Dr.iur.	Dr.habil.iur.
24. Veterinārmedicīnas doktors	Dr.vet.	Dr.h.vet.	Dr.med.vet.	Dr.habil.med.vet.
25. Vēstures doktors	Dr.vēst.	Dr.h.vēst.	Dr.hist.	Dr.habil.hist.

¹ Ar jaunāko Latvijas Zinātnes padomes lēmumu oficiālos dokumentos izmantojami tikai uz latīņu valodas bāzes veidotie saīsinājumi.

.. tur, kur tautas vissvētākās mantas nekopj un neciena, arī pašu tautu nevar mācīties nedz pilnīgi pazīt, nedz pienācīgi cienīt, nedz patiesīgi mīlēt.

(A. Kronvalds)

VĀRDA FORMAS IZVĒLE

Lai domu izteiktu saprotami, vārdi jāvirknē noteiktā secībā un tiem jābūt noteiktā savstarpējā saistījumā. Latviešu valodā patstāvīgas nozīmes vārdiem – lietvārdiem, īpašības vārdiem, darbības vārdiem, skaitļa vārdiem, vietniekvārdiem – ir galotnes. Lietojot tos saistītā tekstā, ir svarīgi izvēlēties pareizu šo vārdu formu. Patstāvīgo vārdu formu nosaka gan šo vārdu savstarpējās attiecības, gan dažkārt palīgvārdi – prievārdi.

LIETVĀRDA FORMAS IZVĒLE

Latviešu valodā lietvārdam jau pamatformā, t.i., nominatīvā, ir galotne, kas rāda lietvārda piederību gan noteiktai dzimtei, gan noteiktai locīšanas (deklinēšanas) sistēmai. Lietvārdiem latviešu valodā ir galotnes -s, -š, -is, -us vīriešu un -a, -e, -s (i-celma vārdos) sieviešu dzimtē, un tie visi ir lokāmi. Nelokāmi ir aizgūtie lietvārdi, kas beidzas ar -o, -ā, -ē, -ī, -ū, -u un, daļēji, ar -i (piemēram, nelokāmi ir personvārdi ar -i: *Pētefi, Toričelli*, savukārt vietvārdi ar -i mēdz būt arī lokāmi: *Soci – Sočos, Suhumi – Suhumos*).

Arī lietuviešu valodā lietvārdiem jau pamatformā ir galotne, turpretī igauņu valodā lietvārdu pamatformā galotnes nav. Galotnes pamatformā nav arī krievu valodas lietvārdiem vīriešu dzimtē.

Lokāmā galotne ir tā, kas, vārdu lietojot, mainās. Latviešu valodā galotne rāda lietvārda dzimti, skaitli, locījumu. Vārda daļa galotnes priekšā ir vārda celms, kas visās vārda formās paliek nemainīgs, piemēram, *vēstule, vēstules, vēstulei* utt., *Andris, Andra, Andrim* utt.

Ir vārdi, kas atšķiras tikai ar galotni, piemēram, *apraksts – aprakste, ēters – ēteris, Pauls – Paulis, Andris – Andra, Ingus – Inga, Bērziņš – Bērziņa*. Atšķirīgās galotnes vārda pamatformā nosaka, kādas galotnes vārdam lietojamas citos locījumos. Atšķirīgās locījumu galotnes rāda vārdu savstarpējās attiecības teikumā, piemēram, *tēvs raksta, dēls raksta tēvam, dēla vēstule tēvam*.

Valodās, kurās lietvārdi nav lokāmi, vārdu savstarpējās attiecības rāda prievārdi (piem., angļu valodā *of, by, from, for, to*), artikuli, vārdu secība u.c.

Galotnes esība vai neesība lietvārdos nosaka dažādu valodu atšķirīgo pieeju vārdu aizgūšanā. Latviešu valodā, aizgūstot vārdu no valodas, kur lietvārdam galotnes nav, tā tiek pielikta: angļu *bit* – latviešu *bits, printer – printeris*, tāpat galotni pieliek citvalodu uzvārdiem *Wild – Vaidls*.

Ja citvalodas vārdam galotne jau ir un tāda var būt arī latviešu valodā, to mēdz paturēt nemainītu: franču *mode* – latviski *mode*, latīņu *ex libris* – latviski *ekslibris*, grieķu *Mikis Teodorakis* – latviski tāpat *Mikis Teodorakis*, bet: latīņu *modus* – latviski *mods*. Ja latviešu valodas lietvārdu sistēmā nav tādas galotnes, kāda ir citas valodas vārdam, tad šo galotni apmaina pret atbilstošu latvisko: latīņu *centrum* – latviski *centrs*, grieķu *organōn* – latviski *orgāns*, grieķu *Ricos* – latviski *Rics*, lietuviešu *Sabaliauskas* – latviski *Sabaļausks*. Dažos gadījumos latviešu valodas praksē nostiprinājušies aizguvumi ar dubultgalotni. Tie ir aizguvumi, kuros oriģinālgalotnei pievienota vēl latviskā galotne: latīņu *focus* – latviski *fokuss*, latīņu *conus* – latviski *konuss*, grieķu *ethnos* – latviski *etnoss*. Ja *-as, -is, -us* citvalodas vārda beigās ir celma sastāvdaļa (nevis galotne), latviešu valodā šiem vārdiem pieliek latvisko galotni: *Борис – Boriss, Sibelius – Sibēliuss*.

Lietvārdu dzimtes, skaitļa un locījuma formas apgūst skolā mācību procesā un ikdienas praksē. Tomēr atsevišķās vārdu grupās dažkārt rodas neskaidrības.

Amata un aroda nosaukumi

Kārtojot lietas, jāstopas ar dažāda amata un aroda personām. Uzrunājot vai pieminot šīs personas, kā arī adresējot viņām vēstules vai citus dokumentus, līdzās šo personu vārdiem un uzvārdiem iznāk minēt attiecīgos amata vai aroda nosaukumus.

1. Atbilstoši latviešu valodas vārdu secības noteikumiem vispirms rakstāms amata vai aroda nosaukums un/vai nepieciešamais tituls, pēc tam – vārds un uzvārds:

direktors Aldis Liepnieks
sekretāre Dace Danga
skolotāja Aija Pakrastiņa

inženieris Juris Grigalis
profesors Dr.habil.phys.¹ Jānis Vītols

Atkāpes no parastās vārdu secības mēdz būt dažādos uzskaitījumos (sarakstos), kad amata vai aroda, vai titula nosaukums var būt dots kā pielikums, atdalot to (tos) ar attiecīgu pieturzīmi (komatu, domuzīmi), piemēram, *Jānis Vītols – profesors, habilitētais fizikas doktors*.

2. Latviešu valodā gandrīz visi amata un aroda nosaukumi un tituli lietojami gan vīriešu, gan sieviešu dzimtē: *skolotājs – skolotāja, direktors –*

¹ Zinātnisko grādu nomenklatūras apzīmējumu atšifrējumu sk. 28. lpp.

direktore, dispečers – dispečere, inženieris – inženiere, aktieris – aktrise, profesors – profesore, policists – policiste, milicis – milice, admirālis – admirāle, pulkvedis – pulkvede, kurpnieks – kurpniece, izlūks – izlūce, tulks – tulce, atašejis – atašēja, kavalieris – kavaliere (piemēram, Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliere Anda Līce). Praksē vērojamo tendenci vīriešu dzimtes formas attiecināt arī uz sievietēm ir ietekmējusi krievu valoda, kur amatu un arodu nosaukumi sieviešu dzimtē lietojami tikai sarunvalodā, bet ne oficiālos dokumentos.

Savukārt nosaukumus, ko parasti lieto sieviešu dzimtē (*mašīnrakstītāja, aukle, medicīnas māsa, vecmāte*), vajadzības gadījumā var lietot vai nu kā analogiskus vīriešu dzimtes darinājumus (*mašīnrakstītājs, auklis*), vai kā kopdzimtes vārdus (un vēstuli, piemēram, adresēt *vecmātem Jānim Graudam*).

3. Vispārinātā nozīmē, izņemot sievietēm parasto profesiju nosaukumus, lietojama vīriešu dzimtes forma:

- adresējot vēstuli iestādes vadītājam vai citai amatpersonai vispār: *šūšanas firmas "Latvija" direktoram, SIA "Stars" galvenajam māksliniekam;*

- uzrakstā uz amatpersonas kabineta durvīm: *Direktors; Galvenais grāmatvedis;*

- aicinot darbā noteikta amata vai aroda speciālistu: *Firmai .. nepieciešams reklāmas aģents.*

Savukārt, konkrēti minot arī vārdu (vai tā iniciāli) un uzvārdu, amata vai aroda nosaukums rakstāms personai atbilstošā dzimtē: *direktoram J. Lūsim, direktorei Annai Grigui.*

Vispārinātā nozīmē un tāpat vīriešu dzimtes formā lietojams apzīmētājs tādos palīgamatu nosaukumos kā *direktora vietnieks, mašīnista palīgs, ministra padomnieks* neatkarīgi no tā, vai attiecīgā pamatamata persona ir vīrietis vai sieviete (bet: *ministres G. Lūses padomnieks*).

Personas vārds un uzvārds

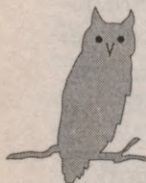
Personu vārdus, uzvārdus, tēvvārdus, palamas, iesaukas u.tml. sauc par personvārdiem. Uz lietišķo sfēru attiecas personvārdi – vārdi un uzvārdi, kādus raksta dokumentos.

Dažkārt dzirdētas domas, ka personas vārds ir tikai šīs personas lieta: kā viņš vēlas, tā viņš arī to lieto. Gluži tā nav. Vārds ir valodas vienība. Valoda – tautas kopīpašums: valoda ir kopēja visiem vienas tautas piederīgajiem. Jā, bērnam piedzimstot, vecāki izvēlas vārdu, kādā jaundzimušo nosauc. Uzvārdi nāk ģimenei un dzimtai līdzīgi no tēvutēviem. Tomēr gan vārdu, gan uzvārdu lieto ne tikai cilvēks pats, ne tikai viena ģimene pati

savā vidē. Vārdu un uzvārdu lieto jebkurš cits cilvēks, ar kuru persona nonāk saskarē. Tāpēc jāievēro tautai kopējās valodas likumi.

Personvārdi ir individuālu personu nosaukumi – īpašvārdi, ko raksta ar lielo sākumburtu. Tie ietilpst lietvārdu kategorijā, un tiem ir tāda pati galotņu sistēma kā citiem lietvārdiem (izņēmums ir uzvārdi, kam pamatā īpašības vārds).

Latviešu vārdu un uzvārdu rakstībā un lietošanā jāievēro **trīs pamata nosacījumi**.

1. Lietvedības dokumentos (tai skaitā grāmatvedībā) personai minams vārds (vai vārda iniciālis) un uzvārds, turklāt **vispirms vārds, pēc tam uzvārds**, piemēram, *Jānis Kalniņš* vai *J. Kalniņš*.

Tēvvārds latviešu valodā nav lietojams.

Vispirms uzvārdu, pēc tam vārdu ir pieļaujams rakstīt tādos sarakstos, kuros personas minētas uzvārdu alfabētiskā secībā, piemēram, uzņēmuma darbinieku algu sarakstos, skolēnu žurnālos u.c. Tomēr, tā kā šie saraksti, īpaši klases žurnāli skolās, lielā mērā ietekmē lietojumu praksē, ļoti vēlams arī tajos vispirms rakstīt vārdu, pēc tam uzvārdu, cenšoties uzvārdu grafiski izcelt (rakstot visu lielajiem burtiem, pasvītrojot vai tml.).

2. Personvārdi, tāpat kā vispār lietvārdi, latviešu valodā vienmēr rakstāmi **ar galotni**, turklāt ar tādu galotni, kas atbilst latviešu valodas lietvārdu sistēmai, proti, – vai nu ar lokāmo galotni, t.i., *-s*, *-š*, *-is*, *-us* vīriešu un *-a*, *-e*, *-s* sieviešu dzimtē atbilstoši sešām lietvārdu deklinācijām (vīriešu uzvārdiem var būt arī galotnes *-a*, *-e*), vai arī ar nelokāmiem lietvārdiem raksturīgo galotni *-o* (visbiežāk), kā arī *-ā*, *-ē*, *-ī*, *-ī*, *-u*, *-ū*.

No līdzskaņiem latviešu valodā lietvārda un tātad arī personvārda beigās var būt tikai līdzskanis *s* vai *š*. Cits līdzskanis personvārda beigās nevar būt.

Galotne *-s* sieviešu dzimtē var būt tikai 6. deklinācijas vārdiem resp. personvārdiem, kam pamatā ir latviskas cilmes vārdi (piemēram, uzvārdiem *Klīns*, *Dzelzs*, bet nevis tādiem citvalodu cilmes uzvārdiem kā *Mass*, *Ness* u.tml.).

3. Latviešu valoda pieder pie tām valodām, kurās no personas dzimuma ir atkarīga personvārda **dzimte** un galotne.

Dažādās valodās personas dzimumu izsaka atšķirīgi: 1) ar īpašām izskaņām (kā, piemēram, lietuviešu, čehu, poļu valodā), 2) ar galotni

(kā, piemēram, latviešu un daļēji krievu, ukraiņu, bulgāru valodā), 3) ar īpašu artikulu (kā, piemēram, vācu valodā), 4) ar citiem paņēmieniem (kā, piemēram, ar *Mr.* vai *Mrs.* un *Ms.* pirms uzvārda angļu valodā).

Dzimtes atšķirība uzvārdos latviešu valodā sakņojas dziļāk latviešu valodas sistēmā, kur dzimtes atšķirība ar galotni izteikta arī amatu, arodu, ģimenes locekļu un citos ar cilvēku sabiedrību saistītos nosaukumos, kā arī dzīvnieku pasaules nosaukumos (reizēm sieviešu dzimtes izteikšanai tiek lietota īpaša izskaņa), piemēram, *latvietis – latviete, ārsts – ārste, skolotājs – skolotāja, vadītājs – vadītāja, direktors – direktore, meistars – meistare, tēvs – māte, dēls – meita, gailis – vista, tīģeris – tīģeriene.*

Tāpēc latviešu valodā vienam un tam pašam uzvārdam, kas ir kopējs veselai ģimenei un dzimtai, atšķirīgas galotnes ir ne tikai dažādās locījumu un skaitļa formās (*Ozols – Ozolam – Ozoli; Gulbis – Gulbja – Gulbji*), bet arī dzimtes formās atkarībā no tā, vai tas ir vīrieša vai sievietes uzvārds (*Jānis Ozols – Anna Ozola; Juris Gulbis – Ilze Gulbe*).

Tātad atšķirīgās vīriešu un sieviešu dzimtes galotnes un nepieciešamību locīt ne tikai vīriešu, bet arī sieviešu vārdus un uzvārdus nosaka latviešu valodas sistēma un tautas valodas tradīcija. Patlaban spēkā esošie tiesību akti (sk. pielikumu grāmatas beigās) šīs tradīcijas ievērošanu paredz par juridiski saistošu praksei.

Starp viena un tā paša uzvārda vīriešu un sieviešu dzimtes formām ir noteikta atbilstība, ko rāda tabula, kurā uzvārdi izkārtoti pēc uzvārdu pamatformu deklinācijām.

Vīriešu un sieviešu uzvārdu atbilstmes pēc lietvārdu deklinācijām

Deklinācija	Galotne		Piemēri
	vīriešu dz.	sieviešu dz.	
I	-s	-a/-e	Kalns – Kalna Zeltkalns – Zeltkalne Mūrnieks – Mūrniece Bless – Blesa/Blese
	arī: -aus	-aua	Janaus – Janaua
	-uss	-usa/-use	Markuss – Markusa/Markuse
	-iss	-isa/-ise	Kariss – Karisa/Karise
	-š	-a	Vējš – Vēja

Deklinācija	Galotne		Piemēri
	vīriešu dz.	sieviešu dz.	
II	-is arī: -manis bet: -skis -ckis -zgis	-e -mane -ska -cka -zga	Paris – Pare Vaikulis – Vaikule Gūtmanis – Gūtmane Janševskis – Janševska Novickis – Novicka Mazgis – Mazga
III	-us arī: -uus	-us -uus	Markus – Markus Jozuus – Jozuus
	sieviešu dz.	vīriešu dz.	
IV	-a	-a	Liepa – Liepa Vaišvila – Vaišvila
V	-e	-e	Priede – Priede Bīne – Bīne
VI	-s	-s	Klints – Klints

Iepriekš minētie trīs pamatnosacījumi ir jāievēro latviešu valodā, ja atzīst latviešu valodu par patstāvīgu, nacionāli savdabīgu valodu un ir vēlme, lai vārda un uzvārda formas būtu pareizas šajā savdabīgajā valodas sistēmā. Formu pareizums nodrošina personvārdu ērtu, dabisku lietojumu un izteiksmes skaidrību. Proti, tad nepārprotami var runāt ne tikai par *Baibas Puzinas kostīmiem*, bet arī – *pateikt paldies Baibai Puzinai par labu darbu un apsveikt Baibu Puzinu kādā jubilejā*. Savukārt šo nosacījumu un tātad valodas sistēmas likumību ignorēšana rada neskaidras un pat kroplas konstrukcijas latviešu valodā (vai nepārpratisim, piemēram, jautājumam: “Vai pateici Baibai Puzinas adrese?”).

Turklāt šīs trīs pamatprasības attiecas ne tikai uz latviešu personvārdiem, bet uz jebkuras valodas personvārdiem, kas tiek lietoti latviešu valodā.

Uzvārdi, kam pamatā īpašības vārds

Uzvārda pamatā var būt īpašības vārds ar noteikto vai nenoteikto galotni.

Uzvārdi, kuriem pamatā ir īpašības vārds ar nenoteikto galotni, tāpat kā attiecīgie īpašības vārdi, vīriešu un sieviešu dzimtē lokāmi kā 1. un 4. deklinācijas lietvārdi, piemēram, *Stalts – Stalta – Staltam* utt., *Stalta –*

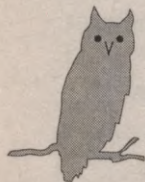
Staltas – *Staltai* utt. Tā kā uzvārdiem ar -s sieviešu dzimtē var atbilst arī uzvārdi ar -e, iespējama arī sieviešu dzimtes forma *Stalte* (sal.: *Dainis Stalts* un *Helmi Stalte*).

Uzvārdi, kuriem pamatā ir īpašības vārds ar noteikto galotni, vīriešu un sieviešu dzimtē lokāmi kā attiecīgie īpašības vārdi, turklāt ar paplašinātajām galotnēm datīvā un lokatīvā (daudzskaitlī – arī instrumentāli), piemēram, *Māris Čaklais* un *Inta Čaklā* (D. *Čaklajam* – *Čaklajai*). Tāpat lokāmi arī citi uzvārdi, kas beidzas ar -ais vīriešu dzimtē (*Režais*, *Turlais*). Sieviešu dzimtē tiem atbilst uzvārdi ar -ā (*Režā*, *Turlā*).

Vīriešu un sieviešu dzimtes formu atbilstmes uzvārdos, kam pamatā īpašības vārds

Īpašības vārds	Galotne		Piemēri
	vīriešu dz.	sieviešu dz.	
ar noteikto galotni	-ais	-ā	Čaklais – Čaklā Staltais – Staltā
ar nenoteikto galotni	-s	-a / -e	Sarkans – Sarkana / Sarkane Stalts – Stalta / Stalte

Atveidojot personvārdus **no citām valodām**, jāievēro daži pamatnoteikumi.

1. Ja citvalodas personvārdam tā oriģinālformā ir galotne, kas atbilst kādai no latviešu valodas lietvārdu galotnēm, personvārds latviešu valodā tiek paturēts nemainītā formā, piemēram, lietuviešu *Vaišvila* – latviski *Vaišvila*; krievu *Иванова* – latviski *Ivanova*; grieķu *Mikis* – latviski *Mikis*.

2. Ja citvalodas personvārdam tā oriģinālformā ir galotne, kas neatbilst nevienai no latviešu valodas lietvārdu galotnēm, galotne tiek aizstāta ar latvisko, piemēram, lietuviešu *Antanas* – *Antans*.

3. Ja citvalodas personvārdam tā oriģinālformā galotnes nav, latviešu valodas atveidojumā personvārdam – atkarā no personas dzimuma – tiek pielikta vīriešu vai sieviešu dzimtes galotne, piemēram, vācu *Busch* – latviski *Bušs* vai *Buša*, krievu *Гром* – latviski *Groms* vai *Groma*.

Atsevišķās uzvārdu grupās, kas raksturīgas arī latviešiem, atveidē no citām, īpaši ģermāņu un slāvu, valodām latviešu valodā gadu gaitā ir izveidojušās noturīgas tradīcijas.

Ģermāņu cilmes uzvārdu ar	latviski atveido ar
-man -mann -feld -berg -stein -son -er -el	-manis / -mane Brugmanis / Brugmane Bergmanis / Bergmane -felds / -felde Grūnfelds / Grūnfelde -bergs / -berga Gūtenbergs / Gūtenberga -šteins / -šteina Grīnšteins / Grīnšteina -šteine Grīnšteine -sons / -sone Johansons / Johansone -eris / -ere Bekeris / Bekere -ers / -ere Bekers / Bekere -elis / -ele Hēgelis / Hēgele
Slāviskas cilmes uzvārdu ar	latviski atveido ar
-ski (krievu -ский / -ская) -cki (krievu -цкий / -цкая) -a -e } vič u.tml. -o }	-skis / -ska Svirskis / Svirska -ckis / -cka Paļeckis / Paļecka a } e } o } viča Salcevičs / Salceviča e } o }

Atveidojot personvārdus no **krievu** valodas, latviešu valodā parasti tiek pielikta galotne -s vīriešu vai -a sieviešu dzimtē. Izņēmums ir uzvārdi, kas krievu valodā beidzas ar -уль, -иль, -ель un kam latviešu valodā ir atveides tradīcija ar galotni -is (*Morgulis, Kasilis, Nagelis*). Tomēr parasti mīkstinājuma zīmi (ь) krievu personvārda beigās vienkārši atmet, piemēram, *Игорь – Igors, Лебедь – Lebeds / Lebeda, Любовь – Ļubova*.

Krievu personvārda beigās var būt dažādas galotnes un izskaņas.

Krievu valodā		Atveide latviešu valodā	
Galotne vai izskaņa	Piemēri	Galotne vai izskaņa	Piemēri
–	Гром	-s	Groms
-а	Иванова	-a	Groma
-ей	Сергей	-ajs	Ivanova
-ий	Дмитрий	-ijs	Sergejs
-ый	Белый	-ijs	Dmitrijs
-ой	Береговой	-ojs	Belijs
-ая	Белая	-aja	Beregovojs
-ая	Синяя	-[j]aja	Belaja
-ский	Белинский	-skis	Sinaja
-ская	Белинская	-ska	Belinskis
-цкий	Городецкий	-ckis	Belinska
-цка	Городецка	-cka	Gorodeckis
			Gorodecka

Aktuāla ir **lietuviešu** personvārdu atveide latviešu valodā. Lietuviešu valodā personvārdiem vīriešu dzimtē ir galotnes *-as*, *-is*, *-ys* (izrunā *-īs*), *-us*, *-a*, *-ė* (šaurais e). To atveidi latviešu valodā var attēlot shematiski.

Lietuviešu valodā		Atveide latviešu valodā	
Personvārda galotne/izskaņa	Piemēri	Personvārda galotne/izskaņa	Piemēri
<i>-as</i>	<i>Antanas</i> <i>Brazauskas</i> <i>Ražukas</i>	<i>-s</i>	<i>Antans</i> <i>Brazausks</i> <i>Ražuks</i>
<i>-is</i>	<i>Judris</i> <i>Mažiulis</i> <i>Sabonis</i>	<i>-is</i>	<i>Judris</i> <i>Mažulis</i> <i>Sabonis</i>
<i>-ys</i>	<i>Stasys</i> <i>Banys</i> <i>Zubrys</i>	<i>-is</i>	<i>Stasis</i> <i>Banis</i> <i>Zubris</i>
<i>-us</i>	<i>Dalius</i> <i>Snečkus</i> <i>Šimkus</i>	<i>-us</i>	<i>Daļus</i> <i>Snečkus</i> <i>Šimkus</i>
bet:			
<i>-avičius</i>	<i>Karpavičius</i>	<i>-avičs</i>	<i>Karpavičs</i>
<i>-evičius</i>	<i>Butkevičius</i>	<i>-evičs</i>	<i>Butkevičs</i>
<i>-a</i>	<i>Cvirka</i> <i>Vaišvila</i>	<i>-a</i>	<i>Cvirka</i> <i>Vaišvila</i>
<i>-e</i>	<i>Dailidė</i> <i>Paukšte</i>	<i>-e</i>	<i>Dailide</i> <i>Paukšte</i>

Visizplatītākie lietuviešu valodā ir vīriešu dzimtes vārdi un uzvārdi ar *-as*. Daudzi no šādiem personvārdiem, īpaši uzvārdiem, lietuviskā pamatformā ir ieviesušies arī latviešu valodā rakstītos dokumentos, turklāt ne tikai vīriešu, bet arī sieviešu uzvārdos. Šādas rakstības kļūdainumu uzskatāmi rāda tabula, kurā sastatīta viena un tā paša latviska, lietuviska un krieviska uzvārda locīšana trijās valodās. Tabula rāda, ka latviešu un lietuviešu valodā uzvārdu pamatdaļa (celms) ir vienāda un uzvārdi atšķiras tikai ar galotni (atbilstoši katras valodas sistēmai). Turpretī krievu valodā, saglabājot galotni latviešu un lietuviešu uzvārdā, tiek **mainīta** uzvārda pamatdaļa (celms) un tālākos locījumos ir divas galotnes (tabulā uzvārda celms izcelts).

Latviešu valodā			
N.	<i>Arum/s</i>	<i>Vaičūn/s</i>	<i>Puškin/s</i>
Ģ.	<i>Aruma</i>	<i>Vaičūna</i>	<i>Puškina</i>
D.	<i>Arumam</i>	<i>Vaičūnam</i>	<i>Puškinam</i>
A.	<i>Arumu</i>	<i>Vaičūnu</i>	<i>Puškinu</i>
I.	ar <i>Arumu</i>	ar <i>Vaičūnu</i>	ar <i>Puškinu</i>
L.	<i>Arumā</i>	<i>Vaičūnā</i>	<i>Puškinā</i>
Lietuviešu valodā			
N.	<i>Arum/as</i>	<i>Vaičiūn/as</i>	<i>Puškin/as</i>
Ģ.	<i>Arumo</i>	<i>Vaičiūno</i>	<i>Puškino</i>
D.	<i>Arumui</i>	<i>Vaičiūnui</i>	<i>Puškinui</i>
A.	<i>Arumā</i>	<i>Vaičiūnā</i>	<i>Puškinā</i>
I.	su <i>Arumu</i>	su <i>Vaičiūnu</i>	su <i>Puškinu</i>
L.	<i>Arume</i>	<i>Vaičiūne</i>	<i>Puškine</i>
Krievu valodā			
И.	<i>Арумс/</i>	<i>Вайчунас/</i>	<i>Пушкин/</i>
Р.	<i>Арумса</i>	<i>Вайчунаса</i>	<i>Пушкина</i>
Д.	<i>Арумсу</i>	<i>Вайчунасу</i>	<i>Пушкину</i>
В.	<i>Арумса</i>	<i>Вайчунаса</i>	<i>Пушкина</i>
Т.	с <i>Арумсом</i>	с <i>Вайчунасом</i>	с <i>Пушкиным</i>
П.	об <i>Арумсе</i>	о <i>Вайчунасе</i>	о <i>Пушкине</i>

Lietuviešu uzvārdiem sieviešu dzimtē tiek pievienotas īpašas, turklāt precētām un neprecētām sievietēm atšķirīgas izskaņas: precētām *-iene*, neprecētām *-aitė, -ytė, -utė*. Latviešu valodā, atveidojot šādus uzvārdus, izskaņas tiek paturētas:

Balsytė – *Balsīte*   *Jankauskaitė* – *Jankauskaite*
Daukutė – *Daukute*   *Korsakienė* – *Korsakiene*

Latviešu valodā, neatkarīgi no uzvārda cilmes, blakus vīriešu dzimtes formai (piemēram, noslēdzot laulību) sieviešu dzimtes formu vai blakus sieviešu dzimtes formai (piemēram, jaundzimušam dēlam) vīriešu dzimtes formu parasti darina pēc latviešu valodas likumiem:

vīrs Mažulis – *sieva Mažule*   *māte Staplīte* – *dēls Staplītis*

Lietuviešu tautības personām lietuviskas cilmes uzvārdu formu veidošanā mēdz būt arī izņēmumi.

Vērojot vārdu un uzvārdu lietošanas praksi, kur ir dažādas atkāpes no latviešu literārās valodas gramatikas formām, ir lietderīgi atgādināt vēl vairākus vispārīgus noteikumus.

1. Uzvārdu dzimtes formu noteikšanā attiecīgā **sugasvārda dzimtei nav izšķirošas nozīmes:**

- bērzs* – ne tikai *Bērzs*, bet arī *Bērza*
- bērziņš* – ne tikai *Bērziņš*, bet arī *Bērziņa*
- kļava* – ne tikai *Kļava* – *Kļava*, bet arī *Kļavis* – *Kļave*
- kļavina* – ne tikai *Kļavina*, bet arī *Kļaviņš*
- gailis* – ne tikai *Gailis*, bet arī *Gaile*
- cielava* – ne tikai *Cielava*, bet arī *Cielavs*

2. Vīriešu dzimtes galotne sievietes uzvārdam nevar būt, jo tādas formas, ko ar vīriešu dzimtes galotni varētu lietot sieviešu dzimtē, nav latviešu valodas lietvārdu sistēmā, turklāt tādas formas nav arī nelokāmo lietvārdu grupā (ar galotni *-s* sieviešu dzimtē ir tikai 6. deklinācijas vārdi). Savukārt sieviešu dzimtes galotne vīrieša uzvārdam var būt, jo latviešu valodā ir **kopdzimtes vārdi**, kuriem ir sieviešu dzimtes galotne un kuri ir lokāmi gan sieviešu, gan vīriešu dzimtē (*auša*, *nevīža*, *tiepša*, *bende*; arī vārdam *puika* ir sieviešu dzimtes galotne). Īpatnēji ir vārdi ar galotni *-us*, kas pamatos ir vīriešu dzimtes vārdi, izņemot dažus vārdus (*ragus*, *pelus*, *dzirņus*), kas ir sieviešu dzimtes vārdi (arī *Aņus*).

3. Ja vīriešu un sieviešu dzimtē personvārdam ir vienāda galotne (*-us*, *-a*, *-e*, 6. dekl. *-s*), locījumos atšķiras tikai **datīva galotne**: vīriešu dzimtē *-um*, *-am*, *-em*, *-im*, sieviešu dzimtē *-ui*, *-ai*, *-ei*, *-ij*. Pārējos locījumos galotnes ir vienādas.

4. Dažu uzvārdu lietošanā konstatējama **pāreja** no 6. deklinācijas uz 1. un 4. deklinācijas formām, piemēram, *Šalts* – *Šalts* (*D. Šaltim* – *Šaltij*) un arī *Šalts* – *Šalta* (*Šaltam* – *Šaltai*), tāpat arī *Baltauss* – *Baltauss* (*Baltausim* – *Baltausij*) un arī *Baltauss* – *Baltausa* (*Baltausam* – *Baltausai*).

5. Dažās uzvārdu grupās vērojama **pāreja** no 3. un 2. deklinācijas formām uz 1. deklinācijas formām: *Markus* → *Markuss* (*D. ne tikai Markum*, bet arī *Markusam*), tāpat *Cinkus* (*D. Cinkum*) un arī *Cinkuss* (*D. Cinkusam*); *Grigalis* (*D. Grigalim*) un arī *Grigals* (*D. Grigalam*), *Ķezberis* (*D. Ķezberim*) un arī *Ķezbers* (*D. Ķezberam*).

6. **Dubultuzvārds** parasti ir dzimtas tradīcija, un tajā starp abām sastāvdaļām (abiem uzvārdiem) liekama svītriņa (defīse): *Bergs-Bergmanis*, *Davidova-Medene*. Katra uzvārda forma dubultuzvārdā ir ar dzimtei atbilstošu galotni, kas mainās skaitlī un locījumā: *Bergs-Bergmanis* – *Berga-Bergmana* – *Bergam-Bergmanim* utt., *Berga-Bergmane* – *Bergas-Bergmanes* – *Bergai-Bergmanei* utt. Dubultuzvārds *Miezis-Mieze* vai *Staris-Stars*, *Upīte-Upenieks* var būt vīrietim. Atbilstošās dubultuzvārda formas sieviešu dzimtē ir *Mieze-Mieze*, *Stare-Stara*, *Upīte-Upeniece*.

7. Tā kā katrai rakstu zīmei ir savs uzdevums, lai divu vārdu lietojumu atšķirtu no dubultuzvārda, vienas personas **divus vārdus** raksta vienu aiz otra bez jebkādas savienotājzīmes: *Vilnis Juris, Anna Marija*.

8. Ja uzvārds ir **saliktenis**, tā pirmās daļas forma lietojumā nemainās ne dzimtē, ne skaitlī, ne locījumā: *Jānis Garaissils – Jāna Garaissila, Jānim Garaissilam* utt., *Anna Garaissila – Annas Garaissilas – Annai Garaissilai* utt. Tāpat: *Garokalns – Garokalna – Garokalnam* utt.

9. Ja vīriešu dzimtē ir galotne *-a*, ģenitīvā ir galotne *-as*: *Vaišvila – Vaišvilas kungs, Jukna – Juknas kungs, Ilja – Iljas dēli, Uga Skulme – Ugas Skulmes gleznas*.

10. Dažām uzvārdu grupām latviešu valodā ir stabilas to atveides tradīcijas, kas ir spēcīgas arī patlaban. Tādas ir, piemēram, ģermāņu cilmes uzvārdiem ar *-manis / -mane, -felds / -felde, -sons / -sone*, slāvu cilmes uzvārdiem ar *-skis / -ska, -ckis / -cka, -avičs / -aviča, -evičs / -eviča* u.tml.

11. Nelokāmajiem uzvārdiem ar *-o, -ā, -ē, -i, -ī, -u, -ū*, protams, nav arī dzimtes atšķirību.

Lietvārda locījumi lietišķā tekstā

Katrai vārda formai valodā ir savs uzdevums, arī lietvārda locījumam. Lietišķā tekstā izmanto visus locījumus visās to daudzveidīgajās nozīmēs, tomēr dažām locījumu nozīmēm šādos tekstos ir īpaša loma. Uzmanību pievērsisim dažiem aktuālākajiem, bet dažkārt neskaidriem gadījumiem.

Nominatīvs

Nominatīvu lietvedībā var saukt par *n o s a u k u m a* locījumu: nominatīvā (vai ar pamatvārdu nominatīvā) parasti tiek veidoti un dažādos uzrakstos rakstīti vietu, iestāžu, uzņēmumu, uzņēmējsabiedrību, organizāciju, sporta komandu, ansambļu, laikrakstu, žurnālu un daudzi citi nosaukumi: *Ķekava, Latvijas Universitāte, ansamblis "Otra puse", laikraksts "Diena", žurnāls "Karogs"*. Simboliskajā nosaukumā lietvārds var arī nebūt nominatīvā, piemēram, *frakcija "Latvijai"*. Lietojot simboliskos nosaukumus tekstā kopā ar nomenklatūras vārdu, simboliskajā nosaukumā lietoto vārdu locījums nemainās: *Es to izlasīju laikrakstā "Diena"* (nevis *".. laikrakstā "Dienā"*). Balvu piešķīra *ansamblim "Otra puse"*. *Frakcijas "Latvijai" deputāti atturējās no balsošanas*.

Nominatīva lietošanā (resp., nelietošanā) tekstā raksturīgākā kļūda ir konstrukcijās ar vajadzības izteiksmi. Jāatceras, ka ar darbības vārdu vajadzības izteiksmē lietvārds lietojams nominatīvā, piemēram, *jātīra zobi, jābeidz darbs, jāprecizē viedoklis*. (sk. arī 47. lpp.)

Genitīvs

Latviešu valodā ģenitīvu plaši lieto kā apzīmētāju dažādu nozīmju izteikšanai. Ar ģenitīvu latviešu valodā daudzkreiz izsaka to pašu, ko citās valodās (piemēram, lietuviešu un krievu valodā) – ar īpašības vārdu. Ģenitīvu lieto piederības, īpašības, vielas, satura, subjekta, objekta, vietas, nolūka, cēloņa u.c. nozīmju izteikšanai. Tāpat kā īpašības vārds, arī lietvārda ģenitīvs parasti lietojams apzīmējamā vārda priekšā (izņemot ģenitīvu mēra nozīmē tādās vārdkopās kā *litrs piena, maiss kartupeļu*), tāpēc vārdu savienojumi ar ģenitīvu labi noder un arī tiek izmantoti dažādos nosaukumos un terminos, piemēram, *darba līgums, dienesta vēstule, zinu birojs, zvejas rīki, valsts valodas likums* (sal. krievu valodā: *трудова́й догово́р, служебное письмо, справочное бюро*).

Veidojot likumu, nolikumu, noteikumu u.tml. dokumentu, kā arī dažādus citus nosaukumus, jāatceras, ka neērti lietojamo konstrukciju ar “par” vai citu prievārdu labāk aizstāt ar izteiksmi, kurā izmantots ģenitīvs.

Parasti	Labāk
“Likums par valodām”	“Valodu likums”
“Nolikums par valsts valodas prasmes atestāciju”	“Valsts valodas prasmes atestācijas nolikums”
“Noteikumi par vārda un uzvārda rakstību”	“Vārda un uzvārda rakstības noteikumi”
“Noteikumi par maksājumiem par valsts uzņēmumu īpašuma un valsts kapitāla izmantošanu”	“Īpašuma un valsts kapitāla izmantošanas maksājumu noteikumi”
piemaksa par steidzamību	steidzamības piemaksa
piemaksa par virsstundu darbu	virsstundu darba piemaksa
samaksa par rēķinu	rēķina samaksa
darbs ar rokām	roku darbs
noma ar izpirkumu	izpirkuma noma
nodoklis no ienākuma	ienākuma nodoklis
Terminos ģenitīvu lieto arī datīva un lokatīva vietā:	
grāmata bērniem prasības kvalitātei darbs vasarā	bērnu grāmata kvalitātes prasības vasaras darbs

Ja no lietvārda ir iespējams atvasināt īpašības vārdu (*māls – mālains, zēns – zēnisks, ekonomika – ekonomisks*), izvēloties kādu no tiem, ir svarīgi atšķirt katrā no šīm formām ietveramās nozīmes un nozīmes nianses, proti: lietvārda ģenitīvs saistījumu ar attiecīgo pazīmi parasti izsaka tieši, bet īpašības vārds var ietvert kādu specifisku nozīmi vai nozīmes niansi, kādu tam piešķir attiecīgais īpašības vārda piedēklis: *mūzikas raidījums* – kurā raida mūziku, *muzikāls raidījums* – kurā ir mūzikas elementi; *māla trauks* – no māla, *mālaina zeme* – ar māla piejaukumu; *zēna uzvedība* – konkrētam zēnam, *zēniska uzvedība* – kā zēnam; *etnogrāfijas sektors* – kur nodarbojas ar etnogrāfijas pētniecību, *etnogrāfiskie motīvi* – kuriem ir etnogrāfisks raksturs; *ekonomikas attīstība* – šīs nozares attīstība, *ekonomiskā attīstība* – ar ekonomiku saistītu jomu attīstība dažādās tautsaimniecības nozarēs, bet *ekonomiska saimniekošana* ir taupīga saimniekošana.

Citas valodas paraugs šādos gadījumos var maldināt. Tā lietvārda ģenitīvam un nevis īpašības vārdam latviešu valodā priekšroka dodama iestāžu, uzņēmumu, organizāciju un to struktūrvienību nosaukumos, turpretī krievu valodā šādos gadījumos nereti lietots īpašības vārds.

Arheoloģijas muzejs	Археологический музей
Ekonomikas fakultāte	Экономический факультет
Pedagoģijas fakultāte (un vajadzētu būt arī: Pedagoģijas akadēmija, institūts)	Педагогический факультет
Etnogrāfijas sektors	Этнографический сектор
Stomatoloģijas poliklīnika	Стоматологическая поликлиника
Profilakses nodaļa	Профилактический отдел
Zobārstniecības kabinets	Зубоврачебный кабинет
Vagonbūves rūpnīca	Вагоностроительный завод
Informācijas centrs	Информационный центр
Ķīmijas laboratorija	Химическая лаборатория

Ģenitīvam priekšroka ir arī dažādos citos vārdu savienojumos, kuros ir tiešs attiecinājums uz kādu nozari, sfēru:

ārpolitikas kurss
 ekonomikas attīstība
 ekonomikas zinātņu doktors
 fizikas zinātņu doktors
 etnogrāfijas pulciņš
 ģeoloģijas pulciņš
 statistikas pārskats

Izņēmumi latviešu valodā ir *Juridiskā fakultāte, Tehniskā universitāte* (jo lietvārds “tehnika” nav nozares nosaukums).

Nosaucot iestādes struktūrvienību, pirms tās nosaukuma raksta augstākās institūcijas nosaukumu ģenitīvā, piemēram, *Saeimas Juridiskā komisija, Vēstures institūta Etnogrāfijas nodaļa, Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes Baltu valodu katedra*.

Šādi nosaukumi ģenitīvā dokumentos rakstāmi arī pirms attiecīgās amatpersonas nosaukuma, piemēram, *Etnogrāfijas nodaļas vadītājs J. Cers*.

Ja iestāde atrodas citas iestādes pakļautībā, “Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi” paredz, ka veidlapā arī augstākās institūcijas nosaukums rakstāms nominatīvā.

Darijumu dokumentos dažkārt lieki tiek izmantotas konstrukcijas ar pielikuma ģenitīvu, piemēram, *Rīgas pilsēta, janvāra mēnesis*. Tā kā Rīga savā pamatnozīmē ir pilsēta un janvāris ir mēnesis, vēlams iztikt bez liekiem vārdiem, proti – pietiek ar *Rīga* un *janvāris*. Tātad: *Rīgas Dome* (nevis “Rīgas pilsētas dome”), *janvāra izdevumi* (nevis “janvāra mēneša izdevumi”).

Vienmēr ģenitīvā lietojams vārds vai uzvārds pirms vārdiem *kungs, kundze, jaunkundze*, piemēram, *Bērziņa kungs, Salnas kundze, Annas jaunkundze*.

Latviešu valodā uzvārdu ģenitīvā dažkārt mēdz lietot arī pirms vārda, piemēram, *Kaudzītes Matīss, Kronvaldu Atis, Robežnieku Mārtiņš, Tupešu Jānis*. Šāds lietojums nav raksturīgs dokumentiem.

Ģenitīvā latviešu valodā lieto tādu lietvārdu, kas nosauc, kā nav, kā trūkst vai netrūkst, kā vajag vai nevajag, kā pietiek vai nepietiek: *man nav laika, man trūkst pacietības, netrūkst maizes, vajag uzņēmības, nevajag naida, pietiek labuma, nepietiek naudas*.

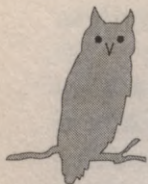
Lietvārdu ģenitīvā lieto arī ar vārdiem *daudz, maz, vairāk, mazāk*, piemēram, *daudz spēka, maz iespēju, vairāk līdzekļu, mazāk dīku brīžu*.

Ar lietvārda daudzskaitļa ģenitīvu saistās pamata skaitļa vārdi *desmit, divdesmit* un citi desmitnieki, *simt* vai *simts*, *divsimt* vai *divi simti* un citi simtnieki, *tūkstoš* vai *tūkstotis*, *divtūkstoš* vai *divi tūkstoši* un citi tūkstošnieki, tāpat *miljons* utt., kā arī *vienpadsmit* līdz *devīnpadsmit*, piemēram, *desmit latu, divpadsmit pircēju, piecdesmit gadu, tūkstoš kilometru*. Šajās konstrukcijās noteicošā loma ir skaitļa vārdam, tas atbild uz jautājumu *cik?* un izsaka skaitu, daudzumu.

Iesaistot šādas konstrukcijas teikumā, lietvārdu vai tā nozīmē lietotu vārdu mēdz lietot arī nominatīvā vai akuzatīvā, bet tad mainās jēdzieniskais uzsvars no daudzuma nojēguma (*cik?*) uz priekšmetisko nojēgumu (*kas?, ko?*):

Māksliniecei aprit 30 gadi.

Uzrakstīju 10 vēstules.

Cik? – 30 gadu, 10 vēstuļu.

Kas? – 30 gadi.

Ko? – 10 vēstules.

Lietvārdu ģenitīvā pie nelokāmā skaitļa vārda nelieto

1) datīva vai lokatīva nozīmē lietotās konstrukcijās:

Pēc desmit minūtēm dokuments būs parakstīts,

Divdesmit pilsētās tika rīkoti lāpu gājieni,

2) aiz apzīmētājiem:

Izdevu visus 10 latus,

Atceros savus trimdā pavadītos 20 gadus.

Ģenitīvs

Cits locījums

Man ir 20 gadu.

Atlicis 10 latu.

Man ir daudz darba.

Izlasīju daudz grāmatu.

Pagājuši 20 gadi.

Atlikuši 10 lati.

Man ir daudzi darbi.

Izlasīju daudzas grāmatas.

Datīvs

Datīvs lietvedībā raksturīgs kā *a d r e s ā t a* locījums. Adresēt dokumentu – vēstuli, telegrammu, iesniegumu, pasūtījumu, pieprasījumu, ziņojumu, paskaidrojumu, priekšlikumu u.c. – var gan atsevišķai personai, gan iestādei, uzņēmumam, uzņēmējsabiedrībai, organizācijai u.c. Adresātu datīvā raksta arī pilnvarā, apliecībā un dažādos citos dokumentos.

Nosūtot oficiālu vēstuli, iesniegumu vai citu dokumentu atsevišķai personai, adresātā jāmin vārds (vai vārda iniciālis) un uzvārds datīvā, uzvārds ģenitīvā kopā ar datīvā lietotu vārdu *kungam* vai *kundzei*, amata vai aroda (arī titula) nosaukums datīvā kopā ar vārdu (vai tā iniciāli) un uzvārdu datīvā:

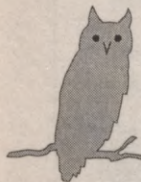
Jānim Bērziņam vai *J. Bērziņam*

Bērziņa kungam, J. Bērziņa kungam vai *Jānim Bērziņa kungam*

Direktoram prof. Dr. A. Laucim

Kancelejiskā stilā vārdus *kungam*, *kundzei* mēdz lietot saīsināti *kgm*, *kdzei*.

Personas vārdam un uzvārdam adresātā var pievienot ievadītājevārdus: *Cienījamam, Ļoti cienījamam, Cienītam, Ļoti cienītam, Godātam, Augsti godātam, Godājamam, Augsti godājamam* vai attiecīgās sieviešu dzimtes formas vai to saīsinājumus: *Ļoti cienītai Ilzei Gobai*.

Adresātā amata nosaukumu, vārdu, uzvārdu raksta datīvā, bet, ja min arī darbavietu, tās nosaukums rakstāms ģenitīvā:
Personāldaļas vadītājam Atim Slaidinam
Laboratorijas vadītājam I. Priedes kundzei
Firmas "Stars" prezidentam Jānim Lūsim

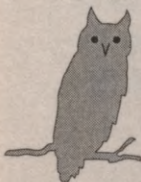
Ja adresātā vārdam un uzvārdam seko vārds *kungs* vai *kundze*, ģenitīvā raksta tikai uzvārdu, bet vārdu un *kungs* vai *kundze* – datīvā, piemēram, *Jānim Bērziņam kungam*.

Nosūtot dokumentu iestādei vai tās struktūrvienībai, jāmin attiecīgās iestādes vai tās struktūrvienības nosaukums datīvā:

Valsts akciju sabiedrībai "Īpašums"
Kīmijas laboratorijai

Reizē ar struktūrvienību minot arī augstāko institūciju, kurai attiecīgā struktūrvienība pakļauta, atbilstoši latviešu valodas vārdu saistījuma noteikumiem augstākās institūcijas nosaukums jāraksta ģenitīvā, bet struktūrvienības nosaukums – datīvā:

Latvijas Patērētāju biedrību savienības Pārtikas preču nodaļai

Latviešu valodā visi uzvārdi ar galotni *-a* un *-e* ir lokāmi – gan sieviešu, gan vīriešu dzimtē, tāpēc datīvā jāraksta:

Artūram Gobam un Annai Gobai,
Rūdolfam Bīnem un Ilmai Bīnei.

Gan vīriešu, gan sieviešu dzimtē lokāmi arī uzvārdi ar *-us* un *-s* (6. deklinācija), un datīvā tiem galotnes ir atšķirīgas:

Mikum Grigum un Annai Grigui,
Girtam Klintim un Sarmai Klintij.

Var, protams, arī rakstīt: *Gobas kungam* vai *Gobas kundzei*, *Bīnes kungam* vai *Bīnes kundzei*, *Grigus kungam* vai *Grigus kundzei* un *Klints kungam* vai *Klints kundzei*.

Datīva galotnes

Deklinācija	Nominatīva galotne		Datīva galotne		Piemēri
	Vir. dz.	Siev. dz.	Vir. dz.	Siev. dz.	
I	-s -š	-a, -e -a	-am -am	-ai, -ei -ai	<i>Bergs – Bergam / Bergai</i> <i>Vējš – Vējam / Vējai</i>
II	-is	-e	-im	-ei	<i>Briedis – Briedim / Briedei</i>
III	-us	-us	-um	-ui	<i>Grigus – Grigum / Grigui</i>
IV	-a	-a	-am	-ai	<i>Liepa – Liepam / Liepai</i>
V	-e	-e	-em	-ei	<i>Zenne – Zennem / Zenei</i>
VI	-s	-s	-im	-ij	<i>Dzelzs – Dzelzim / Dzelzij</i>

Latviešu valodā, nosūtot vēstuli, adresātu datīvā raksta arī uz aplokšnes.

*R. Vaišvilas kungam
Strazdu ielā 4-2
Rīgā
LV-1000*

Ar lietvārdu datīvā tiek nosaukts īpašnieks konstrukcijās ar darbības vārdu *piederēt*, piemēram, *Latvijas zeme pieder Latvijas valstij*. Šīs konstrukcijas jāatsķir no līdzīgām, kurās darbības vārds *piederēt* piesaista prievārdisku savienojumu ar *pie* (*piederēt – pie kā?*).

Konstrukcijās, kurās tiek nosaukts pielikums, kas pievienots kādam dokumentam, iespējama divējāda izteiksme:

1) konstrukcija ar pamatdokumenta nosaukumu datīvā (pielikums – *kam?*), kā tas paredzēts, piemēram, dokumenta pielikuma uzrakstā:

Pielikums

*Ekonomikas ministrijas
1997. gada 12. novembra
rīkojumam Nr. 109*

1. pielikums

*Ministru kabineta
1996. gada 23. aprīļa
noteikumiem Nr. 154*

2) konstrukcija ar pamatdokumenta nosaukumu ģenitīvā, kā tas vairāk piemērots saistītam tekstam:

.. rīkojuma Nr. 109 pielikums; .. līguma .. pielikums u.tml.

Labā latviešu valodā šādos gadījumos nav iederīga konstrukcija ar prievārdu *pie*:

“pielikums *pie* rīkojuma”

“pielikums *pie* noteikumiem”

“pielikums *pie* līguma” u.tml.

Akuzatīvs

Akuzatīvs ir tiešā objekta locījums.

Akuzatīva lietošanā visraksturīgākās kļūdas ir konstrukcijās ar darbības vārdu vajadzības izteiksmē. Ar darbības vārdu vajadzības izteiksmē saistās lietvārda nominatīvs: *jādara darbs*, *jāveic uzdevums*, *jāizstrādā projekts*, *jāizskata iesniegtie projekti*, *jāražo produkcija*, *jāuzpoš teritorija*. Turpretī personas vietniekvārds šādos gadījumos lietojams akuzatīvā: *direktoram jāatbrīvo mani no šī pienākuma* (bet: *direktoram jāatbrīvo J. Bērziņš no šī pienākuma*).

Savukārt, ja ar darbības vārdu vajadzības izteiksmē saistīts cits darbības vārds nenoteiksmē, atkarīgais lietvārds lietojams akuzatīvā: *jāsāk celt jauno rūpnīcu*, *jāturpina izskatīt iesniegtos projektus*.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Steidzami jānoslēdz līgumu ar produkcijas piegādātājiem!”

“Tas ir darbs, kuru jāveic nekavējoties.”

“Firmai izpildītos darbus jāizlabo uz sava rēķina.”

“Izvēli jāizdara 3 mēnešu laikā no dienas, kad šis līgums stājas spēkā.”

Steidzami jānoslēdz līgums ar produkcijas piegādātājiem!

Tas ir darbs, kas jāveic nekavējoties.

Firmai izpildītie darbi jāizlabo uz sava rēķina.

Izvēle jāizdara 3 mēnešu laikā no dienas, kad šis līgums stājas spēkā.

Saistījumā ar darbības vārdu *interesēt* intereses subjekta (t.i., darītāja) nosaukums lietojams akuzatīvā (intereses objekta nosaukums šajā konstrukcijā tiek lietots nominatīvā), piemēram, *strādniekus interesē rūpnīcas darba apstākļi*. Nepareiza ir konstrukcija ar subjekta nosaukumu datīvā («tas strādniekiem neinteresē»).

Saistījumā ar darbības vārdu *traucēt* akuzatīvā lietojams darbības objekta nosaukums: *traucēt darbu*, *mācības*, *uzdevuma izpildi*, *traucēt kolēģus*

darbā (nevis “traucēt darbam”, “traucēt kolēģiem darbā”). Ja darbības objekts tiek izteikts ar darbības vārda nenoteiksmi (piemēram, *situācijas nenoteiktība traucē strādāt*) un tiek minēts arī traucējuma izjutējs, to nosauc datīvā, piemēram, *situācijas nenoteiktība strādniekiem traucē strādāt, troksnis skolēniem traucē koncentrēties*.

Savdabīgu grupu veido divu skaitļa vārdu savienojums ar prievārdu *pret* sporta komandu savstarpējo spēļu rezultāta nosaukumos: *spēle beidzās ar rezultātu pieci pret četri, divi pret divi, viens pret vienu, divi pret nulli* u.tml. Kā zināms, prievārds *pret* saistās ar akuzatīvu: *pret vienu, pret nulli*. Skaitļa vārda forma savienojumos *pret divi, pret četri, pret pieci* utt. mūsdienu skatījumā viegli pielīdzināma nominatīvam, tomēr tā ir sena divskaitļa akuzatīva forma (sal.: *ar abi roki, ar pieci pirksti*).

Nominatīva lietojums aiz prievārda *pret* (“divi pret viens”, “četri pret nulle”) ir kļūda. Ir jāsaka: *spēles rezultāts ir divi pret vienu, četri pret nulli* vai arī: *spēles rezultāts ir divi viens, četri nulle*.

Lokatīvs

Lokatīvā rakstāms dokumenta izstrādāšanas, izdošanas, pieņemšanas vai parakstīšanas vietas nosaukums, kā arī datējums (ja to raksta vārdiem):

RĪKOJUMS

Rīgas rajona Ādažu pagastā

1997. gada 10. janvārī

AKTS

Kuldīgā

1988. gada 17. jūnijā

Vietas nosaukumu un datējumu raksta arī vēstulē, vai nu vēstuli sākot, pirms uzrunas, vai vēstules beigās, pirms paraksta.

Latviešu valodā lokatīvā parasti raksta adresi:

Dārza ielā 35 – 4, Jelgavā

Rīgas rajona Salas pagasta “Ošiņos” vai: “Ošiņos”, Salas pagastā, Rīgas rajonā

(Komatus starp vietas apzīmējumiem neliek, ja tos raksta katru savā rindā.)

Ja vēstulei vai citam dokumentam pievieno pielikumu, teksta beigās raksta vārdu *pielikums* lokatīvā:

Pielikumā: dalībnieku saraksts uz 4. lpp. 1 eks.

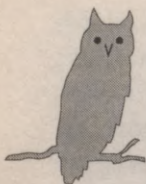
Lietišķā tekstā bieži lieto lokatīvus *apjomā, apmērā, atkarībā, atšķirībā, attiecībā, attieksmē, gadījumā, jomā, kārtā, kārtībā, mērā, pretstatā, rezultātā, sakarā, salīdzinājumā, saskanā, spēkā, veidā, vietā, zinā*. Lokatīvu parasti lieto arī izteiksmēs, piemēram, *ņemt vērā, pieņemt darbā, pārskaitīt kontā, saņemt avansā, būt (kāda) rīcībā, tai skaitā, uzņemt pilsonībā, rīkoties kāda vārdā, nodot nomā, likums ir spēkā* u.c.

Daudzas šādas konstrukcijas ar lokatīvu lietišķajos tekstos ir pamatotas un nepieciešamas. Tomēr reizēm tie izrādās skaužami šabloni, kuru vietā latviešu valodā lietojama cita izteiksme. Nevietā mēdz lietot vārdus *apjomā* (tā vietā labāks var būt *daudzumā, lielumā, apmērā*), *gadījumā* (piemēram, ja vēlas izteikt pārliecinošu apgalvojumu, jāsaka *katrā ziņā*, nevis "katrā gadījumā"), *rezultātā* (tā vietā labāka var būt izteiksme ar *dēļ, pēc*), *sakarā* (*par vietā*) u.c.

Nevēlama izteiksme

Latviski pareizi

"Pārdot lielu preču apjomu "	<i>Pārdot lielu preču daudzumu (daudz preču)</i>
"Šomēnes es jums katrā gadījumā piezvanīšu."	<i>Šomēnes es jums katrā ziņā piezvanīšu.</i>
"Gāzes izplūdes gadījumā zvanīt.."	<i>Rodoties gāzes izplūdei, zvanīt..</i>
"Izstrādājums katrā gadījumā ir stipri novienkāršots."	<i>Izstrādājums katrā ziņā (protams) ir ļoti vienkāršots.</i>
" Katrā gadījumā ražošanai materiāla ir par maz."	<i>Katrā ziņā (noteikti) ražošanai materiāla ir par maz.</i>
" Nekādā gadījumā pārstāvjiem no rajona to nevar rādīt."	<i>Nekādā ziņā rajona pārstāvjiem to nevar rādīt.</i>
"Nesaskaņu rezultātā izjuka ģimene."	<i>Nesaskaņu dēļ izjuka ģimene.</i>
" Sakarā ar ugunsgrēku radušies lieli zaudējumi."	<i>Ugunsgrēka dēļ radušies lieli zaudējumi.</i>
"Mums bija saruna sakarā ar ārzemju braucienu."	<i>Mums bija saruna par ārzemju braucienu.</i>
"Vainīgajam piesprieda sodu 100 latu apjomā ."	<i>Vainīgajam piesprieda sodu 100 latu apmērā.</i>
"Pastāv neizbēgamas attīstības krīzes, kuru rezultātā parādās psihiskie traucējumi."	<i>Ir neizbēgamas attīstības krīzes, kas rada psihiskus traucējumus (kuru dēļ rodas psihiski traucējumi).</i>

Konstrukcijas ar lokatīvu no pārējā teksta **ar komatiem nav jāatdala**: piemēram, *Salīdzinājumā ar pagājušo gadu _ esam paveikuši daudz vairāk. Saskaņā ar līgumu _ darbs jānodod mēneša beigās.*

Visai raksturīgs ir lokatīva lietojums vienā amatu nosaukumu grupā – direktora vietnieku apzīmēšanai:

direktora vietnieks saimniecības jautājumos
direktora vietnieks zinātniskajos jautājumos
direktora vietnieks sadzīves jautājumos
direktora vietnieks mācību jautājumos

Šādus nosaukumus savulaik veicināja analogiska izteiksme krievu valodā, ko noteica kādreizējie amatu un profesiju nosaukumu klasifikatori krievu valodā. Latviešu valodā līdzīgos gadījumos parastākas ir bijušas konstrukcijas ar *darbā, lietās*:

direktora vietnieks mācību darbā
direktora vietnieks sadzīves lietās

Lai saīsinātu šādus nosaukumus, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija ir ieteikusi visos līdzīgos gadījumos vārda *jautājumos* vietā lietot vārdu *lietās*, turklāt, kur tas iespējams, lokatīvu aizstāt ar attiecīgu ģenitīvu, dažkārt pat iztiekot bez vispārīgas nozīmes vārda *lietas*. Tātad ir ieteikts šāds nosaukumu īsināšanas modelis:

<i>direktora</i>		<i>direktora</i>		<i>saimniecības</i>		<i>saimniecības</i>
<i>vietnieks</i>		<i>vietnieks</i>		<i>lietu</i>		<i>direktors</i>
<i>saimniecības</i>	→	<i>saimniecības</i>	→	<i>direktors</i>	→	
<i>jautājumos</i>		<i>lietās</i>				

<i>direktora vietnieks</i>		<i>direktora vietnieks</i>		<i>sadzīves lietu</i>
<i>sadzīves jautājumos</i>	→	<i>sadzīves lietās</i>	→	<i>direktors</i>

Tādas vārdkopas kā *saimniecības direktors* latviešu valodā samērā plaši lietotas praksē arī iepriekšējos gadu desmitos. Augstskolās ir *saimniecības prorektors* un *mācību prorektors*, nevis “rektora vietnieks saimniecības (vai mācību) jautājumos”. Skolās “direktora vietnieks mācību darbā” ilgu laiku ir saukts par *mācību pārzini*. Īsu nosaukumu modeļi

latviešu valodā joprojām ir aktīvi, un nav vajadzības izmantot garos, smagnējos un tekstā grūti lietojamos aprakstošos nosaukumus ar lokatīvu.

Par kļūdu latviešu valodā atzīstams prievārda lietojums konstrukcijā “direktora vietnieks par elektroenerģijas realizāciju”. Viens no aizstājējvariantiem varētu būt *elektroenerģijas realizācijas lietu direktors* vai *elektroenerģijas realizācijas direktors*.

Labam stilam nepiederās vienā teikumā virknēt vārdus vienā un tai pašā locījumā, ja tie nav vienlīdzīgi teikuma locekļi.

Sliktā stilā

“I. Zili pieņēma darbā pievadķēžu rūpnīcā sekretāres amatā darbā ar datoru.”

“Izlietojām 10 tonnu kartupeļu.”

Labā stilā

I. Zili pieņēma darbā pievadķēžu rūpnīcā par sekretāri darbam ar datoru.

Izlietojām 10 tonnas kartupeļu.

Vokatīvs

Vokatīvs ir uzrunas locījums. Uzruna ir vārds (vārdi), ar kuru (kuriem) kādu uzrunā, ar kuru (kuriem) vērsas pie kāda, lai uzsāktu vai turpinātu sazināšanos. No pareizi izvēlētas uzrunas formas atkarīga sazināšanās gaita, varbūt pat rezultāts.

Latviešu valodā uzrunas formas ir dažādas un tās ir atkarīgas no tā, vai uzrunātais ir svešs vai pazīstams, gados jauns vai vecs. Uzrunas veidu ietekmē arī dažādi ārējie apstākļi un tradīcijas konkrētā kolektīvā, saziņas partneru attiecībās.

Vēstulēs, ielūgumos u.tml. dokumentos, kur parasts lietot uzrunu, visvairāk izmantotās uzrunas formas ir vārds (vai vārda iniciālis) un uzvārds, uzvārds ģenitīvā kopā ar vārdu *kungs* vai *kundze*, kā arī amata vai aroda (arī titula) nosaukums vai savienojumi ar to. Latviešu valodā nelieto uzrunu vārdā un tēvvārdā. Uzrunāt tikai uzvārdā latviešu valodā nav pieklājīgi. Tāpēc, ja ir zināms tikai uzvārds, tas jāmin kopā ar vārdu *kungs* vai *kundze*.

P i e z ī m e. Ja ir skaidri zināms, ka uzrunājamā sieviete nav precējusies, tad, uzrunājot personu aptuveni līdz 30–35 gadu vecumam, uzvārdam var pievienot vārdu *jaunkundze*. Tomēr arī neprecētai sievietei, kas ir jaunāka par 30 gadiem, neklātos apvainoties, ja oficiālā dokumentā viņa tiktu dēvēta par kundzi. Virieši oficiālos dokumentos par kungiem tiek dēvēti jau kopš brīža, kad viņi ir sasnieguši pilngadību un uzsākuši patstāvīga darba gaitas.

Ja uzrunā tiek lietots gan vārds un uzvārds, gan amata nosaukums, vārds *kungs* vai *kundze* nav nepieciešams un ir pat lieks.

Gan vēstulēs, gan ielūgumos pirms minētajām uzrunas formām parasti vēl lieto ievadītājpārdus *Cienījamais*, *Ļoti cienījamais*, *Cienītais*, *Ļoti cienītais* vai attiecīgās sieviešu dzimtes formas. Uzrunājot vīrieti, kā ievadītājpārdi tiek izmantoti arī *Godātais*, *Augsti godātais*, *Godājamais* vai *Augsti godājamais*; uzrunājot sievieti, šie ievadītājpārdi izmantoti ļoti reti:

Ļoti cienījamais Jāni (vai J.) Kalniņ!

Ļoti cienījamā Anna (vai A.) Krauze!

Augsti godātais Gobas kungs!

Cienījamais meistar!

Latviešu valodā cieņas un godājuma izteikšanai vienlīdz lietojamas abas divdabju formas – gan *cienījamais*, *godājamais*, gan *cienītais*, *godātais*. Tomēr nelielu nozīmes niansi var izšķirt, proti: tagadnes divdabja forma ir īsti vietā, uzrunājot pazīstamāku personu (arī bez tiešas personiskās pazīšanās), bet pagātnes divdabja forma –, uzrunājot tālāku, svešāku, kaut arī ne mazāk godājamu personu.

Ja uzrunātā persona ir personiski pazīstama, vārdu un uzvārdu parasti nesaīsina un arī paša parakstā vārds un uzvārds tiek lietots pilnā formā.

Ievadītājpārdus mēdz lietot saīsinātā variantā: *Cien.* vai *Ļ. cien.*, *God.* vai *A. god.* Saīsinājumā mēdz lietot arī vārdus *kungs*, *kundze*: *kgs*, *kdze*. Saīsinājuma lietojums dokumentā pastiprina kancelejišķuma stilu.

Par rakstītāja kultūras līmeni liecina ne tikai piemērotāko vārdu izvēle uzrunā, bet arī pareizi lietota uzrunas locījuma, t.i., vokatīva gramatiskā forma. Daudzās valodās īpaša uzrunas locījuma nemaz nav, tāpēc dažkārt vokatīva formas izvēlē neskaidriņas rodas arī latviešu valodā, īpaši svešāka vārda un uzvārda formā.

Latviešu valodā vīriešu dzimtes vārdiem un uzvārdiem vokatīvā ir īpaša forma, kas atšķiras no jebkura cita locījuma. Sieviešu dzimtes vārdiem un uzvārdiem vokatīva forma oficiālā lietojumā ir tāda pati kā nominatīvā.

Jebkura vārda un uzvārda, arī vissvešākā un neparastākā, gramatiskā forma, proti, galotne, visos locījumos, arī vokatīvā, ir tāda pati kā attiecīgam latviešu vārdam ar to pašu galotni vārda pamatformā – nominatīvā.

Vokatīva galotnes

Deklinācija	Nominatīva galotne	Vokatīva galotne	Piemēri
I	-s -š	-!	Ģirts Stars – Ģirt Star! Andris Vējš – Andri Vēj!
II	-is	-i!	Atis Ģīlis – Ati Ģīli!
III	-us	-u!	Zemgus Innus – Zemgu Innu! Dace Innus – Dace Innu!
IV	-a	-a!	Elina Bērza – Elina Bērza!
V	-e	-e!	Ilze Binde – Ilze Binde!
VI	-s	-s!	Anta Klints – Anta Klints!

Nepareizi ir uzrunā 1., 2. un 3. deklinācijas vārdu un uzvārdu lietot nominatīvā: “Kārlis Auškāps!”, “Ingus Innus!”

Lai uzrunas lietošanā grūtākos gadījumos nekļūditos, ir svarīgi atcerēties vairākus noteikumus.

1. Uzvārdi, kam galotnes priekšā ir divskanis *au* – *Blaus, Janaus, Blūmenaus* (I deklinācija), vīriešu dzimtē vokatīvā beidzas ar divskani, bet sieviešu dzimtē (IV deklinācija) patur pilnu formu (ar nominatīva galotni):

Juri Blau!, Jāni Gornau!, Silvija Janaua!

2. Uzvārdi, kam pirms galotnes *-us* (III deklinācija) ir patskanis *u*, vokatīvā beidzas ar diviem patskaņiem *-uu*:

Adžus Jozuus – Adžu Jozuu!

3. Personvārdi, kas vīriešu dzimtē beidzas ar *-iss* vai *-uss* (I deklinācija), vokatīvā beidzas ar vienu *s*:

Mariss Cinkuss – Maris Cinkus! (atšķirībā no II un III deklinācijas vārdiem *Māris Cinkus*, kas vokatīvā ir *Māri Cinku!*),

Boriss Kreituss – Boris Kreitus!,

bet sieviešu dzimtē: *Karisa Cinkusa – Karisa Cinkusa!*

4. Uzvārdiem, kuriem vīriešu un sieviešu dzimtē nominatīvā ir vienādas galotnes (*-us*, *-a*, *-e*, 6. deklinācijā *-s*), arī vokatīvā abās dzimtēs ir vienādas galotnes:

Zemgus Ķerus – Zemgu Ķeru!

Dace Ķerus – Dace Ķeru!

Ilja Koleda – Ilja Koleda!

Anna Koleda – Anna Koleda!

Jānis Bīne – Jāni Bīne!

Ilze Bīne – Ilze Bīne!

Jānis Klints – Jāni Klints!

Anta Klints – Anta Klints!

5. Ja uzvārda pamatā ir īpašības vārds ar nenoteikto galotni (*-s* vai *-a*), vokatīva forma ir tāda pati kā attiecīgajiem I vai IV (reizēm V) deklinācijas lietvārdiem: *Daini Stalt!, Dace Stalta!, Helmi Stalta!*

Ja uzvārda pamatā ir īpašības vārds ar noteikto galotni (*-ais* vai *-ā*), vokatīva forma ir tāda pati kā nominatīvā: *Māri Čaklais!, Marina Baltā!*

Oficiālajā sarakstē parasti nemēdz lietot īpašības vārdu vokatīva formas variantu ar *-o* ne uzvārdos (*Rupo, Čaklo*), ne savienojumā ar vārdu un uzvārdu – ievadītājvārdos (*cieņijamo, godājamo, cienīto, godāto*). Ievadītājvārda variants ar *-o* piešķir izteiksmei personiskākas attieksmes niansi, un to (parasti runas situācijā) mēdz lietot savienojumā ar amata vai aroda nosaukumiem:

Godātais prezident!   un arī   *Godāto prezident!*
Godājamais meistars!   un arī   *Godājamo meistars!*

Izmantojot ievadītājvārdu ar *-o*, amata vai aroda nosaukumu arī sieviešu dzimtē vokatīvā lieto bezgalotnes formā:

Cienījamā skolotāja!   un arī   *Cienījamo skolotāj!*

Lietojot uzrunā uzvārdu kopā ar vārdu *kungs* vai *kundze*, jāatceras, ka latviešu valodā uzvārdu raksta pirms vārda *kungs* vai *kundze* un lieto ģenitīvā:

Uzvārdi, kam pamatā lietvārds:

<i>Arums – Aruma kungs!</i>	<i>Aruma – Arumas kundze!</i>
<i>Kalniņš – Kalniņa kungs!</i>	<i>Kalniņa – Kalniņas kundze!</i>
<i>Kļavis – Kļavja kungs!</i>	<i>Kļave – Kļaves kundze!</i>
<i>Stankus – Stankus kungs!</i>	<i>Stankus – Stankus kundze!</i>
<i>Liepa – Liepas kungs!</i>	<i>Liepa – Liepas kundze!</i>
<i>Zenne – Zennes kungs!</i>	<i>Zenne – Zennes kundze!</i>
<i>Dzelzs – Dzelzs kungs!</i>	<i>Dzelzs – Dzelzs kundze!</i>

Uzvārdi, kam pamatā īpašības vārds:

<i>Stalts – Stalta kungs!</i>	<i>Stalta – Staltas kundze!</i>
<i>Sirmāis – Sirmā kungs!</i>	<i>Sirmā – Sirmās kundze!</i>

P i e b i l d e. Ja sieviete tiek uzrunāta kā sava vīra sieva, sievietes uzrunas formā izmantojams uzvārda vīriešu dzimtes formas ģenitīvs:

Aruma kundze!, Kļavja kundze!

Latviešu valodas tradīcijām un dabai neatbilst uzruna, kurā uzvārds ir pielikumā vārdam *kungs* vai *kundze* (t.i., aiz šī vārda): “kungs Kalniņ!”, “kundze Sile!” u.tml.

Ja uzrunā min vārdu, uzvārdu un vēl vārdu *kungs* vai *kundze*, ģenitīvā lieto tikai uzvārdu, bet vārds lietojams vokatīvā:

Jāni Kalniņa kungs!
Anna Bērziņas kundze!

Amata vai aroda nosaukumu uzrunā lieto vokatīvā: *Godātais direktor!*, *Cienījamais profesors!* (vai: *Cienījamo profesors!*), *Cienījamā skolotāja!*, *Godājamie kolēģi!*, *A. god. direktor [Jāni] Kalniņ!*

Ja uzrunā lieto amata vai aroda nosaukumu kopā ar vārdu *kungs* vai *kundze*, amata vai aroda nosaukums rakstāms ģenitīvā (vārds un uzvārds šai gadījumā netiek lietots):

A. god. skolotāja kungs!

Uzrunājot svešu personu, var lietot vispārinātu tiešas uzrunas formu ar vārdu *kungs* vai *kundze*:

Cienījamais (arī: *Cienītais*, *Godātais*, *Godājamais*) *kungs!*, *Cienījamā* (arī *Cienītā*) *kundze!*

Dažu vārdu lietojums uzrunas formās latviešu valodā ir ierobežots.

Vārdu *biedrs*, *biedre* uzrunas formas *biedri!*, *biedre!* latviešu valodā lietojamas, uzrunājot savas biedrības, organizācijas biedrus. Taču, tā kā vienas biedrības biedri savstarpēji ir pazīstami, uzrunā parasti izmanto attiecīgās personas vārdu vai vārdu un uzvārdu, kā arī dažas citas uzrunas formas bez vārda *biedri*.

Vārdu *pilsonis*, *pilsoņe* uzrunas formas *pilsoni!*, *pilsoņe!*, parasti gan apkopojošajā vīriešu dzimtes daudzskaitļa formā *pilsoni!*, latviešu valodā lieto galvenokārt ar dzelzceļa un citu transporta dienestu, kā arī ar tiesvedības iestādēm saistītos ziņojumos, dokumentos u.c.

Latviešu valodā neklājas lietot vārdu *vīrietis* un *sieviete* uzrunas formas *vīrieti!*, *sievietei!*

Oficiālajai sarakstei nav raksturīgas netiešās uzrunas formas (tādas kā, piemēram, sasveicināšanās vārdi *Labrīt!*, *Labdien!*, *Sveicināti!*), kā arī uzruna tikai vārdā (*Jēkab!*, *Jāni!*, *Ingu!*, *Ilona!*, *Liene!*), kas ir visparastākā sarunvalodas uzrunas forma darba kolektīvos.

Lietvārda darinājuma izvēle

Latviešu valodā lietvārdiem ir bagāta atvasinājumu sistēma. No vienas un tās pašas saknes ar dažādiem piedēkļiem un priedēkļiem, bet dažkārt tikai pamainot kādu skaņu vai galotni, iegūst jaunus vārdus, piemēram, *spriestis* – *spraistis*, *spraude* – *sprauds*, *spiede* – *spiedne* – *spaiests*, *tvaiks* – *attvaiks*, *dancis* – *sadancis*. Lielas ir salikteņu darināšanas iespējas, turklāt salikteņa nozīme parasti ir viegli uztverama, piemēram, *tiešraide* – ‘televīzijas vai radio raidījums tiešā rādījumā vai skanējumā,

nevis ierakstā'; *gaisdzese* – 'dzesēšana ar gaisu'; *datorspēles* – 'spēles, ko veic ar datoru'.

Katrai vārda daļai, katram darinājumam ir sava nozīme. Jo precīzāk tiks izvēlēta vārda forma (atbilstoši tam, ko vēlas pateikt), jo nepārprotamāka būs uztvere un tiks novērsta iespēja vienam otru pārprast, kas dažkārt tik ļoti bojā cilvēku attiecības. Bez tam, skaidri izsakot domu vārdos, tiek sekmēta ātrāka un pamatīgāka pašas domas tālāka atīstība.

Cik dažādi latviešu valodā ir vienas un tās pašas saknes vārdi un cik dažādas ir to nozīmes, – to uzskatāmi rāda vārdnīcas. Vārdu jaunrades burvība baudāma mūsu labāko dzejnieku un rakstnieku darbos, kā arī tajā speciālajā nozaru literatūrā, ko sacerējuši lietpratīgākie latviešu speciālisti.

Kārtojot lietišķas darīšanas, parasti nav jānodarbojas ar vārdu jaunradi, bet ir nepieciešams jau darinātos vārdus lietot precīzā nozīmē. Viena no kļūdām, kuras izplatībā sava loma bijusi tuvākās saskarsmes valodām, ir vārdu ar *-šana* un *-ācija* nepareiza lietošana.

Ja ir jānosauc process tā aktīvajā norisē, lietojams atvasinājums ar *-šana*: tāpat kā *runāšana*, *rakstīšana*, arī *telpu dekorēšana* (nevis 'dekorācija'), *filmas demonstrēšana* (nevis "demonstrācija"), tāpat *uzmanības koncentrēšana*, *lauka meliorēšana*, *slimnieka operēšana*, *pasākuma organizēšana*. Savukārt atvasinājumi ar *-ācija* izmantojami nevis procesam, bet gan ar attiecīgo procesu saistītu pasākumu, notikumu vai institūciju un dažkārt pat konkrētu objektu nosaukšanai, piemēram, *telpas dekorācija* – 'priekšmeti, ar ko dekorēta telpa'; *demonstrācija* – 'gājiens, parāde'; *piesārņojuma koncentrācija* – 'piesārņojuma daudzums'; *meliorācija* – 'pasākumu komplekss, darbības sfēra'; *operācija* – 'notikums'; *organizācija* – 'institūcija, pasākumu komplekss'.

Tāpēc, piemēram, līdzekļu pieprasījumā jāraksta, ka tie vajadzīgi *izstādes organizēšanai*, *uzrakstītas grāmatas publicēšanai*, *skatlogu dekorēšanai* vai arī – *dekorāciju iegādei*. Var *organizēt savu brīvo laiku*, var nodarboties ar citu ļaužu *brīvā laika organizēšanu* un varbūt pat – dibināt *brīvā laika organizāciju*.

Bez tam jāatceras, ka darbības rezultāta nosaukšanai latviešu valodā ir iespējams lietot darinājumu ar *-ums*: *telpas dekorējums* piesaista ar savu *īpašo gaumīgumu*.

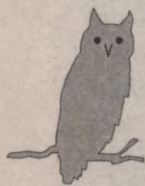
Otra lietvārdu grupa, ko praksē citu valodu ietekmē nepareizi lieto, skar lietvārdu un īpašības vārdu lietojuma norobežošanu iestāžu, uzņēmumu, organizāciju un to struktūrvienību nosaukumos. Latviski jābūt *Ķīmijas laboratorija* (nevis "ķīmiskā"), *Ekonomikas centrs* (nevis "ekonomiskais"). No šī pamatprincipa mēdz būt atkāpes, bet par to nedaudz sīkāk sk. 42. lpp.

Dažkārt nav skaidrs, vai kāds salikts nosaukums rakstāms kopā vai atsevišķi, piemēram, *tautasdziesma* vai *tautas dziesma*, *atslēgmeistaru brālība* vai *atslēgas meistaruru brālība*. Daudzos gadījumos neskaidrību palīdz novērst ieskatīšanās pareizrakstības vārdnīcā. Tomēr ne visus vārdus vārdnīcā var atrast, tāpēc jāiegaumē viens no noteikumiem (kritērijiem): divos vārdos rakstītā nosaukuma nozīme parasti uztverama tieši, burtiski (*lapas puse* – ‘puse no lapas’, *tautas dziesma* – ‘dziesma, ko dzied tauta’, *darba vieta* – ‘vieta pie rakstāmgalda, darbmašīnas u.tml., kur strādā, veic darbu’), bet salikteņa nozīmē nereti ietverts nozīmes pārnesums, specifējums (*lappuse* – ‘vienā plaknē esošā lapas viena puse’; *tautasdziesma* – ‘tautas daiļrades sacerējums vārsnās latviešu folklorā, parasti četrinde’, *darbavieta* – ‘iestāde, firma, kurā strādā’).

ĪPAŠĪBAS VĀRDA FORMAS IZVĒLE

Īpašības vārds ir vārdu šķira, kas dzimtē, skaitlī un locījumā pieskaņojas lietvārdam, kuru tas apzīmē. Īpašības vārdam īpatnēja gramatiskā pazīme ir noteiktā un nenoteiktā galotne, ko no īpašības vārdiem pārņēmuši arī lokāmie divdabji. Īpašības vārdam ir savi īpašības vārdu piedēkļi, no kuriem atkarīga īpašības vārda nozīme.

Īpašības vārdu noteiktās un nenoteiktās galotnes lietošanā lietišķajā sfērā īpašības savdabības nav. Nenoteikto galotni lieto, ja grib raksturot priekšmetu vai parādību, par ko ir runa, piemēram, *lētas un dārgas preces*, *ir paveikts labs darbs*. Noteiktās galotnes lietojam, runājot par kādu zināmu, noteiktu priekšmetu. Īpašības vārdi ar noteikto galotni bieži izmantoti terminos, piemēram, *gatavie apģērbi*, *sarkanās jānogas*, *lielie burti*, *melnā kaste*.

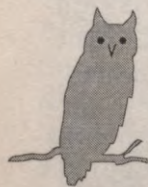
Ja lietvārda raksturošanai izmanto divus vai vairākus īpašības vārdus un/vai lokāmos divdabjus, jāatceras, ka īpašības vārds vai lokāmais divdabjis ar nenoteikto galotni nevar sekot īpašības vārdam vai lokāmajam divdabim ar noteikto galotni: nevis “pārējie valkātī izstrādājumi”, bet gan *pārējie valkātī izstrādājumi*.

No dažādajiem īpašības vārdu piedēkļiem lietišķajā sfērā visbiežāk izmantotie ir *-isk-*, *-īg-* un *-ēj-*. Attiecīgo īpašības vārdu ar *-isks*, *-īgs*, *-ējs* izvēlē un lietošanā praksē arī visvairāk kļūdu un neprecizitāšu.

1. Noteiktās nosaukumu grupās, piemēram, iestāžu, firmu nosaukumos problemātiska mēdz būt īpašības vārda ar *-isks* vai attiecīgā lietvārda ģenitīva izvēle (par to sk. 42.–43. lpp.).

2. Vairākos gadījumos praksē nav skaidrības īpašības vārdu ar *-īgs* un *-ējs* lietošanā: *vispārīgs* vai *vispārējs*, *kopīgs* vai *kopējs*, *ilggadīgs* vai *ilggadējs*.

Īpašības vārdi ar *-īgs* visbiežāk apzīmē **ilgstošu pastāvīgu kvalitāti**, piemītību, turpretī ar *-ējs* – attiecinājumu uz **izplatību telpā un laikā**. Tāpēc, piemēram, darbinieks var būt *ilggadējs*, – ja viņš ilgi strādā attiecīgajā uzņēmumā vai nozarē. Ilggadēja var būt arī darbinieka pieredze. Turpretī īpašības vārds *ilggadīgs* attiecināms uz objektiem, kam piemīt šāda īpašība – pastāvēt ilgus gadus, piemēram, *ilggadīgi augi*. *Vispārējie jautājumi*, *vispārējās vēlēšanas* – kas attiecas uz visiem, kas aptver visus, *vispārīgie jautājumi* – kas pēc satura aptver galvenos jautājumus. Instrukcijās, nolikumos u.c. vispirms ir *vispārīgie jautājumi*, *vispārīgie noteikumi* u.tml. Par *vispārīgo* vidējo izglītību var runāt, ja ir paredzēts mācīt vispārīgas lietas, dažādām atziņu jomām kopīgo, bet *vispārējā* vidējā izglītība ir tā, ko māca visiem, jebkuram. Līgumos ir *abpusēja* vienošanās. Darbam – *galīgais* variants. *Galējo* staciju dzelzceļā gan parasti sauc par *gala staciju* un visbiežāk lieto saliktenī – *galastacija*, tāpat kā *galapunkts*.

Samērā grūti nošķirt īpašības vārdu *kopīgs* un *kopējs* nozīmes. *Kopīgs* – ‘kas pieder vairākiem vai daudziem’ (*kopīgs īpašums*), ‘kas piemīt vairākiem vai daudziem’ (*kopīgas intereses*), ‘ko veic, izpilda vairāki vai daudzi’ (*kopīgs uzdevums*); *kopējs* – ‘ko vieno viena vieta vai laiks’ (*kopējs dzīvoklis*, *kopējs brauciens*), ‘kas iegūts, apvienojot objektus vai summējot lielumus’ (*upes kopējais garums*, *trauka kopējais tilpums*), ‘kas attiecas uz vairākiem vai daudziem’ (*kopējs draugs*). Dažkārt atšķirīgas nozīmes ir jāietver savienojumā ar vienu un to pašu pamatvārdu, piemēram, *kopīgs dzīvoklis* – ‘kas pieder vairākiem’ un *kopējs dzīvoklis* – ‘ko lieto vairāki vai daudzi’, *kopīgs tirgus* – ‘kas pieder vairākiem’ un *kopējs tirgus* – ‘ko lieto vairāki vai daudzi’, *kopīgs darbs* – pēc satura vai piederības un *kopējs darbs* – ‘ko veic kopā’.

Vārdu savienojumus ar *kopējs* mēdz aizstāt ar salikteņiem:

kopējs darbs – *kopdarbs*

kopēja saimniecība – *kopsaimniecība*

kopējs uzņēmums – kopuzņēmums
kopējas lietošanas telpas – koplietojuma telpas
kopējas lietošanas autoceļi – koplietojuma autoceļi

Ne vienmēr katrā konkrētā gadījumā atvasinājumu ar *-īgs* un *-ējs* nozīmes viegli nošķiramas.

3. Par robežgadījumiem jādomā arī īpašības vārdu ar *-īgs* un *-isks* lietošanā.

Izskatu *-īgs* un *-isks* izvēlē īpašības vārdos jāatceras, ka īpašības vārdi **ar *-īgs*** apzīmē **abstraktāku** īpašību, bet īpašības vārdi **ar *-isks*** – **konkrētāku** sakaru ar pamatvārdā nosaukto objektu. Tā, lai uzsvētu nosaucamā objekta saistību ar dabu (rašanos vai esību dabā), priekšroka dodama formai *dabisks: dabiskā kafija, dabiskais medus, dabiskie materiāli, dabiskā attīstība*. Vēl tiešāku sakaru ar dabu izsaka lietvārda ģenitīvs *dabas: dabas produkti, dabasgāze. Dabīgs* ('kā dabā') var būt, piemēram, sejas krāsojums.

Īpašums ir *sabiedriskais* un *personiskais*.

4. Dažkārt saskaras īpašības vārda ar *-īgs* un no tā paša vārda celma darināta divdabja ar *-ošs* nozīmes, piemēram, *piejerošs* un *piejērīgs, atbilstošs* un *atbilstīgs*.

Divdabīs šādos gadījumos izsaka tiešu sakaru ar attiecīgo darbības vārdu: *piejerošs* – 'kas pieder (kā īpašums u.tml.)', *atbilstošs* – 'kas atbilst saturam, pazīmēm u.tml.'. Savukārt īpašības vārda forma ietver kādu papildu nozīmes niansi: *piejērīgs* – 'kas ietilpst (kādā grupā, ģimenē u.tml.)', 'kas piestāv, ir piemērots', *atbilstīgs* – 'kas atbilst kompetencei, pārziņai, pienākumiem u.tml.'. Atšķirīgas nozīmes ir arī divdabim *piekrītošs* – 'kas piekrīt', t.i., (vienā no nozīmēm): 'atzīst par pareizu, pievienojas', un īpašības vārdam *piekrītīgs* – 'kas ietilpst kā pienākumos, uzdevumos, kas attiecas uz ko'.

Piemēri ar divdabjiem

zēnam *piejerošs* divritenis
 tēvam *piejeroša* zeme
 nepiejerošiem ieeja aizliegta
 spējām *atbilstošs* uzdevums
 saturam *atbilstošs* nosaukums
 vecumam *atbilstošas* intereses
 noskaņojumam *atbilstoša* mūzika
 piekrītošs galvas mājiens
 piekrītoša atbilde

Piemēri ar īpašības vārdiem

ēkai *piejērīgas* piebūves
 cilvēkam *piejērīgas* īpašības
piejērīgs organizācijai
 izsūtīt ielūgumu *atbilstīgajām*
 iestādēm un personām
 amatam *atbilstīgi* uzdevumi
 tautas tiesai *piekrītīgas*
 krimināllietas

5. Īpašības vārdus ar *-īgs* mēdz izmantot tehniskajā terminoloģijā, lai aizstātu neērti lietojamos atgriezeniskos divdabjus ar *-ošies*, *-ošās*:

- “ātri bojājošās krava” – *ātrbojīga krava*,
 “ātri darbojošās iekārta” – *ātrdarbīga iekārta*,
 “saskarošās nozares” – *saskarīgās nozares jeb saskarnozares*.

DARBĪBAS VĀRDA FORMAS IZVĒLE

Darbības vārdam lietišķajos tekstos ir ne mazāk svarīga vieta kā lietvārdam. Turklāt darbības vārdam ir ļoti daudzveidīgas gramatiskās formas – atkarībā no personas, skaitļa, laika, izteiksmes, kārtas, atgriezeniskuma.

Lietišķajai sfērai raksturīgs neitrāls stils, tāpēc no darbības vārda personas formām dokumentos visbiežāk lietotā ir **3. personas** forma, turklāt gan individuālās personas, gan iestādes, uzņēmumi, organizācijas tiek nosauktas tieši, neizmantojot vietniekvārdus:

- ..institūts lūdz pārskaitīt..*
..rūpnīca nosūta..
..firmai nav iebildumu..
..virpotājs J. Kraucis sanēma..

3. personas forma raksturīga vēstulēm, protokoliem, nolikumiem, statūtiem, noteikumiem, instrukcijām, tiesību aktiem, likumiem u.tml., kā arī tā saucamajam *Curriculum vitae* jeb – latviski – dzīvesgājumam. Dzīvesgājumam vispiemērotākā ir reducētā 3. personas saliktā laika forma, kurā palīgdarbības vārda *būt* personas forma ir atmesta, bet paturēta ir tikai darāmās kārtas pagātnes divdabja forma *dzimis (dzimusi)*, *mācījies (mācījusies)*, *beidzis (beigusi)*, *kopš .. gada strādā* u.tml. Šai gadījumā dzīvesgājuma teksta sākumā jābūt minētam attiecīgās personas vārdam un uzvārdam.

Darbības vārda **1. personas** forma piešķir tekstam subjektīvu nokrāsu. Tā raksturīga atsevišķas personas rakstītiem dokumentiem:

- esmu dzimis (dzimusi), mācījos, pabeidzu* u.tml.

Darbības vārdu 1. personā raksta iesniegumā, pilnvarā, paskaidrojumā, ziņojumā, privātā vēstulē: *lūdzu, aicinu, pilnvaroju, informēju, ziņoju, aplicinu, atzīstu, esmu brīdināts (brīdināta)*.

Darbības vārda *lūgt* 1. personas formas *lūdzu* lietojums ir jāatšķir no izsaukšanas vārda *lūdzu!* lietojuma. Darbības vārda forma *lūdzu* teikumā saistās vai nu ar darbības vārdu nenoteiksmē (*lūdzu pieņemt, lūdzu izsniegt, lūdzu paskaidrot*), vai ar lietvārdu akuzatīvā (*lūdzu informāciju, lūdzu palīdzību*). Izsaukšanas vārdu *lūdzu* liek komatos un lieto izsaukuma teikumā, kur darbības vārds lietots pavēles izteiksmē (*lūdzu, izskatiet!; lūdzu, atbildiet!; lūdzu, lai ienāk!*).

Darbības vārda 1. persona   Izsaukšanas vārds

<i>Lūdzu</i> pieņemt mani darbā.	<i>Lūdzu</i> , pieņemiet mani darbā!
<i>Lūdzu</i> izmaksāt avansu.	<i>Lūdzu</i> , izmaksājiet avansu!
Beidzot darbu, <i>lūdzu</i> nodzēst gaismu.	Beidzot darbu, <i>lūdzu</i> , nodzēsiet gaismu!
<i>Lūdzu</i> godājamās klātesošās nesarunāties.	<i>Lūdzu</i> , godājamie klātesošie, nesarunājieties!
<i>Lūdzu</i> ienākt nākošo.	<i>Lūdzu</i> , lai ienāk nākošais!

Oficiālos darījumos parasti lieto konstrukcijas ar darbības vārda formu *lūdzu*. Izsaukšanas vārda *lūdzu!* lietojums vairāk piemērots tiešai uzrunai, nevis oficiālai sarakstei.

Vienskaitļa 1. personas formu lieto amatpersonu vai citu atbildīgu personu vīzās, ko paraksta konkrēta amatpersona: *apstiprinu* (pārvaldes dokumentos to pieņemts rakstīt ar lielajiem burtiem: *APSTIPRINU*), *lasīju, esmu iepazinies (iepazinusies), iebildumus pievienoju* u.tml.

Darbības vārda daudzskaitļa 1. persona tiek lietota aktā vai citā dokumentā, ko raksta un ar savu personisko parakstu apliecina vairākas personas.

Mēs, apakšā parakstījušies, apliecinām, ka..

Akta tekstā parasti lietotas šādas formas: *apskatījām, iepazināmies, konstatējām, nolēmām*.

Daudzskaitļa 1. personas lietojums piemērots garantijas vēstulei, kur līdz ar pakalpojuma pasūtījumu tiek apliecināta gatavība samaksāt par pasūtījumu, ko visbiežāk ietver frāzē *Samaksu* (nevis "apmaksu") *garantējam*. Šādās vēstulēs arī pārējā tekstā parasti lietotās 3. personas vietā var būt iederīga daudzskaitļa 1. personas forma: *Lūdzam līdz š.g. 15. aprīlim iesniegt mums veikala vitrīnas dekorējuma projektu. Samaksu garantējam*. I personas lietojums (*garantējam*) vairāk uzsver dokumenta paraksta personas līdzdalību atbildībā, tiešāku atbildības uzņemšanos, bet III personas lietojums (piemēram, *firma garantē*) šo atbildību atvirza uz kādu citu personu.

1. personas lietojums vēstulēs var noderēt arī pateicības izteikšanai: *Pateicamies par atsaucību* (sal.: *Firma pateicas par atsaucību* – pateicība ir bezpersoniskāka, abstraktāka).

Oficiālos rakstītos dokumentos darbības vārda vienskaitļa **2. personas** forma netiek lietota. Daudzskaitļa 2. personas forma parasti tiek lietota vēstulēs, kas adresētas konkrētai iestādei vai personai. 2. personas forma raksturīga arī ielūgumiem un anketām.

Darbības vārda **laika** formu lietojums atkarīgs gan no tā, kad notiek (notika, notiks) attiecīgā darbība, gan – zināmā mērā – no dokumenta veida.

Tā kā **tagadnes** formai tekstā ir vispārinājuma nozīmes nianse, to plaši lieto nolikumos, statūtos, noteikumos, likumos u.tml. dokumentos. Arī protokolā, aktā u.tml. dokumentā, kas top notikuma norises brīdī, parasti lietojams darbības vārds tagadnē (*ziņo, noklausās, atbalsta* u.tml.):

I. Sīlis ziņo par drošības tehnikas pārkāpumiem iecirknī. Klātesošie atbalsta I. Sīļa priekšlikumu..

Pārskatā, kur tiek aprakstīts padarītais darbs, piemērotākā darbības vārda forma ir saliktā tagadne, turklāt nereti izmanto ciešamās kārtas formu (*ir izstrādāts, uzrakstīts, publicēts, saražots*):

1993. gada I ceturksnī:

- 1) uzrakstītas 2 autorloksnes teksta pētījumam par..*
- 2) publicēts raksts..*

Darbības vārda **pagātnes** formu izmanto dokumentos, kuros raksta par pagātnē notikušu (vai nenotikušu) darbību, piemēram, paskaidrojumā:

.. nokavēju darbu, tāpēc ka bija atcelts vilciens.

Atsevišķiem dokumentu veidiem – darba plāniem, informācijām par paredzamiem pasākumiem u. tml. – raksturīgs darbības vārda **nākotnes** formu lietojums (*uzrakstīs, izdos, turpinās sadarbību, notiks*).

Darbības vārdam nākotnes daudzskaitļa 2. personā par literārām atzītas izskaņas *-it* un *-iet* (*skatīsīt, skatīsiet*), tomēr zināmas priekšrocības ir izskaņai *-it*, sevišķi atgriezeniskās galotnes priekšā (*skatīsities, parakstīsities*).

Plaši lietišķajā sfērā tiek lietota darbības vārda **nenoteiksme**. Tā ir visbiežāk lietotā forma lēmumā, kā arī rīkojumā, norādījumā, instrukcijā, pavēlē u.tml.: *noteikt, ka.., atzīt par spēku zaudējušu.., nepieļaut līdzekļu izsaimniekošanu, pretenzijas iesniegt 2 mēnešu laikā, nekavējoties atbrīvot telpas, pieņemt darbā, atbrīvot no darba, pārcelt citā darbā*. Nenoteiksme pietiekami stingri uzsver nepieciešamību katrā ziņā, noteikti izpildīt attiecīgo darbību, tāpēc pavēles, rīkojuma pastiprinājums ar 1. personas formu *pavēlu* vai *uzdodu* ir lieks.

Darbības vārda nenoteiksme ir piemērotākā forma darba uzdevumu pie rakstā ligumos, darba devēja un izpildītāja tiesību un pienākumu uzskaitījumā: *sagatavot, izstrādāt, sagādāt, izremontēt, ievērot*, kā arī iesniegumā savienojumā ar 1. personas formu *lūdzu* vai *lūdzam*.

Nenoteiksmes lietojums raksturīgs arī nolikumiem, statūtiem u.c. tekstiem kādas institūcijas uzdevumu, funkciju, pienākumu, mērķu u.tml. uzskaitījumā:

Terminoloģijas komisijai ir šādi uzdevumi:

- a) *izstrādāt saskaņotu.. terminu sistēmu valsts valodā;*
- b) *izstrādāt noteikumus par..;*
- c) *sniegt konsultācijas..;*
- d) *vākt un sistematizēt..*

Nenoteiksme dažādās konstrukcijās parasti saistās ar darbības vārdiem (un to atvasinājumiem) *lūgt* (*lūgums*), *atļaut* (*neatļaut, atļauts, neatļauts, atļauja*), *aizliegt* (*neizliegt, aizliegts, aizliegums*), *nolemt* (*nolemts, lēmums*), *pavēlēt* (*pavēlēts, pavēle*), *uzdot* (*uzdots, uzdevums*), *pilnvarot* (*pilnvarots, pilnvara*): *lūdz* (*lūgums*) *atsaukties, atļauts* (*atļauja*) *strādāt, aizliegts pārdrūkat, uzdots* (*uzdevums*) *sagatavot* u.tml.

Darbības vārda nenoteiksmi lieto brīdinošos uzrakstos: *Stāt!, Nesmēkēt!* vai *Smēkēt aizliegts!, Ievērot klusumu!* Mazāk kategorisks raksturs ir izteiksmēm: *Nepiederošiem ieeja aizliegta!, Ievērosim klusumu!*

Jo augstāks ir sabiedrības kultūras līmenis, jo mazāk nepieciešami brīdinoši uzraksti.

Darbības vārda **izteiksmju** lietošanā praksē raksturīgākās kļūdas ir **īstenības** izteiksmes formās ar *a* un *ā*, kā arī īstenības un pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personas formu jaukšanā. Īsā un garā patskaņa lietojums attiecināms uz pareizrakstību, un par to sk. 15.–16. lpp.

Īstenības un **pavēles** izteiksmes 2. personas formu lietošanas atšķirības visuzskatāmāk redzamas šādā abu izteiksmju tiešā sa-
statījumā:

Īstenības izteiksme

Jūs pārzināt daudzus jautājumus.

Jūs savās rokās turat lielus līdzekļus.

Vai jūs lasāt angļiski?

Pavēles izteiksme

Izziniet visus iemeslus, kādēļ notika pārpratums.

Turiet stingri to, ko negribat pazaudēt!

Lasiet labāko klasiku darbus, un gūsit vērtīgas atziņas!

Kad rakstāt vēstuli, rakstiet skaidri salasāmā rokrakstā!

Ja gribat, lai citi jūs ciena, cieniet citus arī jūs!

Ticiet saviem spēkiem, un jūs dzīvē daudz sasniegsit!

Pavēles izteiksmes lietojums raksturīgs dokumentiem, kuros tieši uzrunā adresātu. Tas var būt vēstulēs, aicinājumos, aptaujās, ielūgumos u.tml. Tomēr pa lielākajai daļai pavēli, rīkojumu, lūgumu, prasību, aizliegumu, priekšlikumu, aicinājumu u.tml. saturu dokumentos izsaka, lietojot konstrukcijas ar nenoteiksmi (par ko sk. iepriekš).

Citu valodu ietekmē dažkārt nepamatoti aizmirst lietot **vajadzības** izteiksmi. To mēdz aizstāt ar konstrukciju, kurā izmanto vārdu *vajag*. Raksta, piemēram, *darbu vajag veikt laikā*, kaut gan, ja grib uzsvērt nepieciešamību attiecīgo darbību katrā ziņā veikt, latviešu valodā būtu jāraksta: *darbs ir jāveic laikā*.

Latviešu valodas stilistikā parasti ieteic izvairīties no **ciešamās kārtas** lietošanas. Lietišķā stila specifika paredz noteiktu vietu ierādīt arī izteiksmēm ar darbības vārdu ciešamajā kārtā.

Ciešamās kārtas tagadnes formas lietojamas noteikumos, instrukcijās, sludinājumos u.tml. dokumentos, uzsverot nepieciešamību veikt kādu darbību noteiktos apstākļos, noteiktā laikā vai tml., piemēram, *darbs iesniedzams līdz..; sēdes lēmums atceļams, ja..; jebkura pretenzija noraidāma, ja..*

Ciešamās kārtas pagātnes divdabja formas raksturīgas iestāžu un to struktūrvienību pārskatiem un cita veida informācijai par padarīto, lai, neminot darītāju, uzsvērtu pagātnē veiktas darbības rezultāta klātesību tagadnē:

darbs ir pabeigts

raksts ir uzrakstīts

tilts ir uzbūvēts

līgums ir noslēgts (un tāpat patlaban ir spēkā)

Ciešamās kārtas pagātnes divdabja formas izmantotas arī uzrakstos un atzīmēs par dokumentu saskaņošanu, apstiprināšanu, saņemšanu, izpildi u.tml.: *SASKAŅOTS; APSTIPRINĀTS ar..; Saņemts 14.06.1997.*

Atšķirības darbības vārda formā vienmēr saistītas ar atšķirībām attiecīgās izteiksmes saturā.

1. Rakstot vēstuli, norādīt datumu!
2. Rakstot vēstuli, norādiet datumu!
3. Rakstot vēstuli, jānorāda datums.
4. Rakstot vēstuli, vajag norādīt datumu.
5. Rakstot vēstuli, ir norādāms datums.

1. piemērā darbības vārda nenoteiksme piešķir izteiksmei rīkojuma, norādījuma raksturu. Šāda izteiksme piemērota instrukcijai, rīkojumam.

2. piemērā darbības vārds pavēles izteiksmē liecina par tiešu adresāta vai sarunu biedra uzrunu. Šāda izteiksme piemērota mācību procesam.

3. piemērā darbības vārds vajadzības izteiksmē uzsver, ka attiecīgā darbība ir katrā ziņā veicama, kaut arī netiek minēts iemesls.

4. piemērā vārda *vajag* lietojums izteiksmi padara mazāk oficiālu un mazina veicamās darbības obligātumu.

5. piemērā tagadnes ciešamās kārtas divdabja lietojums liecina, ka attiecīgā rīcība ir paredzēta kādos noteikumos, norādījumos vai citos normatīvos aktos.

Darbības vārda **atgriezeniskās** formas lietošanā lietišķajos tekstos sevišķu īpatnību nav. Raksturīgākās kļūdas saistītas ar atgriezeniskās formas lietošanu nevietā, piemēram, “biļetes pārdodas” (pareizi: *biļetes pārdod*), “filma labi skatās” (*filmu ir patikami skatīties*). Šādas kļūdas mēdz gadīties informācijās, sludinājumos, raksturojumos, atzinumos, paskaidrojumos, dažkārt – arī vēstulēs. Kļūdu pamatā parasti ir citas valodas vai nekoptas sarunvalodas ietekme.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Antidemokrātiska varas sistēma raksturojas ar iedzīvotāju pakļaušanos vadītāju varas patvaļai”
“Šis darbs viegli darās”

Antidemokrātiskai varas sistēmai raksturīga iedzīvotāju pakļaušanās vadītāju varas patvaļai
Šis darbs viegli darāms

Sarunvalodas nianse piemīt atgriezeniskajai formai *notikties*, ko lieto *notikt* vietā.

“pasākums notiekas”	→	<i>pasākums notiek</i>
“nodarbības notikās”	→	<i>nodarbības notika</i>
“kas ir noticies?”	→	<i>kas ir noticis?</i>

Lietišķajam tekstam raksturīga lietvārdisko izteiksmju lietošana procesu apzīmēšanai darbības vārdu vietā, proti, nevis *piedalīties, kontrolēt, uzlabot, mainīt* vai *grozīt*, bet gan *nemt dalību, veikt kontroli, veikt augsnes uzlabošanas darbus, izdarīt grozījumus* u.tml. Šādas konstrukcijas mēdz būt nepieciešamas tekstos, tomēr daudzos gadījumos konkrētais darbības vārds veicamo (vai veikto) procesu, darāmo (vai padarīto) darbu nosauc precīzāk, tiešāk, tāpēc darba uzdevumu uzskaitījumā priekšroku vajadzētu dot konkrētā darbības vārda formai:

<i>veikt augsnes uzlabošanas darbus</i>	→	<i>kultivēt, mēslojot augsni</i>
<i>izdarīt paraugu analīzi</i>	→	<i>analizēt paraugus</i>

Katrā ziņā jāvairās no lietišķas rīcības ziņā tukšajiem darbības vārdiem “cīnīties”, “paaugstināt” u.tml.

T u k š v ā r d ī g i

K o n k r e t i z ē t i

“cīnīties par drošības tehnikas noteikumu ievērošanu”	<i>kontrolēt (pārbaudīt u.tml.) drošības tehnikas noteikumu ievērošanu</i> vai <i>ievērot drošības tehnikas noteikumus</i>
“paaugstināt darba disciplīnu”	<i>kontrolēt darba disciplīnu</i> vai <i>sodīt par darba disciplīnas pārkāpumiem</i>
“risināt labiekārtošanas jautājumus”	<i>veikt labiekārtošanu</i> vai <i>labiekārtot</i>

Krievu valoda veicinājusi nepareizu **priedēkļu** lietošanu darbības vārdos. Piemēram, lieks ir priedēklis *no-* darbības vārdos “noadresēt”, “nocitēt”, “noformulēt”, “noilustrēt”, “nointervēt”, “nokomentēt”, “nopamatot”, “nopilnvarot”, “nopublicēt”, “noreducēt”, “noraksturot”, “noreprezentēt”, “nosecināt” u.tml., jo šie darbības vārdi arī bez priedēkļa jau ietver nepieciešamo pabeigtības niansi: *adresēt, citēt, formulēt, ilustrēt, intervēt, komentēt, pamatot, pilnvarot, publicēt, raksturot, reducēt, reprezentēt, secināt*.

Nav pamatots priedēkļa *at-* (no krievu *от-*) lietojums darbības vārdos “atkoriģēt”, “atremontēt”, “atstrādāt” (ar nozīmi ‘nostrādāt’), jo latviešu valodā pabeigtības nozīmē šie darbības vārdi saistāmi ar citu priedēkli: *izkoriģēt, izremontēt, nostrādāt*.

Krievu valoda veicinājusi arī formas “pielietot” izplatīšanos (sal. krievu *применять*).

N e p a r e i z i

“Ar 1. martu sāksim pielietot jauno tehnoloģiju.”

“Celtniecībā pielieto betona blokus.”

“Dārzu kaitēkļu apkarošanā pielieto lidmašīnas.”

“Ir jāprot praksē pielietot skolā gūtās zināšanas.”

P a r e i z i

Ar 1. martu sāksim lietot jauno tehnoloģiju.

vai:

Ar 1. martu sāksim strādāt pēc jaunās tehnoloģijas.

Celtniecībā lieto betona blokus.

Dārza kaitēkļu apkarošanā izmanto lidmašīnas.

Ir jāprot likt lietā skolā gūtās zināšanas.

vai:

Ir jāprot praksē lietot (izmantot) skolā gūtās zināšanas.

Krievu valodas darbības vārdu formas *обучить, обучение* un *оплатить, оплата* ir sekmējušas formu *apmācīt, apmācība* un *apmaksāt, apmaksā* pārmērīgu un nepamatotu lietošanu. Skolā skolēni *mācās*, skolotāji *māca*, notiek *mācības*. Ar *apmācīšanu* vien nepietiek. *Mācības* notiek pēc *mācību* grāmatām noteiktā *mācību* valodā.

Par padarītu darbu pieklājas *samaksāt*. *Darba samaksas* veidi ir dažādi. Pieteicot pasūtījumu, *garantē samaksu*. Ar kaut kādu *apmaksu* pasūtījuma izpildītājs var nebūt mierā.

Jāiegaumē dažu darbības vārdu pareiza lietošana lietišķos tekstos:

*atšaut – atšauj durvīm bultu
atšauj roku sānis
suns gul, atšāvis asti
ar precīzu trāpījumu var atšaut pilei spārnu
bet: dzīvniekus nomedī (nevis “atšauj”)*

ieslēgt – *ieslēdz skapī dokumentus*

ieslēdz elektrodzinēju

bet: *iekļauj plānā vai ieplāno* (nevis “ieslēdz”)

iekļauj darba kārtībā (nevis “ieslēdz”)

ieraksta protokolā vai ieprotokolē (nevis “ieslēdz”)

ieraksta vai iekļauj sarakstā (nevis “ieslēdz”)

izslēgt – *izslēdz motoru*

izslēdz no skolas

izslēdz iespēju kļūdīties

bet: *svītro no plāna, protokola, saraksta* (nevis “izslēdz”)

noslēgt – *noslēdz durvis*

noslēdz veikalu

noslēdz gāzi, elektrību

noslēdz siltā ūdens padevi

noslēdz līgumu

var *noslēgt arī rēķinus*

bet: *darbu beidz vai pabeidz* (nevis “noslēdz”)

sēju un pļauju beidz (nevis “noslēdz”)

grāmatu beidz rakstīt (nevis “noslēdz”)

runu beidz un pabeidz ar pateicības vārdiem (nevis “noslēdz”)

mācības beidz (nevis “noslēdz”)

sēdi beidz (nevis “noslēdz” vai “slēdz”)

Sarakstu *nobeidz*, ja tajā viss paredzētais ir ierakstīts. Sarakstu *slēdz*, ja ir beigušies tā veidošanas priekšnosacījumi (termiņš, sarakstā iekļaujamo vienību skaits u.tml.). Sēdi, sanāksmi u.tml. *no- beidz* vai *beidz*, ja ir beidzies tai atvēlētais vai paredzētais laiks. Sēdi var arī *noslēgt* ar kādu īpašu pasākumu.

Līdz ar to vārdu *nobeigums* attiecinām uz kādu pilnīgi, līdz galam paveiktas darbības rezultātu vai beigu posmu, piemēram, *sacerējuma nobeigums*, *grāmatas nobeigums*, *sējas nobeigums*. Savukārt *noslēgums* ir īpaši organizēts un veidots kādas darbības, norises vai pasākuma pēdējais posms, piemēram, *konferences noslēgums*, *koncerta noslēgums*, *skates noslēgums*.

izņemt – *izņem grāmatu no somas*

izņem naudas maku no kabatas

izņem traipus no tērpa

izņem preces no apgrozības

bet: *noņem* (atsavina, konfiscē) ieročus ienaidnieka grupējumam (nevis "izņem")
noņem (atsavina, konfiscē) 1000 latu amatpersonai (nevis "izņem")

tecēt – *tek ūdens no krāna*
tek upe uz jūru
bērns tek mātei pretī
tekošs ūdens
tekoša valoda

bet: *laiks un termiņš iet vai rit* (nevis "tek")
pašreizējie darbi (nevis "tekošie")
norēķinu kants (nevis "tekošais")
mazais remonts un kārtējais remonts (nevis "tekošais")

iztecēt – *ūdens iztek no trauka*
upe iztek no ezera
bērns iztek mātei pretī

bet: *termiņš beidzas* (nevis "iztek")
termiņš ir beidzies (nevis "iztecējis")

Laiks nāk, iet un pāiet. Laiks rit un aizrit. Laiks skrien. Bet laiks parasti netek. Arī dienas, mēneši un gadi nāk, iet un pāiet. Aizrit un neatgriežas. Tomēr netek. Tāpēc nav pamata runāt par termiņa "tecēšanu" vai "iztecēšanu".

Ko sastāda?

stundu sarakstu
aktu

Ko uzstāda?

jaunu iekārtu
aparātūru
laimiņus uz kapa

Ko izved?

malku no meža
bērnus pastaigāties
zirgu ganībās
ražojumus uz ārzemēm

Ko nesastāda?

vēstuli
protokolu
izstrādājumus
dokumentu

Ko neuzstāda?

jautājumu
mērķi
noteikumus
prasības
pretenzijas
diagnozi

Ko neizved?

pasākumus
sapulci
nodarbības
sarunas

.. tikai ar tēvu valodas palīdzību pasniedzams latviešu tautas skolēnam un līdz ar to visai latviešu tautai mērenais mērs patiesu zināšanu, teicamu spēju un vīrišķa gara un prāta.

(A. Kronvalds)

VĀRDA IZVĒLE

Lai vienmēr būtu īstais vārds, ko likt lietā, ir daudz jālasa labāko latviešu rakstnieku darbi. Latviešu valodā ir arī daudz labas tulkotās literatūras. Diemžēl pēdējo gadu tulkojumi, sākot ar tiem, kas domāti vismazākajam lasītājam, ir uzrakstīti nereti pavisam kroplā, nelatviskā izteiksmē.

Latviskie vārdi un kopta latviskā izteiksme ir nepieciešama arī lietišķajā sfērā, jo esam kultūras tauta. Dzimtā valoda piedāvā lielu izteiksmes un tās nianšu bagātību. Daudz vārdu var atrast vārdnīcās. Īpaša uzmanība jāpievērš vārda izvēlei lietvedībā.

TERMINS LIETVEDĪBĀ

Termins – vispārīgā izpratnē – ir vārds vai vārdkopa, ar ko izsaka kādu speciālu, ar noteiktu nozari saistītu jēdzienu. Dažkārt lietvedības terminu un izteiksmju lietojumā tiek pieļautas kļūdas.

N e p a r e i z i

“norēķinu rēķins”
vai “tekošais rēķins”
“blanka”
“1. formas blanka”
“ienākušās vēstules”
“ienākušie dokumenti”
“izejošās vēstules”
“izejošie dokumenti”
“izejas dati”
“raksturojumu izdod”
(izdod grāmatu!)
“atskaite”

P a r e i z i

norēķinu kants

veidlapa
1. parauga veidlapa
saņemtās vēstules
saņemtie dokumenti
nosūtītās vēstules
nosūtītie dokumenti
sākumdati
raksturojumu izsniedz

pārskats

“apmaksā”	<i>samaksa</i>
“apmaksāts rēķins”	<i>samaksāts rēķins</i>
“apmaksāts brauciens”	<i>samaksāts brauciens</i>
“darba apmaksā”	<i>darba samaksa</i>
“darba etaps”	<i>darba posms</i>
“izdalītie līdzekļi”	<i>piešķirtie līdzekļi</i>
“ganāmpulka atražošana”	<i>ganāmpulka ataudzēšana</i>
“apdzīvojamā platība”	<i>dzīvojamā platība</i>
“apmācības valoda”	<i>mācību valoda</i>
“apmācības process”	<i>mācību process</i>
“energoapbruņotība”	<i>energoapgādātība</i>
“tehniskais bruņojums”	<i>aprīkojums</i>
“līgumcenas vienošanās protokols”	<i>līgumcenas saskaņošanas protokols</i>
“kadru daļa”	<i>personālburo vai personāldaļa</i>
“ilggadīgs darbinieks”	<i>ilggadējs darbinieks</i>
“ilggadīga pieredze”	<i>ilggadēja pieredze</i>
“slēdziens”	<i>atzinums (ekspertu atzinums)</i>
“orgāns”	<i>institūcija</i>
“augstākstāvoša instance”	<i>augstāka instance</i>
“zemākstāvoša instance”	<i>zemāka instance</i>
“pastāvošā likumdošana”	<i>spēkā esošie likumi</i>

AIZGUVUMS VAI PAŠU VALODAS VĀRDS?

Katrā kultūras tautas valodā daļa vārdu ir aizguvumi. Kā liecina latviešu leksikas pētījumi, latviešu valodā caurmērā aptuveni 1/3 vārdu ir aizguvumi. Vārdu aizgūšanu veicina saskare ar citām valodām. Ilgus gadsimtus latviešu valodai bija cieša saskare ar vācu valodu. Atbrīvošanās no vāciskajiem sārņiem lielā mērā aizsākās pagājušā gadsimta vidū ar J. Alunāna, A. Kronvalda un viņu laikabiedru darbību. Tagad kāda “širce” un “gapele” aizķērusies vien dažā “ķēķa” valodā.

20. gadsimts pārbaudīja latviešu valodas dzīvotspēju ar spēcīgiem rusifikācijas uzplūdiem. Kaut arī tieši aizguvumi no krievu valodas latviešu valodai nav raksturīgi, tomēr nevēlamas rusismu pēdas ir vērojamas. Lietišķajā sfērā tās izpaudušās galvenokārt divos virzienos.

Pirmā ietekmes grupa – **burtiski tulkojumi** no krievu valodas.

Ir svarīgi iegaumēt katras valodas savdabīgo izteiksmi un tulkojot nekļūdiēs

K r i e v i s k i

L a t v i s k i

выделить средства	<i>piešķirt līdzekļus</i> (nevis “izdalīt”)
долевое участие	<i>dalīdība</i>
заведующий архивом	<i>arhīva pārzinis</i>
изменения (в документе)	<i>grozījumi</i> (nevis “izmaiņas”)
неизменно	<i>pastāvīgi, vienmēr, visu laiku</i> (nevis “nemainīgi”)
неизменно служить	<i>uzticīgi kalpot</i>
правому делу	<i>taisnīgai lietai</i> (nevis “nemainīgi”)
нехватка (денег)	<i>iztrūkums</i> (nevis “nepietiekamība”)
обсчет	<i>apkrāpšana (naudā)</i> (nevis “apskaitīšana”)
однозначно	<i>nepārprotami</i> (nevis “viennozīmīgi”)
отгрузка	<i>nosūtīšana</i>
паевое участие	<i>pajdalība</i>
перевыполнение (плана)	<i>pārsniegšana</i> (nevis “pārpildīšana”)
размещение	<i>ne tikai izvietojums, bet arī izkārtojums</i>
рукопись	<i>mašīnraksts</i> (nevis “rokraksts”)
трудоустройство	<i>darbiekārtošana</i>
целесообразно	<i>lietderīgi</i> (nevis “mērķtiecīgi”)
целесообразность	<i>lietderība; lietderīgums</i> (nevis “mērķtiecība”; “mērķtiecīgums”)

Ne vienmēr ir pareizi burtiski tulkot darbības vārdus:

идти – *iet*, bet: *речь идет о ..* – *runa ir par..*

находиться – *atrasties*, bet arī *būt*: *direktora kabinets ir* (nevis “atrodas”) *otrajā stāvā* (krieviski *находится*).

Lietišķos tekstos sastopamo izteiksmju pareizās atbildmes latviešu valodā plašāk dotas grāmatas sākumā minētajā “Lietišķo teicienu vārdnīcā”.

Otrā ietekmes grupa – krievu valodā izplatīto **aizguvumu**, īpaši ģermānismu, ieviešana latviešu valodā, tādējādi izstumjot labus latviskus vārdus un izteiksmi padarot nelatvisku (“pa-latvisku”).

K r i e v i s k i

“ P a - l a t v i s k i ”

L a t v i s k i

<i>аукцион</i>	“aukcions”	<i>izsole</i>
<i>бак</i>	“bāka”	<i>tvertne; rezervuārs</i>
<i>броня</i>	“broņa”	<i>nodrose</i>
<i>плацкарта</i>	“plackarte”	<i>vietas karte</i>
<i>порт</i>	“ports”	<i>osta</i>

<i>прейскурант</i>	“preiskurants”	<i>cenrādis</i>
<i>рапорт</i>	“raports”	<i>ziņojums</i>
<i>ригель</i>	“rīgelis”	<i>spraislis</i>
<i>тендер</i>	“tenders”	<i>pieāvājums</i>
<i>шок-бетон</i>	“šokbetons”	<i>triecienbetons</i>
<i>этап</i>	“etaps”	<i>posms</i>

Patlaban visciešākā saskare ir ar angļu valodu. Pret angļu vārdiem darījumu sfērā nav nepieciešamās aiztures. Tomēr būtu derīgi paturēt prātā, ka savu domu visprecīzāk var izteikt un cita domu visnepārprotamāk uzvert dzimtajā valodā.

A n g l i s k i

L a t v i s k i

<i>barter</i>	<i>[preč]maiņas darījums</i>
<i>bid</i>	<i>konkursizsole</i>
<i>bidding</i>	<i>[iz]solīšana</i>
<i>briefing</i>	<i>īssaiets</i>
<i>broker</i>	<i>mākleris; starpnieks</i>
<i>business</i>	<i>uzņēmējdarbība; darījums; arī darījumdarbība</i>
<i>cartridge</i>	<i>kasetne</i>
<i>charter flight</i>	<i>līgumreiss (arī līgumlidojums)</i>
<i>clearing</i>	<i>mijieskaita norēķini</i>
<i>compatibility</i>	<i>saderība</i>
<i>distributor</i>	<i>izplatītājs</i>
<i>factoring</i>	<i>faktūrkreditēšana; faktūrdarījums</i>
<i>feed-back</i>	<i>atgriezeniskā saite</i>
<i>holding company</i>	<i>kontrolakciju sabiedrība</i>
<i>item</i>	<i>vienums</i>
<i>know-how</i>	<i>zinātība</i>
<i>leasing</i>	<i>izpirkuma noma; pirkumnoma</i>
<i>maintenance</i>	<i>uzturēšana</i>
<i>management</i>	<i>pārvaldība; vadība; vadībinība</i>
<i>marketing</i>	<i>tirgzinība; tirgvedība; arī – tirgdarbība</i>
<i>marketing manager</i>	<i>komercdirektors</i>
<i>mass media</i>	<i>plašsaziņas līdzekļi</i>
<i>menu</i>	<i>izvēlne</i>
<i>monitoring</i>	<i>pārraudzība</i>
<i>office</i>	<i>birojs; kantoris; iestāde</i>
<i>offshore</i>	<i>ārzonas- (piemēram, ārzonas banka)</i>
<i>rating</i>	<i>vērtējums</i>
<i>workshop</i>	<i>darbseminārs</i>

1. Tulkojot jācenšas attiecīgo saturu latviešu valodā izteikt latviski, nevis pārņemot vai burtiski pārtulkojot citas valodas vārdu vai izteiksmi.

2. Jāliek lietā dzimtās valodas vārdu krājums, tas jāpapildina un jābagātina ar jauniem latviskiem darinājumiem, saglabājot saprātīgu samēru starp aizguvumiem un pašu valodas vārdiem.

VIETNIEKVĀRDA IZVĒLE

Lietišķajā dokumentācijā personas, iestādes, kā arī dažādos priekšmetus un parādības parasti nosauc tieši, neizmantojot vietniekvārdus. Tomēr, lai tekstā novērstu viena un tā paša vārda vai vienas un tās pašas izteiksmes pārmērīgu atkārtošanos, arī lietišķajos tekstos izmanto vietniekvārdus. Visplašāk lietotie šajā sfērā ir norādāmie vietniekvārdi *tas, šis, tāds, šāds*, piederības vietniekvārdi *mūsu, jūsu, savs*, vispārināmie vietniekvārdi *katrs, ikviens, viss*, bet noteiktos dokumentu veidos – arī personu vietniekvārdi.

Norādāmo vietniekvārdu lietošanā ir vairākas kļūmīgo gadījumu grupas.

1. Norādāmo vietniekvārdu *tas, tā* lietišķā tekstā parasti lieto, lai norādītu uz ko iepriekš minētu. Tā kā tekstā nereti minēti vairāki objekti un parādības, izmantojot norādāmo vietniekvārdu, ir jāraugās, lai lasītājam būtu skaidrs, uz kuru vārdu iepriekšējā teksta daļā vietniekvārds attiecināms.

P ā r p r o t a m i

“Saņemtās informācijas izkārtojuma struktūra, ko izmanto **tās** apstrādei.”

“Kad rakstām latviski, ir jāievēro latviešu valodas pareizrakstība un **tās** gramatika.”

N e p ā r p r o t a m i

Saņemtās informācijas apstrādei izmantojamā izkārtojuma struktūra.

Kad rakstām latviski, ir jāievēro latviešu valodas pareizrakstība un gramatika.

2. Norādāmā vietniekvārda *tas, tā* lietošana ir nepieciešama, lai novērstu iespējamo pārpratumu saliktos teikumos, kuros apzīmētāja palīgteikumu nav iespējams novietot tieši aiz apzīmējamā vārda (par to sk. 106. lpp.).

3. Plašāk nekā līdz šim lietišķajos tekstos būtu lietojams norādāmais vietniekvārds *šāds, šāda* konstrukcijās, kurās citu valodu (īpaši krievu un angļu) ietekmē nu jau kā šablonvārds lietots *sekojoši*, piemēram, darba līgumā:

DARBINIEKS *apņemas veikt šādus uzdevumus* (nevis “sekojošus”);

nolikumos, statūtos u.tml.:

..organizācijai ir **sādas** funkcijas (nevis “sekojošas”).

4. Vietniekvārds *šis, šī* lietojams tekstu sākumdaļās, informējot par to, kādam jautājumam, kādam tematam veltīts attiecīgais dokuments (norādījumi, instrukcija, atzinums, raksturojums u.c.): **sajā** darbā (nevis “dotajā”, “uzdotajā”). Labāk ir vispār iztikt bez jebkādas norādes un rakstīt *Darbā.., Instrukcijā..* (ja tas nerada pārpratumu).

5. Latviešu literārās valodas stilistikas normas paredz, ka uz nedzīviem priekšmetiem var norādīt vietniekvārds *tas, tā*, nevis *viņš, viņa*, kas attiecināms tikai uz dzīviem priekšmetiem, piemēram, *Kad darba kavētājs redz, ka viņa rīcību nosoda visi kolēģi, ka tas rada sašutumu, viņš sāk pārdomāt savu rīcību.*

Šī literārās valodas stilistikas norma attiecināma arī uz vietniekvārdu lietošanu lietišķā tekstā.

Piederības vietniekvārdu grupā kļūdas ir novērotas vietniekvārda *savs* lietošanā (resp. nelietošanā). Pēdējā laikā šīs kļūdas izplatīšanos veicina ciešie kontakti ar angļu valodu, kurā atbilstoša vietniekvārda nav, bet tā vietā tiek lietotas ar personu vietniekvārdiem saistītās formas.

Jāatceras atšķirīgais vietniekvārdu lietojums abās valodās:

L a t v i s k i

*Es sāku **savu** vēstuli.*

*Tu sāc **savu** vēstuli.*

*Viņš } sāk **savu** vēstuli.*

Viņa }

*Mēs sākam **savu** vēstuli.*

*Jūs sākat **savu** vēstuli.*

*Viņi } sāk **savu** vēstuli.*

Viņas }

A n g l i s k i

*I begin **my** letter..*

*You begin **your** letter.*

*He } begins **his** } letter.*

*She } begins **her** }*

*We begin **our** letter.*

*You begin **your** letter.*

*They begin **their** letter.*

Personas vietniekvārdi lietišķajos dokumentos izmantoti maz, jo, kā jau teikts, gan atsevišķas personas, gan iestādes, uzņēmumi, organizācijas tiek nosauktas tieši, nevis ar vietniekvārdiem. Tomēr ir daži dokumentu veidi, kuriem raksturīgs 1. vai 2. personas vietniekvārda lietojums.

1. personas vienskaitļa formu *es* lieto paskaidrojumā, pilnvarā u.c.: **Es**, *Dace Liepa, pilnvaroju savu kolēģi..*

1. personas daudzskaitļa formu *mēs* raksta līgumos, aktos u.tml.: **Mēs**, *apakšā parakstījušies, apliecinām, ka..* Šāda izteiksme liecina par

kancelejisķu stilu, un, ja vien šādu izteiksmi nepieprasa kādi īpaši priekšraksti, bez tās var iztikt. Tās vietā ir iespējams rakstīt citādi:

Ar šo apliecinām..

vai: *Akts sastādīts, lai apliecinātu..*

Bez tam var izmantot vēl citas konstrukcijas.

Komisija, kurā piedalījās.., iepazīnās ar.. un konstatēja, ka..

Bez personas vietniekvārda var iztikt arī citos gadījumos, jo latviešu valodas tekstos to atspoguļo darbības vārda forma:

Esmu dzimis (dzimusi).. (nevis "es esmu dzimis (dzimusi)")

Iepazīstoties ar faktiem, konstatējām, ka.. (nevis "..mēs konstatējām, ka..")

Dokumentu raksta viena konkrēta persona, taču, kārtojot oficiālus darījumus, šī viena persona parasti raksta kāda kolektīva, kādas institūcijas vārdā, tāpēc 1. personas daudzskaitļa formas lietojums (ar personas vietniekvārda formu vai, biežāk, bez tās) dokumentos vairāk izplatīts, piemēram, *Samaksu garantējam* (par to sk. arī darbības vārda formu apskatā).

Ja vēstuli vai citu dokumentu raksta personiski savā vārdā, daudzskaitļa formas *mēs* attiecinājums uz sevi (to mēdz dēvēt par *pluralis maiestaticus* 'majestātisko daudzskaitli') netiek atzīts par piemērotu labam mūsdienu latviešu literārās valodas stilam.

Tu un Jūs

Dažādām tautām ir atšķirīgi paradumi personas vietniekvārdu *tu* un *jūs* lietošanā.

Zviedrijā, piemēram, sevišķi izplatīts *tu* lietojums. Kādreiz pat valdības locekļi bija jāuzrunā ar *tu* tāpat kā draugi. Vēl nesen, 60. – 70. gados, Zviedrijā tika uzskatīts, ka jūsošana ienes vēsumu cilvēku attiecībās¹.

Līdzīgi paradumi ir Somijā. Tomēr somi patlaban jau ir pārvērtējuši *tu* lietošanu un atzinuši, ka, ejot pasaulē, jārēķinās ar citu valstu un tautu paradumiem. Tā Vācijā un Francijā vācieši un franči, ja viņus uzrunātu ar *tu*, brīnītos par cittautiešu netaktisko uzvedību, atzīstot to par familiaritāti. Francijā *tu* lieto īpaši taupīgi. Pat precēti ļaudis viens otru var uzrunāt ar *jūs*. *Tu* lietojums Francijā nozīmē zemāku sarunvalodas stilu. Spānijā ar *tu* viens otru uzrunā cilvēki ar vienādu sabiedrisko stāvokli. Savukārt angļu valodā vispārināts *jūs* lietojums un to attiecina ne tikai uz vairākām personām, bet arī uz vienu. Daudzās krievu ģimenēs pieņemts, ka bērni ar *jūs* uzrunā vecākus un vecvecākus.

¹ Zviedrijas paradumi *tu* lietošanā 70. gados ieplūduši Polijā un dažās citās valstīs. Iespējams, ka 70. – 80. gadu *tu* uzplūdi Latvijā, īpaši radio un TV raidījumos, arī saistāmi ar netālo kaimiņvalstu ietekmi.

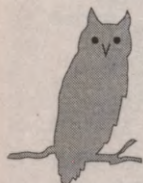
Dzīvojot Latvijā un runājot latviski, ir svarīgi zināt Latvijas paradumus, jo pieklājīgas runas un uzrunas formas sekmē labas attiecības starp cilvēkiem.

Ar **tu** latviešiem ir pierasts uzrunāt tuvākos cilvēkus, ģimenes locekļus, radniekus, draugus, skolas biedrus, labus paziņas.

Vienmēr ar **tu** pieaugušie uzrunā bērnus aptuveni līdz 16 gadu vecumam. Savstarpējā sarunā **tu** lieto bērni aptuveni līdz pilngadībai. Tātad arī jaunieši viens otru parasti uzrunā ar **tu**.

Pa lielākajai daļai ar **tu** tiek uzrunāti arī kolēģi darbā, bet tas mēdz būt atkarīgs no personas vecuma, amatattiecībām un konkrētajām uzrunas tradīcijām attiecīgajā kolektīvā. Uzruna **tu** parastāka starp kolēģiem, kuri tiek ik dienas un veic kopīgu darbu. Kolēģi, kas uzrunā viens otru ar **tu**, parasti izturas viens pret otru kā līdzīgs ar līdzīgu, un tas sekmē draudzīgas, lietišķas attiecības, kādas valda draugu, skolas un studiju biedru vidū. Kolektīvos, kur darbam vairāk individuāls raksturs, mēdz saglabāties uzruna ar **jūs**. Pat tad, ja kolēģis tiek uzrunāts vārdā, **jūs** lietojums var saglabāties.

Jaunatnācējs apgūst kolektīva tradīcijas un iekļaujas tajās.

Pāreju uz **tu** ierosina

- vecākais jaunākajam,
- sieviete vīrietim,
- persona, kura ieņem augstāku amatu vai sabiedrisko stāvokli, zemāka amata vai sabiedriskā stāvokļa personai,
- sievasmāte vai sievastēvs znotam,
- vīramāte vai vīratēvs vedeklai.

Var būt arī izņēmumi, piemēram, gados vecāks kungs – jaunai sievietei.

Ārzemju latviešu savstarpējā saskarsmē vietniekvārda **tu** lietojums ir plašāks. Iespējams, tā ir bijusi intuitīva vēlme svešumā paust un stiprināt savu kopību latviskumā. Ārzemēs latviešiem arī simtiem un pat tūkstošiem kilometru nebija par šķērslī tam, lai regulāri satiktos. Tie ir citi mērogi, cita vide un šīs vides radīti paradumi.

Ja ir kaut vismazākās šaubas par to, kuru vārdu – **tu** vai **jūs** – izvēlēties, – uzrunājot kādu personu, vienmēr ir labāk izvēlēties **jūs**.

Ar **jūs** latvieši uzrunā visus svešos vai mazpazīstamos cilvēkus. **Jūs** ir galvenā uzrunas forma darba attiecībās (izņemot tuvākos kolēģus). Latviešu ģimenēs savstarpējā uzrunā **jūs** lietošana nav raksturīga.

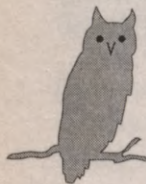
Laika gaitā vietniekvārda izvēle viena un tā paša cilvēka uzrunā var mainīties: bērns izaug, cilvēku iepazīst tuvāk, sadraudzējas. Uzrunu ar *jūs* aizstāj uzruna ar *tu*.

Bet var būt arī otrādi.

Skolas biedrs vai draugs kļuvis par atbildīgu amatpersonu – prezidentu, ministru, vēstnieku, liela uzņēmuma direktoru. Savstarpējā saskarsmē šie cilvēki tāpat paliek uz *tu*, bet sabiedrībā, plašas publikas priekšā būs pareizāk, ja viņi viens otru uzrunās ar *jūs*.

Ja tiek intervēti kolēģi, kas savā starpā ir uz *tu*, arī tad ir labāk, ja attiecības netiek īpaši demonstrētas.

Tiek uzskatīts, ka uzrunai ar *tu* ir modernāka, jauneklīgāka pieskaņa. Tas zināmā mērā tā ir, taču jauneklīgumam ir vecuma robeža. Latviskā mentalitātē *jūs* forma liecina par labām manierēm, par cieņu pret sarunu partneri un dažkārt aizstāj pat titulu.

Atšķirībā no **darbības vārda**, ko ar *jūs* vienmēr lieto **daudzskaitļa 2. personas formā**, arī tad, ja runa ir par vienu personu (*jūs rakstāt, jūs atbildat*), un arī pavēles izteiksmē, kad vietniekvārdu nelieto (*Atrakstiet, lūdzu, pēc iespējas drīz!*), **īpašības vārds**, ko attiecina uz personu, kuru uzrunā, **mainās** atkarībā no uzrunāto personu skaita un dzimuma:

Esi^t tik laipna! – ja uzrunātā ir sieviete,

Esi^t tik laipns! – ja uzrunātais ir vīrietis,

Esi^t tik laipnas! – ja uzrunātās ir vismaz divas sievietes,

Esi^t tik laipnī! – ja uzrunātie ir vismaz divi vīrieši vai uzrunātās ir dažāda dzimuma personas.

Rakstot vēstuli, latviešiem ir parasts vietniekvārdus *tu* un *jūs* attiecinājumā uz adresātu, t.i., personu, kurai tiek adresēta vēstule, rakstīt ar lielo sākumburtu (atšķirībā, piemēram, no angļu valodas, kur *you* rakstībā šāda paraduma nav). Lielais sākumburts apliecina cieņu pret vēstules adresātu.

Jo krietnāks latvietis, jo mīlāka viņam sava tēvu tēvu valoda.

Tātad dzīva muļķība, pelēka neziņa – un diemžēl arī aplamība un blēdība dažā vidū parādās mūsu tautas valodas necienīšanā.

(A. Kronvalds)

PALĪGVĀRDU IZVĒLE

Latviešu valodas lietišķajos tekstos palīgvārdu lomā ir prievārdi, saikļi un partikulas. Šo vārdu pamatuzdevums ir norādīt uz vispārinātām attieksmēm starp priekšmetiem, parādībām, darbībām, procesiem, pazīmēm u.c. Kaut arī palīgvārdiem nav konkrētas patstāvīgas nozīmes, tiem tomēr ir būtiska loma vārdu saistīšanā izteiksmēs, izteiksmju saistīšanā tekstos, domas nianšu izteikšanā, uzsvēršanā vai ierobežošanā, domas saistīšanā vai nošķiršanā, taustāmu un netaustāmu reālās īstebības priekšmetu, procesu, pazīmju utt. savstarpējo attieksmju atklāšanā.

Prievārdu izvēlē un lietošanā lielā mērā izpaužas nacionālās valodas īpatnības, proti, prievārdu nozīmes un lietošanas paradumi dažādās valodās ir atšķirīgi. Piemēram, ja kādos aprēķinos tiek izmantota formula, krievu valodā attiecīgajā izteiksmē lieto prievārdu *по* (*по формуле*), angļu valodā *from* vai *by* (*from formula, by formula*), latviešu valodā *ar* (*ar formulu*). Tāpēc automātiska vienas valodas prievārdu “pārtulkošana” citā valodā rada būtiskus pārpratumus attiecīgo vārdu savienojumu uztverē vai vismaz jūtami kropļo izteiksmi.

Tā kā pareizai prievārdu lietošanai ir svarīga loma arī lietišķos tekstos, turpmāk tai veltīta īpaša nodaļa, bet pirms tam – neliels ieskats dažās atkāpēs no latviešu valodas normām citu palīgvārdu lietošanā, ko derīgi zināt arī lietišķajā sfērā.

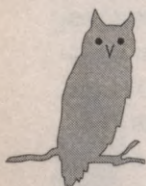
Saikļu vieta teikumā ir stingri noteikta: tie tiek lietoti tieši tā vārda, vārdu savienojuma, izteiksmes, teikuma daļas vai teikuma priekšā, ko tie saista ar iepriekš minēto (vārdu, vārdu savienojumu, izteiksmi, teikuma daļu, teikumu).

Lietišķajā sfērā aktuāli vairāki saikļu lietošanas gadījumi, kuros praksē novērotas kļūdas vai lietišķajam stilam neatbilstošas izteiksmes.

1. Lietišķajiem tekstiem raksturīgi teikumi ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem. Saikļa *un* lietojums starp diviem vienlīdzīgajiem teikuma locekļiem vai – garākā to virknē – starp diviem pēdējiem vienlīdzīgajiem teikuma locekļiem liecina par uzskaitījuma noteiktību, pabeigtību. Proti, tas

liecina, ka minētie priekšmeti, procesi vai pazīmes ir visi nepieciešamie, ka nekas nav palicis nepieņemts. Ja uzskaitījums nav pabeigts, precīzā tekstā izmanto saīsinājumu *u.c., utt., u.tml.*, piemēram, *stājoties augstākajā mācību iestādē, ir jāiesniedz: iesniegums, raksturojums un 2 foto-kartītes. Firma aicina darbā: grāmatvedi, kasieri un reklāmas pārzini. Dokumenta kods ir saskaņotu zīmju sistēma, kas atvieglo informācijas nodošanu, saprašanu un apstrādi. Var būt ne tikai dokumenta kods, bet arī personas, iestādes, pilsētas u.c. kodi.*

Līdzīgi lietojams arī saiklis *vai, vai tml.:* *Personiskais paraksts, kas atveidots ar dažādiem tehniskiem līdzekļiem (ar spiedogu, izmantojot datoru, kserokopēšanu vai citādā veidā), nenodrošina dokumenta juridisko spēku.*

Vienlīdzīgu teikuma locekļu virknē saiklis lietojams starp diviem **pēdējiem** vienlīdzīgajiem teikuma locekļiem, nevis šādas virknes vidū.

N e p a r e i z i

“Augsnes grupējamās noteiktos tipos **un** apakštipos, veidos pēc dominējošiem augšņu veidošanās procesiem.”

P a r e i z i

*Augsnes grupējamās noteiktos tipos, apakštipos **un** veidos pēc dominējošiem augšņu veidošanās procesiem.*

Izņēmumi lietišķos tekstos pieļaujami, ja divi no virknes locekļiem ir īpaši cieši saistīti (ja tie veido kopēju grupu, tematiski saistītu vienību vai tml.), piemēram, *Latvijā ir Tieslietu, Ekonomikas, Izglītības un zinātnes, Kultūras, Zemkopības ministrija un citas.*

2. Tāpat kā vispār saikļi, arī divkāršie saikļi *gan – gan, kā – tā, ne – ne, ne tikai – bet arī, ne vien – bet arī, ne tikvien – bet arī, nevis – bet, vai nu – vai* u.tml. ir lietojami tieši to vārdu, vārdu savienojumu vai izteiksmju priekšā, ko tie saista:

Dažādus pasākumus veic, ne tikai lai aizkavētu, bet arī lai novērstu saslīmšanu.

Par kļūdainiem atzīstami teksti, kuros divkāršie saikļi saista nesaskaņotas izteiksmes.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Notiek meža izciršana **gan koksnes iegūšanai, gan arī lai iegūtu** zemi ēku, ceļu, dambju un ūdenskrātuvju būvei.”

“Augstajam viesim pasniedzām **gan kafiju, gan izrādījām** labiekārtotās biroja telpas.”

Notiek meža izciršana **gan koksnes iegūšanai, gan zemes atbrīvošanai** ēku, ceļu, dambju un ūdenskrātuvju būves vajadzībām.

Augstajam viesim **gan pasniedzām kafiju, gan izrādījām** labiekārtotās biroja telpas.

3. Raksturīgas ir kļūdas salīdzinājuma saikļu (dažkārt tos uzskata par partikulām) *kā* un *nekā* lietošanā. Proti, salīdzinājuma konstrukcijās, kurās ir noliegums, lietojams *kā*, turpretī konstrukcijās, kurās nolieguma nav, lietojams *nekā*. Bez tam latviešu valodā salīdzinājuma konstrukcijās lietojams prievārds *par*, turklāt prievārda lietošanai lietišķos tekstos dažkārt pat dodama priekšroka.

Latviešu literārās valodas normai atbilst dažādas izteiksmes.

Viņš strādā vairāk **par** mani.

Viņš strādā vairāk **nekā** es.

Viņš strādā mazāk **par** mani.

Viņš strādā mazāk **nekā** es.

Viņš nestrādā vairāk **par** mani.

Viņš nestrādā vairāk **kā** es.

Viņš nestrādā mazāk **par** mani.

Viņš nestrādā mazāk **kā** es.

Viņš strādā ne vairāk **kā** es.

U n a r ī:

Mūsu produkcija ir labāka **par** ārzemēs ražoto.

Mūsu produkcija ir labāka **nekā** ārzemēs ražotā.

Mūsu produkcija ir sliktāka **par** ārzemēs ražoto.

Mūsu produkcija ir sliktāka **nekā** ārzemēs ražotā.

Mūsu produkcija nav labāka **par** ārzemēs ražoto.

Mūsu produkcija nav labāka **kā** ārzemēs ražotā.

Mūsu produkcija nav sliktāka **par** ārzemēs ražoto.

Mūsu produkcija nav sliktāka **kā** ārzemēs ražotā.

Konstrukcijas ar prievārdu *par* ir stilistiski neitrālākas un izteiksmē precizākas, tāpēc tās vairāk piemērotas lietišķiem tekstiem, tomēr sava vieta ir arī konstrukcijām ar salīdzinājuma saikļiem.

Salīdzinājuma konstrukcija ar saikli *kā* nav izmantojama, ja informē par to, kādā amatā vai profesijā cilvēks strādā (ir strādājis vai iecerējis strādāt), piemēram, dzīvesgājuma aprakstā vai autobiogrāfijā:

Kopš 1995. gada strādāju par skolotāju (nevis "kā skolotājs").

Tulkojot no angļu valodas, jāraugās, lai (angļu *as* 'kā' ietekmē) latviešu tekstus nepārsātinātu ar saikļa *kā* lietošanu nevietā.

A n g l i s k i

to work **as** a nurse

to work **as** an assistant

to keep **as** a keepsake

L a t v i s k i

strādāt **par** māsu

strādāt **par** palīgu

atstāt **par** piemiņu

4. Raksturīgas ir kļūdas saikļu *vai* un *jeb* izvēlē. Saiklis *jeb* saista vārdus vai vārdu savienojumus, kam ir viena un tā pati nozīme: *lietvārds jeb substantīvs, upenes jeb melnās jānogas, nominācija jeb nosaukšana*. Saiklis *vai* saista nozīmē atšķirīgus vārdus, piemēram, *priedēklis vai piedēklis, vidusskolnieks vai students*.

5. Par paviršu runu (un rakstu) liecina saikļa *ka* aizstāšana ar apstākļa vārdu *kad* papildinātāja palīgteikuma ievadišanai:

Direktors uzskata, ka (nevis "kad") visi skolēni ir spējīgi sekmīgi mācīties.

Lietišķajā stilā biežāk lietotās **partikulas** ir *arī, tikai, vienīgi, ik, diemžēl* un tās parasti lieto tā vārda vai izteiksmes priekšā, uz ko tās attiecināmas:

Vārdi, uzvārdi un arī iesaukas latviešu valodā rakstāmas ar lielo sākumburtu.

Daudziem tekstiem raksturīgs pārmērīgs partikulas *arī* lietojums. No tā var atbrīvoties, pārlasot tekstu un kritiski novērtējot katru *arī* lietošanas gadījumu.

Partikula *arī* savienojumā ar saikli *kā* (*kā arī*) tiek izmantota vienlīdzīgu teikuma locekļu savienošanai, sevišķi, ja vienlīdzīgu teikuma locekļu virknē iepriekš jau izmantots saiklis *un* (pirms *kā arī* vienmēr liekams komats):

Jauni vārdi latviešu valodā tiek darināti, atvasinot tos ar piedēkļiem un priedēkļiem, kā arī veidojot saliktenus.

Lai uzsvētu atsevišķa vārda nozīmi, vienlaikus izsakot kādu ierobežojumu īstenībā, izmanto partikulas *tikai* un *vienīgi*. Tā *kā vienīgums* neti ir apšaubāms, lietišķajā stilā iederīgāka parasti ir partikula *tikai*.

“Miera spēku triumfu var nodrošināt **vienīgi** visu mieru mīlošo spēku saliedētība.”

*Miera spēku triumfu var nodrošināt **tikai** visu mieru mīlošo spēku saliedētība.*

IZTEIKSMES AR PRIEVĀRDIEM

Prievārdi ir vārdi, kas saista divus patstāvīgas nozīmes vārdus un no citiem palīgvārdiem atšķiras ar to, ka tie piesaista sev vārdus noteiktos locījumos.

Biežāk lietojamie prievārdi

Prievārdi	Vienskaitļa locījumi	Daudzskaitļa locījumi
aiz ārpus bez kopš no pēc pie pirms → uz virs zem	ģenitīvs	datīvs, instrumentālis
līdz → pa	datīvs	
ap caur gar → pa par pār pret starp → uz	akuzatīvs	
ar	instrumentālis	

Vairāk izplatītās prievārda lietošanas kļūdas saistītas vai nu ar nepareiza (neatbilstoša) prievārda izvēli, vai ar tā lietošanu latviešu valodai neparastā nozīmē. Šo kļūdu pamatā parasti ir citas valodas ietekme. Tā kā vārdu savienojumi ar prievārdu, t.i., prievārdiskie savienojumi, latviešu valodas tekstā izmantoti bieži, kļūdas prievārda izvēlē lielā mērā kropļo latvisko izteiksmi. Plašāk pareizās konstrukcijas ar prievārdiem atrodamas V. Skujiņas un R. Kvašītes "Lietišķo teicienu vārdnīcā" (R., 1991/1992).

Prievārda izvēlē viens no galvenajiem **kritērijiem** ir tā konkrētā lietojuma iederīgums valodas sistēmā. Tas nozīmē, ka jāmēģina atrast attiecīgajai konstrukcijai līdzīgus paraugus normatīvajām prasībām atbilstošajā valodas lietojumā.

1. piemērs. Lai novērtētu izteiksmi *strādāt uz puslikmi*, domu gaita varētu būt aptuveni šāda:

1) *likme* ir *maksājuma norma*, *algas apmērs* (sk. "Latviešu valodas vārdnīcu" – R., 1987);

2) latviešu valodā parasti saka *strādāt par algu*, *strādāt par pusalgu*;

3) tā tad visticamāk, ka latviešu valodā pieņemama varētu būt izteiksme *strādāt par puslikmi*.

2. piemērs. Lai novērtētu izteiksmi *strādāt uz pusslodzi*, domu gaita varētu būt aptuveni šāda:

1) *slodze* vienā no nozīmēm ir veicamā darba, uzdevumu daudzums, darba norma, bet savā pamatnozīmē tas ir *spēks*, *noslogojums*;

2) latviešu valodā mēdz teikt *strādāt ar pilnu jaudu* vai *ar pilnu sparū*, veikt darbu var *pilnā apmērā*;

3) tā tad, spriežot pēc tuvākajiem latviešu valodas izteiksmju modeļiem, latviešu valodā iederīgākā būtu izteiksme *strādāt ar pusslodzi* vai *strādāt pusslodzē* un pieņemt darbā darbinieku var vai nu *pilnā slodzē*, vai *pusslodzē*.

Katram prievārdam ir savs atšķirīgs attieksmes nozīmju loks, tāpēc atkāpes no latviešu valodas normām katram prievārdam ir aplūkojamas atsevišķi. Bet pirms tam ir lietderīgi iegaumēt dažas vispārīgas likumības.

1. Nedrīkst lietot blakus divus prievārdus.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

"Vajadzētu pietikt **ar no** citām valstīm ievesto sēklu."

Vajadzētu pietikt **ar sēklu**, kas ievesta **no** citām valstīm.

2. Nav labi vienā teikumā vienu un to pašu prievārdu lietot dažādās nozīmēs (savienojumā ar dažādiem teikuma locekļiem).

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Noteikumi **par** maksājumiem **par** valsts uzņēmumu īpašuma un valsts kapitāla izmantošanu.”

“Pastāstīt **par** pirmajiem iespaidiem un atmiņām **par** skolas gadiem.”

Valsts uzņēmumu īpašuma un valsts kapitāla izmantošanas maksājumu noteikumi.
vai: *Noteikumi **par** valsts uzņēmumu īpašuma un valsts kapitāla izmantošanas maksājumiem.*
*Dalīties pirmajos iespaidos un atmiņās **par** skolas gadiem.*

3. Lietišķajos tekstos **ir pieļaujams vienā izteiksmē apvienot konstrukcijas ar dažādiem prievārdiem, taču** šādos gadījumos jāraugās, lai vārds, ar ko saistās abi prievārdi, būtu abiem prievārdiem atbilstošā locījumā:

Pirms un pēc norunātā laika durvis būs slēgtas.

(Prievārdi *pirms* un *pēc* saistās ar ģenitīvu.)

Ja katrs prievārds saistās ar citu locījumu, prievārdiskās konstrukcijas nav apvienojamas.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Ierasties **ar** vai **bez** naudas.”

*Ierasties **ar** naudu vai **bez** tās.*

Tā kā visi prievārdi saistās ar vienu un to pašu lietvārda daudzskaitļa formu, šādās izteiksmēs konstrukciju apvienojums parasti iebildumus nerada:
Ierasties ar vai bez dokumentiem.

4. Prievārdiskās konstrukcijās ar dažādiem pamatvārdiem, ar kuriem saistās atšķirīgi prievārdi, **neviens no prievārdiem nav izlaižams.**

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Akciju skaits ir **vienāds** vai **lielāks par 10 %.**”

*Akciju skaits ir **vienāds ar** vai **lielāks par 10 %.***

5. Dažādos nosaukumos, virsrakstos u.tml. prievārdiskās konstrukcijas vietā (tās parasti ir konstrukcijas ar *par*) **labāk veidot attiecīgu vārdkopu ar apzīmētāju ģenitīvā** (ja vien tas ir iespējams), jo, nemākulīgi lietojot rakstītā tekstā šādus nosaukumus ar prievārdiskām konstrukcijām,

rodas stilistiski negludumi un tiek pārkāptas latviešu valodas vārdu secības normas:

Akts par nodokļu iekasēšanu → *Nodokļu iekasēšanas akts*
Likums par nodarbinātību → *Nodarbinātības likums*
 “Akta par nodokļu iekasēšanu parakstītāji.” → *Nodokļu iekasēšanas akta parakstītāji..*

Arī vārdu savienojuma *sabiedrība ar ierobežotu atbildību* vietā labāka un ērtāk lietojama būtu izteiksme *ierobežotas atbildības sabiedrība*.

Prievārds *aiz*

Lietišķos tekstos prievārds *aiz* galvenokārt lietojams vietas nozīmē (*cits aiz cita, viens aiz otra, aiz ēkas* u.tml.). Iemesla nozīmē lietots *aiz* (*aiz bailēm, aiz neuzmanības, aiz pārsteiguma*) lietišķajiem tekstiem maz raksturīgs. Reizēm prievārds *aiz* nepamatoti lietots cēloņa vai pārprastā vietas nozīmē.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Nevaru atbildēt **aiz** tiem apstākļiem, ka..”

Nevaru atbildēt tāpēc, ka..

“**Aiz** otrā punkta sekoja divi apakšpunkti.”

Otrajam punktam bija divi apakšpunkti.

Prievārds *ap*

Prievārda *ap* lietojums vietas nozīmē lietišķos tekstos parasti problēmas nerada. Aktuāls ir prievārda *ap* lietojums aptuvenības nozīmē saistījumā ar daudzuma, lieluma, laika u.tml. nojēgumu apzīmējumiem.

Saistījumā ar *ap* aptuvena daudzuma nozīmē problemātisks var būt lietvārda locījums *aiz* nelokāmiem skaitļa vārdiem (vai attiecīgajiem skaitļiem). Par pareizām atzīstamas izteiksmes:

pārdot ap piecām tonnām kartupeļu vai ap 5 tonnām kartupeļu;
pārdot ap desmit tonnām kartupeļu vai ap 10 tonnām kartupeļu;
pārdot ap desmit tonnu kartupeļu vai ap 10 tonnu kartupeļu;
pārdot ap simt[s] tonnām kartupeļu vai ap 100 tonnām kartupeļu;
pārdot ap simt tonnu kartupeļu vai ap 100 tonnu kartupeļu;
pārdot ap piecsimt tonnām kartupeļu vai ap 500 tonnām kartupeļu;
pārdot ap piecsimt tonnu kartupeļu vai ap 500 tonnu kartupeļu;
pārdot ap pieciem simtiem tonnu kartupeļu.

Par nepareizām atzīstamas konstrukcijas ar nominatīvu vai akuzatīvu, piemēram, “pārdot ap 10 tonnas kartupeļu”, “nopirkt ap 100 kilogramus kartupeļu”, “pagrabā ir ap 100 kilogrami kartupeļu” u.tml.

Prievārds *ar*

Prievārda *ar* nozīmes ir daudzveidīgas. Lietišķajos tekstos *ar* lietojums raksturīgs konstrukcijām *kopā ar, reizē ar, līdz ar, saskanā ar, pretrunā ar, sakarā ar, salīdzinot ar, salīdzinājumā ar* u.tml. *Ar* lieto arī konstrukcijā *būt apmierinātam ar ko* (nevis “apmierinātam par ko”). Dokumentu apliecina *ar parakstu*, darbā var norīkot *ar uzdevumu*, var nodarboties *ar amatniecību*, kokus cērt *ar atļauju* (vai *ar licenci*), naudu izņem *ar pilnvaru*, par līdzekļu izšķērdēšanu atbild *ar savu īpašumu*, uz teātri vai koncertu ieeja ir *ar biļetēm* vai *ar ielūgumiem* utt. Draugus un paziņas apsveic tieši vai *ar vēstuli, ar telegrammu, ar faksu, ar ziediem, dāvanām, veltījumu*, bet ne “ar jubileju”, “ar svētkiem”, “ar laimīgu Jauno gadu”, jo sveikt varam *jubilejā, svētkos* un *gadu mijā*, novēlot *Laimīgu Jauno gadu!* Nesveic arī “ar panākumiem”, “ar sasniegumiem”, bet gan *sakarā ar* vai *par sasniegumiem*. Rakstot vēstuli, lieto izteiksmes *ar cieņu, ar prieku, ar sveicienu*. Ja kādos aprēķinos tiek izmantota formula, latviskā izteiksmē parasti saka *aprēķina ar formulu*. (Krievu valodas ietekmē te lietoja *pēc*, bet angļu valodas ietekmē patlaban nepamatoti ienāk prievārds *no*.)

Kļūmīgākie ir prievārdu *ar, no* un *kopš*, kā arī *sakarā ar* lietošanas gadījumi. Nekonsekvence vērojama prievārdu *ar* un *uz* lietošanas nošķīrumā.

Prievārdi *ar, no, kopš*

Prievārdi *ar, no, kopš* tiek izmantoti laika perioda sākuma apzīmēšanai.

Prievārds *ar* izmantojams, lai precīzi apzīmētu laika vienību, uz ko pilnībā attiecas tekstā teiktais, piemēram, *Ar 1992. gada janvāri darbu sācis Latviešu valodas institūts*. Tātad institūts sācis pastāvēt (uzsācis darbu) ar 1. janvāri. Turpretī, ja teiksim “no janvāra”, tad institūta pirmā darba diena var būt arī 7., 12. un pat 30. vai 31. janvāris.

Prievārds *no* uz laika perioda sākumu norāda vispārīgi, piemēram, *lūdzu piešķirt man kārtējo atvaļinājumu no š.g. 1. maija*.

Konstrukcijās ar *no* – līdz prievārds *no* var apzīmēt gan precīzu, gan vispārīgu sākumbrīdi, piemēram, *no 1. līdz 9. martam veikals būs slēgts*. Ja ir aizdomas par iespēju pārprast, šādas konstrukcijas mēdz papildināt ar vārdu *ieskaitot*.

Tāpēc, pieņemot darbā, atbrīvojot no darba, pārceļot citā darbā u.tml., kā arī citos gadījumos, kad jāmin konkrēts datums, labāk iederas prievārds *ar*:

..pieņemt darbā ar 1993. gada 15. janvāri.

..piešķirt atvaļinājumu ar š.g. 1. februāri.

Prievārdu *ar* un *no* atšķirīgās nozīmes nianse izpaužas ne tikai laika nozīmē:

ceļi rekonstruējami, sākot no Rīgas – tā tad darbi uzsākami no Rīgas robežas, *ceļi rekonstruējami, sākot ar Rīgu* – darbi veicami arī Rīgas robežās.

Ar prievārdu *kopš* tiek apzīmēts laika perioda sākums norisei, kas turpinās vēl patlaban, līdz šim brīdim:

Kopš 1994. gada mācos Valmieras 1. vidusskolā.

..rūpnīcā strādāju kopš 1978. gada.

Prievārdi *ar*, *uz*

Nosaucot darbarīkus, ierīces, ar kurām strādā vai kuras izmanto, latviešu valodā lietojams prievārds *ar*, nevis *uz*, piemēram, raksta *ar rakstāmmašīnu*, strādā *ar datoru*, braucam *ar autobusu* (par raksturīgākajām kļūdām sk. prievārda *uz* apskatā).

Prievārda *ar* un *uz* lietojums var būt atkarīgs no prievārdiskās konstrukcijas pamatvārda, piemēram, savu domu *pamatojam ar faktiem*, bet *balstām uz faktiem*. Sabiedrības darbība tiek *regulēta*, un to arī *pamatojam ar likumiem*, *ar lēmumiem*, *ar noteikumiem* (bet *balstām vai pamatojamies uz likumiem*, *lēmumiem*, *rikojumiem*, *noteikumiem*). Varam apņemties ko izdarīt *ar vienu noteikumu* vai *ar vairākiem noteikumiem*. Tāpēc jāraksta:

Pārkāpums tiek piedots ar noteikumu (nevis “uz noteikuma”), *ka līdzīgs gadījums neatkārtosies*.

Preces ievēd ar (nevis “uz”) *īres noteikumiem*.

Noteiktām iedzīvotāju grupām pensiju piešķir ar atvieglotiem noteikumiem. (Sk. arī prievārda *uz* apskatā.)

Sakarā *ar*

Lietišķajam stilam raksturīgas konstrukcijas, kurās lieto *sakarā ar*. Tomēr, ja šādu konstrukciju ir daudz un tās ir lietotas nevietā, teksts ir neveikls, kokains. *Sakarā ar* vienmēr lieto frāzes sākumā.

Frāze, ko ievada *sakarā ar*, lietojama, ja tā izsaka iemeslu: *atbrīvot no darba sakarā ar aiziešanu pensijā; piešķirt pabalstu sakarā ar grūtiem materiālajiem apstākļiem; izteikt pateicību par darbu sakarā ar 50 gadu jubileju; atbrīvot no darba sakarā ar darbinieku skaita samazināšanu* (nepareizi: “..sakarā ar štata vietas samazināšanu”, jo nevar samazināt atsevišķu štata vietu).

Frāze, ko ievada *sakarā ar*, nav lietojama:

1) cēloņa nozīmē, piemēram, *nokavēju darbu tāpēc, ka aizgulējos* (paskaidrojumā) – nevis “nokavēju darbu sakarā ar aizgulēšanos”, *ugunsgrēkā gāja bojā lielas materiālās vērtības* – nevis “sakarā ar ugunsgrēku bojā

gāja lielas materiālās vērtības”, *darbu nepabeidzu attaisnojoša iemesla dēļ* – nevis “sakarā ar attaisnojošu iemeslu”;

2) objekta nozīmē, t.i., ja teikumā tai ir papildinātāja funkcija: *darba kārtībā ir jautājums par prēmijām* – nevis “darba kārtībā ir jautājums sakarā ar prēmijām”, *direktors deva rīkojumu par steidzami veicamajiem darbiem* – nevis “direktors deva rīkojumu sakarā ar steidzami veicamajiem darbiem”.

Reizēm iemesla un cēloņa nozīme praksē grūti nošķirama. Ja cēloņa nozīme ir konstatējama, labāk priekšroku dot citai konstrukcijai: *lielās sabiedriskās slodzes dēļ tiešais darbs netika veikts* – nevis “sakarā ar lielo sabiedrisko slodzi tiešais darbs netika veikts”; *neparedzētu apstākļu dēļ jautājuma izlemšana ieilga vai neparedzētie apstākļi kavēja jautājuma izlemšanu* – nevis “sakarā ar neparedzētajiem apstākļiem jautājuma izlemšana ieilga”, *slikto darba apstākļu dēļ rūpnīcā ir liela personālsastāva mainība* – nevis “sakarā ar sliktajiem darba apstākļiem rūpnīcā ir liela personālsastāva mainība”.

Nav pareizi vārdu *sakarā* lietot frāzes beigās – “..jautājumu sakarā”, “.. grūto materiālo apstākļu sakarā”.

Prievārds *caur*

Prievārds *caur* lietišķos tekstos izmantots maz. Latviešu valodā *caur* lieto, ja runa ir par virzību kam cauri, pārvarot šķēršļus, piemēram, *caur krūmiem, caur mežu, caur miglu*.

Ja virzībai nav šķēršļu, lietojams prievārds *pa*, piemēram, *strāva plūst pa vadiem, ūdeni aizvada pa kanālu, gājēji iet pa tuneli*.

Citu valodu ietekmē *caur* nepamatoti mēdz lietot *ar* vietā.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Pirkt automobili **caur** līzingu.”

*Pirkt automobili **ar** izpirkuma nomu.*

Prievārds *dēļ*

Lietišķajā sfērā prievārds *dēļ* tiek lietots galvenokārt iemesla vai cēloņa nozīmes izteikšanai, piemēram, *neuzmanības dēļ, attaisnojoša iemesla dēļ, līdzekļu trūkuma dēļ, zaudējumu dēļ* u.tml.

Citu valodu ietekme sekmējusi vārda *rezultātā* lietošanu *dēļ* vietā: “Nesaskaņu **rezultātā** grupa izjuka”.

Latviski labāk: *Nesaskaņu **dēļ** grupa izjuka*.

Cēloņa nozīmē nav pamata lietot konstrukciju, ko ievada *sakarā ar* (par to sk. *sakarā ar* apskatā).

Prievārds *kopš*

Prievārds *kopš* apzīmē laikposmu (vai brīdi), ar kuru kas ir sācies un turpinās līdz šim brīdim (sīkāk par to sk. prievārdu *ar, no, kopš* apskatā).

Prievārds *līdz*

Lietišķajā sfērā prievārds *līdz* tiek izmantots galvenokārt norises laika vai vietas robežas un daudzuma robežas vai pakāpes izteikšanai. Ar prievārdu *līdz* saistītais laika, vietas vai daudzuma nojēgums nav pārsniedzams, piemēram, *Ziņas iesniegt līdz š.g. 1. septembrim* (t.i., 'ne vēlāk par 1. septembri'). *Autobuss iet līdz Ventspilij* (t.i., 'tālāk par Ventspili neiet'). *Cenu iespējams paaugstināt līdz vienam latam* ('lai nepārsniedz 1 latu').

Dažās konstrukcijās ar *līdz* pievienotais nojēgums paliek ārpus tvēruma robežas, piemēram, *notīrīt vietu līdz brauktuvei* (brauktuve nav jātīra).

Konstrukcijās ar *no – līdz* prievārds *līdz* parasti apzīmē ietveramu galapunktu vai beigu brīdi, tomēr, lai izteiksmi nepārprastu, īpaši svarīgos vai pārprotamos gadījumos izteiksmi var papildināt ar vārdu *ieskaitot*, piemēram, *No 1. līdz 15. martam (ieskaitot) lidosta būs slēgta*.

Prievārds *no*

Lietišķajā sfērā prievārds *no* lietojams dažādu nozīmju izteikšanai: *finansējums no valsts budžeta, gūt labumu no darba, procenti no ienākuma, vēstule no ārvalsts, atkāpties no prasībām, atbrīvot no amata, būt atkarīgam no darba devēja* u.c. Plaši to lieto laika perioda sākuma apzīmēšanai: *no lēmuma pieņemšanas dienas, no gada sākuma*. Laika perioda sākuma apzīmēšanai lieto arī prievārdu *ar* (par prievārdu *ar, no, kopš* nozīmes atšķirībām sk. iepriekš).

Latviešu valodā ar prievārdu *no* nemēdz norādīt uz darba autoru, tāpēc *no* nelieto dokumenta autora nosaukuma priekšā dokumenta galvā.

Par nepareizu atzīstama arī izteiksme ar *no* dokumenta datējuma norādē.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“no J. Bērziņa iesniegums”

J. Bērziņa iesniegums

“vēstule Nr. 43/106 no 17.06.1993.”

17.06.1993. vēstule Nr. 43/106

“lēmums Nr. 23 no 23.02.1997.”

23.02.1997. lēmums Nr. 23

Labā latviešu valodā neiederas konstrukcijas ar “vadoties no” un “izejot no”, kā arī “vadoties pēc”.

Vadoties no, vadoties pēc; izejot no

Konstrukcijas ar *vadoties no, vadoties pēc, izejot no* liecina par rusifikācijas pēdām latviešu valodā. Labā stilā šādas izteiksmes neiederas.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Ieteikumi sastādīti, vadoties no novērojumiem.”

Ieteikumi izstrādāti, pamatojoties uz novērojumiem.

“Rajona valde strādā, vadoties no sesijā norādītajiem uzdevumiem.”

Rajona valde strādā, pamatojoties uz sesijā norādītajiem uzdevumiem.

“Vadoties no teiktā, var secināt, ka..”

Pēc teiktā var secināt, ka..

“Vadoties no Valsts valodas prasmes atestācijas nolikuma, atestācijai jābūt pabeigtai līdz 1992. gada 31. decembrim.”

Saskaņā ar Valsts valodas prasmes atestācijas nolikumu atestācijai.. vai:

Pēc Valsts valodas prasmes atestācijas nolikuma atestācijai..

“Slimības pabalstu vispārējas saslīmšanas gadījumā apmaksā, vadoties pēc vidējās izpeļņas.”

Slimības pabalstu parastas saslīmšanas gadījumā maksā pēc vidējās izpeļņas.

“Tā ir programma, pēc kuras varētu vadīties.”

Tā ir programma, pēc kuras varētu strādāt.

“Izejot no šā principa, tika izstrādāts jauns likums.”

Ievērojot (nemot vērā) šo principu, tika izstrādāts jauns likums.

vai:

Atbilstoši šim principam..

Saskaņā ar šo principu..

Pēc šī (šā) principa..

Prievārds *pa*

Prievārdu *pa* savienojumā ar akuzatīvu lietišķajā sfērā parasti lieto, apzīmējot vietu, kur, *pa* kuru kas pārvietojas, virzās, arī ja kustība notiek kam cauri, nepārvarot šķēršļus: *pa ceļu, pa vārtiem, pa tuneli, pa sakaru līniju, arī – pa pastu, pa telefonu, pa faksu.*

Savienojumā ar datīvu prievārds *pa* lietvedībā aktuāls dalāmā nozīmē: *pa vienam, pa daļai, izkārtot pa grupām, pa diviem eksemplāriem, sadalīt uzdevumus pa klasēm* (bet: *izkārtot pēc pazīmēm, sadalīt uzdevumus pēc spējām*).

Prievārds *par*

Prievārdu *par* lietišķajā sfērā lieto īpaši plaši. Prievārda *par* lietošanas praksē dažkārt ir vairāki problemātiski gadījumi.

1. Prievārds *par* (nevis salīdzinājuma saiklis *kā*) ir lietojams, nosaucot amatu, arodu, piemēram, *būt par prezidentu, strādāt par komercfirmas sekretāri* (sk. arī saikļu apskatu 82. lpp.).

2. Prievārdam *par* (nevis saiklim *kā*) priekšroka dodama, izsakot vērtējumu, atzinumu: *atzīt par labu, uzskatīt par pieņemamu, izmantot par paraugu* (bet: *minēt var arī kā paraugu*), *kā* arī izsakot nolūku: *pieņemt par nosodījumu pārkāpuma izdarītājam un par brīdinājumu citiem.*

3. Prievārds *par* kopā ar tam piesaistīto vārdu lietišķajā sfērā tiek lietots seku nozīmē: *izspriest par labu ārzemju firmas pārstāvim; tas nāk par sliktu vietējiem ražotājiem.*

4. Prievārds *par* lietojams salīdzinājuma konstrukcijās, piemēram, *ienākumi ir lielāki par izdevumiem* (sk. arī saikļu *kā, nekā* apskatu).

5. Prievārda *par* lietojums jānošķir no *pār* lietojuma konstrukcijās:

Uzņemt atbildību

par maksājumiem.

Rūpēties **par** cilvēkiem.

Uzturēt kontroli (vai pārraudzību)

pār maksājumiem.

Valdīt **pār** cilvēkiem.

6. Prievārds *par* nav lietojams konstrukcijās “kas attiecas par”, “attiecībā par”. Pareizās konstrukcijas ir: *kas attiecas uz, attiecībā uz* (bet arī tās ir ierobežoti lietojamas, par ko sk. *uz* apskatā).

7. Savienojums *par cik* lietojams, tikai jautājot par iztērētiem līdzekļiem, izlietotām vērtībām, priekšmetiem, parādībām u.tml.:

Par cik latiem var nopirkt datoru?

Par cik dienām ir saņemta samaksa?

Šis savienojums nav izmantojams nosacījuma paligteikuma ievadīšanai:

nevis:

“Par cik sestdienās stundas nav, visa klase aizbraucām uz Jūrmalu.”
 “Par cik apmeklēju angļu valodas kursus, brīvā laika nemaz nav.”

bet:

Tā kā sestdienās stundu nav, visa klase aizbraucām uz Jūrmalu.
Tā kā apmeklēju angļu valodas kursus, brīvā laika nemaz nav.

Ir svarīgi nošķirt *par ko* un *ko* lietošanas gadījumus:

domāt **par ko** – pārdomāt **ko**
 runāt **par ko** – pārrunāt **ko**
 spriest **par ko** – pārspriest **ko**, apspriest **ko**

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Apspriedīsim par iepriekšējās kārtas jautājumiem.”

“Kas attiecas par smago noziegumu izdarīšanu, tādi šomēnes nebija daudz.”

“Sabiedrība uzskatāma kā nodibināta ar tās reģistrācijas brīdi uzņēmumu reģistrā.”

“Valsts kontroles pamatuzdevums ir nodrošināt kontroli par Valdības programmas izpildi.”

“Uzņēmuma īpašnieks uzņemas pilnīgu atbildību pār visu līdzekļu izlietošanu.”

Apspriedīsim iepriekšējās kārtas jautājumus.

Smago noziegumu šomēnes nebija daudz.

Sabiedrība uzskatāma **par** nodibinātu ar brīdi, kad tā reģistrēta uzņēmumu reģistrā.

Valsts kontroles pamatuzdevums ir nodrošināt kontroli **pār** Valdības programmas izpildi.

Uzņēmuma īpašnieks uzņemas pilnīgu atbildību **par** visu līdzekļu izlietošanu.

Prievārds **pār**

Prievārds *pār* lietvedības sfērā nav sevišķi izplatīts. Ir daži *pār* un *par* lietošanas robežgadījumi (par tiem sk. prievārda *par* apskatā).

Prievārds **pēc**

Prievārdam *pēc* raksturīgākā ir laika un laika secības nozīme, piemēram, **pēc** mēneša, **pēc** skolas beigšanas, viens **pēc** otra, cits **pēc** cita.

No pārējām nozīmēm lietišķajā sfērā aktuālākās ir norāde uz vērtējuma vai iedalījuma pazīmi un uz saskaņotību ar ko, atbilstību kam. Abas šīs nozīmes ir tuvas un ne vienmēr norobežojamas, piemēram, *tāme sastādīta pēc iepriekšējā gada cenām, preces pārdod pēc nominālās vērtības.*

1. Skaidra vērtējuma vai iedalījuma pazīmes nozīme savienojumam ar *pēc* ir konstrukcijās *spriest pēc darba, vērtēt pēc kvalitātes, škirot produkciju pēc kvalitātes pazīmēm*. Nav pamata šajā nozīmē lietot prievārdu *no*, kuram tādas nozīmes nav. Var gan iegūt *no darba kādus labumus*, bet ne “*spriest no darba*”, un *vidējo vērtību nosaka pēc dažādām vērtībām kādā laika posmā*, nevis “*no vērtībām*”.

Pazīmes nozīmē prievārda *pēc* lietojums robežojas ar prievārda *pa* lietojumu, ja šie prievārdi ir savienojumā ar lietvārda daudzskaitļa formu. Salīdzinot, piemēram, vārdu savienojumus *pēc vecuma grupām* un *pa vecuma grupām*, jāsecina, ka katram no tiem ir sava atšķirīga nozīme. Ja tiek veikts pētījums, analizējot vecuma grupu pazīmes, pareiza ir izteiksme ar *pēc*: *zinātnieki veic pētījumus pēc vecuma grupām*. Turpretī, ja pētījumi tiek veikti katras vecuma grupas ietvaros, tad pareiza ir izteiksme ar *pa* (dalāmā nozīmē): *veikt pētījumus pa vecuma grupām* (t.i., atsevišķi katrā grupā).

Teikto var apkopot arī pavisam īsā teikumā, kas skaidri rāda abu prievārdu nozīmes atšķirības: *sadala pēc vecuma un pa vecuma grupām*.

2. Lietišķajā sfērā plaši izplatīts *pēc* lietojums **saskaņotības, atbilstības** nozīmē: *pēc likuma, pēc standarta prasībām, pēc līguma, pēc pušu savstarpējās vienošanās, pēc pasūtījuma, pēc pieprasījuma, pēc lūguma, pēc paša vēlēšanās, pēc saviem ieskatiem, pēc vajadzības, kopskaits pēc saraksta* u.tml.

Dažās no šīm konstrukcijām praksē nepamatoti izplatījies prievārda *uz* lietojums.

N e p a r e i z i

“Lūdzu atbrīvot mani no darba uz paša vēlēšanos.”
 “Sasaukt sapulci uz direktora lūgumu.”
 “Izsniegt vēstuli uz pieprasījumu.”

P a r e i z i

Lūdzu atbrīvot mani no darba pēc paša vēlēšanās.
Sasaukt sapulci pēc direktora lūguma.
Izsniegt vēstuli pēc pieprasījuma.

Prievārds *pie*

Prievārdam *pie* latviešu literārajā valodā ir noteikts nozīmju loks, kas citu valodu ietekmē ir pakāpeniski paplašinājies. Vairākas no citu valodu sekmētajām konstrukcijām kropļo latvisko izteiksmi, ir pārprotamas un skaužamas. Diemžēl daļa no tām latviešu valodā, īpaši lietišķajā sfērā un dažādu nozaru speciālistu lietojumā, ir jau dziļi iesakņojušās.

Latviešu literārajā valodā prievārds *pie* izsaka dažādas ar vietas nojēgumu saistītas nozīmes nianšes, kas tam raksturīgas arī lietišķajā sfērā

un domstarpības neizraisa, piemēram, pārbaudīt naudu **pie** kases, glabāt dokumentus **pie** sekretāra.

Ar vietas nozīmi saistīta konstrukcijām ar **pie** raksturīgā norāde uz pieredību **pie** kādas grupas, organizācijas u.tml. Šī nozīme jāšķir no pieredības īpašuma nozīmē, ko izsaka konstrukcija ar datīvu.

<i>pie</i> derēt – pie kā?	<i>pie</i> derēt – kam ?
A. Bērziņš <i>pie</i> der pie labējo uzskatu paudējiem. Anketā nav iekļautas ziņas par <i>pie</i> derību pie konfesijas. Autorrūpnīca <i>pie</i> der pie sabiedrības dibinātājiem.	Šie materiāli <i>pie</i> der rūpnīcai. Šai konfesijai <i>pie</i> der lieli īpašumi. Lielākais skaits akciju <i>pie</i> der sabiedrības dibinātājiem.

Par iederīgām latviešu valodā atzīstamas konstrukcijas *pie* darba, *pie* pierast *pie* kārtības, saukt *pie* atbildības.

Vairākas konstrukciju grupas ar prievārdu *pie* latviešu valodā atzīstamas par neiederīgām.

1. Prievārds *pie* latviešu valodā nav lietojams, nosaucot situāciju, apstākļus, kuros kas notiek, notika vai varētu notikt.

N e p a r e i z i

“Pie konservu gatavošanas jāievēro noteiktas prasības.”

“Pie nelaimes gadījuma vainojams gājējs.”

“Pie tā vainīgs rūpnīcas direktors.”

“Pie darba vajadzīgas zināšanas.”

“Pie lauksaimniecības produktu pārdošanas ir nepieciešama atļauja.”

“Pie izdevības to nokārtosim.”

“Pie šāda apgaismojuma nevar strādāt.”

“Pie noteiktiem apstākļiem mūsu nodoms realizēsies.”

P a r e i z i

Gatavojot konservus, jāievēro noteiktas prasības.

vai:

Konservu gatavošanā jāievēro noteiktas prasības.

Nelaimes gadījumā vainojams gājējs.

Tur vainojams rūpnīcas direktors.

Darbā vajadzīgas zināšanas.

Lauksaimniecības produktu pārdošanai ir vajadzīga atļauja.

Rodoties izdevībai, to nokārtosim.

To nokārtosim, ja radīsies izdevība.

Šādā apgaismojumā nevar strādāt.

Noteiktos apstākļos savu nodomu varēsī īstenot.

Šajā grupā ietilpst arī citu valodu ietekmē profesionālajā lietojumā ieviestās konstrukcijas *pie spiediena, pie temperatūras, pie ātruma, pie sprieguma*, kuru vietā latviešu valodā atkarībā no konkrētā teksta lietojamas izteiksmes ar lokatīvu (*ūdens vārās 100 °C temperatūrā*, nevis “pie 100 °C”), ar citu prievārdisku savienojumu (*braucot pa šo ceļu ar 120 km / st., var notikt avārija*, nevis “pie 120 km/st.”) u.c.

2. Prievārds *pie* latviešu valodā nav lietojams institūciju pakļautības vai piesaistes nozīmes izteikšanai.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Vietvārdu komisija pie Latvijas Kultūras fonda.”

Latvijas Kultūras fonda Vietvārdu komisija.

“Skaitļošanas centrs pie Latvijas Universitātes.”

Latvijas Universitātes Skaitļošanas centrs.

“Komisija līdz 1985. gadam bija pie Ministru Padomes.”

Līdz 1985. gadam tā bija Ministru Padomes komisija.

“Padomnieks pie direkcijas.”

Direkcijas padomnieks.

3. Dažās konstrukcijās prievārds *pie* tiek lietots nosacījuma izteikšanai prievārda *ar* vietā.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Pie šāda noteikuma no krīzes neizklūsim.”

Ar šādu noteikumu no krīzes neizklūsim.

“Pie tādas algas grūti iztikt.”

Ar tādu algu grūti iztikt.

4. Par sarunvalodas stilu liecina citvalodu ietekmē izplatītās konstrukcijas *pie mums, pie sevis*.

Koptā valodā vieta (uzņēmums, firma, kabinets u.tml.) tiek nosaukta tieši.

N e k o p t ā i z t e i k s m e

K o p t ā i z t e i k s m e

“**Pie mums** ražo elektrovilcienus.”

Mūsu rūpnīcā ražo elektrovilcienus.

“**Pie mums** nesmēkē.”

Mūsu telpās nesmēkē.

“Direktors **pie sevis** uzņēma ārvalstu speciālistus.”

Direktors savā kabinetā uzņēma ārvalstu speciālistus.

5. Sarunvalodas stilam raksturīgas arī dažādas citas konstrukcijas ar pie: *turēties pie ieskata, nonākt pie secinājuma, nākt pie samanas, kerties pie rezerves varianta* u.tml., kuru vietā oficiālā lietojumā priekšroka dodama citai izteiksmei:

<i>turēties pie ieskata</i>	→	<i>uzskatīt, atzīt</i>
<i>nonākt pie secinājuma</i>	→	<i>secināt</i>
<i>nākt pie samanas</i>	→	<i>atgūt samanu</i>
<i>kerties pie rezerves varianta</i>	→	<i>izmantot rezerves variantu</i>

Prievārds *pirms*

Prievārds *pirms* lietojams **tikai laika** nozīmē, piemēram, *darbs ir pabeigts pirms mēneša, lauzt līgumu divus mēnešus pirms termiņa*, arī tad, ja tas norāda uz to, kas laika un telpas secībā vēl nav sasniegts, paveikts, piemēram, *pirms "bet" vienmēr liekams komats*.

Prievārds *pret*

Prievārda *pret* raksturīgākā nozīme saistīta ar virzību vai vēršanos pretī tam, ko nosauc saistītais lietvārds. Lietvedības sfērā šajā nozīmē aktuālas konstrukcijas: *riķoties pret likumu, celt sūdzību pret likuma pārkāpējiem, celt iebildumus pret ko, būt pretenzijām pret ko* u.tml.

Plaši *pret* lieto savienojumā ar apmaiņas objektu: *maina vienu precī pret otru, maina divistabu dzīvokli pret lielāku vai mazāku dzīvokli, piešķir aizdevumu pret ķīlu, ierakstītu vēstuli izsniedz pret parakstu, nozaudētu mantu atdod pret atlīdzību* utt.

Tādējādi iznāk, ka noteiktā gadījumā prievārdu *pret* un *par* nozīmes krustojas.

Prievārds *pret* gluži pretējas nozīmes var izteikt savienojumā ar psihiskas darbības objektu nosaukumiem: *pienākums pret valsti, mīlestība pret vecākiem, naidis pret nodevību, attieksme pret darbu*. Mēģinājums paturēt *pret* tikai negatīvas attieksmes izteikšanai un aizstāt, piemēram, izteiksmi *mīlestība pret mākslu* ar *mīlestība uz mākslu* izrādījās neveiksmīgs, jo prievārds *uz* šajā savienojumā izsaka citu nozīmes niansi.

Raksturojot cilvēka attieksmi pret kādu lietu, parādību vai citu cilvēku, daudzi iecienījuši un lieto izteiksmi *attiekties pret, attiecība pret* u.tml., tādējādi jaucot vārdu *attiecība* un *attieksme* nozīmes. Cilvēka garīgās vai mentālās attieksmes raksturošanai izmantojami vārdi *attieksme* (nevis "attiecība"), *izturēšanās (izturēties)* u.tml., bet dažkārt arī vārdi *domas, spriedums, vērtējums*.

N e p a r e i z i

“Kā N. attiecas pret savu darba pienākumu?”

“Kā N. attiecas pret darba kavējumiem?”

“Meistars pret savu darbu attiecas ar lielu pienākuma apziņu.”

“Par nācijas kultūru spriež pēc tā, kā tauta attiecas pret saviem gara milžiem.”

“Kāda ir strādnieku attiecība pret notikumiem?”

P a r e i z i

Kāda ir N. attieksme pret savu darba pienākumu?

vai:

Kā N. izturas pret savu darba pienākumu?

Kāda ir N. attieksme pret darba kavējumiem?

vai:

Kā N. vērtē darba kavējumus?

Meistaram ir liela pienākuma apziņa pret savu darbu.

vai:

Meistars pret savu darbu izturas ar lielu pienākuma apziņu.

Par nācijas kultūru spriež pēc tā, kā tauta cieni (vērtē) savus gara milžus.

Kāda ir strādnieku attieksme pret notikumiem?

vai:

Kāda ir strādnieku nostāja pret notikumiem?

P r i e v ā r d s u z

Prievārds *uz* latviešu valodā saistās gan ar lietvārdu ģenitīvā, gan ar lietvārdu akuzatīvā. Citu valodu ietekmē prievārda *uz* lietošana latviešu valodā ir paplašinājusies, tomēr jāievēro zināmi ierobežojumi.

1. Saistījumā ar **ģenitīvu** prievārdam *uz* parasti ir vietas nozīme. Vietas nozīmē *uz* norāda to, kam virsū vai kā virsmas tuvumā kas atrodas, notiek. Tāpēc *uz* nav lietojams, nosaucot adresi vai tai līdzīgu vietas nojēgumu: *dzīvoju Brīvības ielā* (nevis “uz Brīvības ielas”), *satiksīmos Stabu un Tērbatas ielas stūrī* (nevis “uz .. stūra”), *koncerts Doma laukumā* (nevis “uz Doma laukuma”). Lokatīvs lietojams arī izteiksmē: *salnas būs visā Latvijas teritorijā* (nevis “uz teritorijas”). Arī bojājums parasti rodas kādā *iekārtā, līnijā* (nevis “uz iekārtas”, “uz līnijas”, kā to nereti mēdz teikt).

Ar vietas nozīmi saistīts *uz* lietojums konstrukcijās: ***uz lēmuma pamata, uz iesnieguma pamata, uz līguma pamata, uz lūguma pamata, uz brīvprātības pamata***, arī savienojumā ***uz papīra*** (kas lietojams pārnestā nozīmē – ‘formāli’).

Ar vietas nozīmi mēdz pamatot kancelejas stilā izplatīto savienojumu *uz rokas* ("saņemt, izsniegt uz rokas"), tomēr latviski sakām *saņemt* (vai *izsniegt*) *tieši rokās*.

2. Prievārds *uz* nav lietojams konstrukcijās, kurās tiek nosaukti darbarīki, ierīces, ar kurām strādā, kaut dažkārt arī te konstatējama vietas nozīmes nianse (krievu valodā šādos gadījumos parasti izmanto prievārdu *на*).

N e p a r e i z i

P a r e i z i

"Sekretāre raksta uz rakstāmmašīnas."

"A. Krūms brauc uz traktora."

"Zemnieks strādā uz zāles plāvēja."

"Strādnieks strādā uz virpas."

Sekretāre raksta ar rakstāmmašīnu.

A. Krūms brauc ar traktoru.

Zemnieks strādā ar zāles plāvēju.

Strādnieks strādā ar virpu.

3. Savienojumā ar ģenitīvu *uz* var izteikt veida nozīmi. Uz šo nozīmi var attiecināt arī citu valodu ietekmē izplatītās izteiksmes *iegādāties preces uz parāda*, *pirkt uz kredīta*, *dzīvot uz citu rēķina*, *riņķot pieņemšanu uz firmas rēķina* u.tml.

P i e z ī m e . Tā kā kredīts ir zināms aizdevuma veids un kredīta atmaksa var notikt pa daļām, pēc līdzības ar konstrukcijām *pirkt ar atlaidi*, *ar pārskaitījumu*, *ar nomaksu* latviešu valodā par iederīgāku, iespējams, varētu atzīt arī *pirkt ar kredītu* (nevis "uz kredīta", kā tas oficiālā lietojumā ir nostiprināts patlaban).

4. Citu valodu ietekmē ieviesušās konstrukcijas izcīnījušas savu vietu latviešu valodā arī dažos citos gadījumos, piemēram, *uz vārda*.

Savienojums *uz vārda* latviešu valodai raksturīgs veida nozīmē, piemēram, *klausīt uz vārda*. Vārds (t.i., vārds un uzvārds) ir nepieciešams rekvizīts dokumentos – gan kā dokumenta autora vārds, gan kā adresāta vārds, gan kā paraksta personas vārds, bet personas dokumentos – kā tās personas vārds, kam pieder dokuments, t.i., uz kā vārda dokuments ir izrakstīts.

No vienas puses, latviskai izteiksmei vispiemērotākā šādos gadījumos ir konstrukcija ar prievārdu *ar*, piemēram, *dokumenti ar Jāņa Bērziņa vārdu*. No otras puses, dažos gadījumos nav iespējams izmantot *ar* vai citu konstrukciju un nozīmes nepārprotamībai iznāk samierināties ar *uz* lietojumu, piemēram, *dzīvoklis ir uz A. Slokas vārda* (nevis "ar vārdu"), *īpašums pārrakstīts uz J. Grīziņa vārda* (nevis "ar vārdu"), *pilnvara noformēta uz A. Lieknes vārda* (nevis "ar vārdu"). Acīmredzot konstrukcijas, kurās *ar* lietojums nav iespējams, ir sekmējušas *uz* izplatīšanos citās līdzīgās konstrukcijās, kurās būtu iederīgs *ar*: *celt māju uz cita vārda* vai *ar citu vārdu*. Bez tam, ja

dokuments rakstīts uz iestādes veidlapas, tad tas ir *ar iestādes vārdu* (t.i., nosaukumu) un *ar amatpersonas parakstu*, bet izrakstīts **uz konkrētas personas vārda**. Daži dzīvo **ar svešu vārdu** un pat **ar pasi uz sveša vārda**.

Ja ir runa par adresātu, parasti lietojams datīvs, piemēram, *vēstule direktoram J. Laucim, sūtījums uzņēmumam "Rosme"*. Ja, sūtot iestādei vai uzņēmumam, ir minēts arī amatpersonas vārds, sniedzot informāciju par vēstules adresējumu, saka: *vēstule nosūtīta (adresēta) uzņēmumam "Rosme" uz direktora J. Lauča vārda*.

5. Īpaši daudzveidīgas ir prievārda *uz* nozīmes savienojumā ar **akuzatīvu**. Lielu daļu no šīm nozīmēm ietekmējušas citas valodas.

Ar vietas nozīmi saistīts *uz* lietojums: konstrukcijās: *pieteikties uz vietu, amatu; pretendēt uz vietu, amatu; rīkot konkursu uz vietu, uz amatu, uz bibliotēkas projektu; pārdot biļetes uz koncertu, aicināt uz sapulci*. Savienojumā ar citiem vārdiem iespējama arī citāda izteiksme, piemēram, var izsludināt *bibliotēkas projekta konkursu*.

6. Viena no vietas nozīmes niansēm ir virzības nianse, kas raksturīga konstrukcijām ar *no – uz*, piemēram, *pārsūtīt kravu no Rīgas uz Valmieru*. Ne vienmēr galapunkta nosaukšanai izmantojams savienojums ar *uz*. Dažkārt precīzāk nozīmi izsaka lokatīvs, piemēram, *naudu pārskaita no viena konta citā kontā* ("uz citu kontu" gan norāda virzienu, tomēr neapliecina jauno atrašanās vietu), datus datorā var *pārsūtīt pamatatmiņā* (lietojot savienojumu "uz pamatatmiņu", tiek izteikta virzība, bet ne nokļūšana galapunktā). Virzības nozīmē priekšroku lokatīvam, nevis savienojumam ar *uz* dod arī tādās konstrukcijās kā, piemēram, *pārcelt nākamajā klasē* (nevis "uz nākamo klasi"), *pārcelt citā amatā* (nevis "uz citu amatu").

7. Vietas nozīme krustojas ar objekta nozīmi *uz* savienojumā ar dažādu kādas rīcības vai norises pamatā esošu dokumentu, faktu, argumentu u.tml. nosaukumiem tādās konstrukcijās kā, piemēram, *atsaukties uz aicinājumu; atbildēt uz vēstuli, telegrammu; balstīties uz faktiem, pamatojoties uz lēmumu*. Ar šo nozīmi zināmā mērā saistās arī plaši lietotās konstrukcijas *attiekties uz ko, attiecinot uz ko, attiecībā uz ko*.

Ja nav zināms, kā sākt jaunu domu, nereti domas ievadīšanai tiek izmantota konstrukcija "kas attiecas uz". Labāk iztikt bez šādiem ievadvārdiem, taču, ja tos lieto, jāatceras, ka nav pareizi te lietot prievārdu *par* ("kas attiecas par").

N e p a r e i z i

"Kas attiecas par darba telpu slēgšanu vakaros,.."
"Kas attiecas par dabas aizsardzību,.."

P a r e i z i

Kas attiecas uz darba telpu slēgšanu vakaros,..
Kas attiecas uz dabas aizsardzību,..

Nepareizs latviešu valodā ir arī savienojums “attiecībā par”. Šādā konstrukcijā vai nu jāsvitro vārds *attiecībā*, vai arī jālieto prievārds *uz*.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“To nevar teikt attiecībā par piegādēm.”

“Es gribu pateikt savu vērtējumu attiecībā par prēmēšanas kārtību.”

To nevar teikt par piegādēm.

Es gribu pateikt savu vērtējumu attiecībā uz prēmēšanas kārtību.

labāk:

Es gribu izteikt savas domas par prēmēšanas kārtību.

8. Apstrīdams ir *uz* lietojums speciālo izmēģinājumu aprakstos tādās konstrukcijās kā: “izmēģinājumi uz pelēm”, “izmēģinājumi uz suņiem”, “izmēģinājumi uz cukurbietēm”. Izmēģinājumus veic **ar** kādiem objektiem, tāpēc pareizas ir konstrukcijas: *izmēģinājumi ar pelēm*, *izmēģinājumi ar suņiem*, *izmēģinājumi ar cukurbietēm*.

Savukārt, ja pārbauda kāda preparāta iedarbību, tad pamatota ir arī konstrukcija ar *uz*: *pārbaudīt preparāta iedarbību uz glotādu*.

Pārbaudot fizikālas parādības izpausmi kādā materiālā, pārbaudes rezultātu pierakstā saistījumā ar vārdu *pārbaudīt* lietojams akuzatīvs bez prievārda, nevis savienojums ar *uz*: *pārbaudām materiāla izturību*, *stiepi*, *elastību* u.c. (nevis “materiālu uz izturību”, “uz stiepi”, “uz elastību” u.tml.).

9. Lietišķajā sfērā ir nepieciešams *uz* lietojums dalāmā nozīmē (‘daudzums vienā vienībā’), kaut arī tam pamatā ir krievu valodas ietekme: *ūdens patēriņš uz vienu iedzīvotāju*, *benzīna izlietojums uz kilometru*, *ražošanas izmaksas uz vienu produkcijas vienību* u.tml.

10. Savienojumam ar *uz* nav raksturīga nolūka nozīme. Šādos gadījumos lietojamas konstrukcijas ar datīvu.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Likt uz balsošanu.”

“Nosūtīt uz analīzi.”

“Iesniegt uz izskatīšanu.”

“Atdot uz parakstīšanu.”

Izvirzīt balsošanai.

Nosūtīt analīzei.

Iesniegt izskatīšanai.

Dot parakstīšanai.

Dot parakstīt.

Nepareizo konstrukciju lietošanu ietekmējis krievu valodas paraugs (sal.: *поставить на голосование, направить на анализ, представить на рассмотрение, отдать на подпись*).

11. Datīvu, nevis izteiksmi ar *uz* lieto, nosaucot laika posmu konstrukcijās: *darbs vienai dienai, pārtika mēnesim, piešķirt līdzekļus diviem gadiem*. Turpretī konstrukciju ar *uz* lieto, nosaucot brīdi (termiņu), kas noteikts tuvākā vai tālākā nākotnē, piemēram, *nolikt sapulci uz plkst. 14⁰⁰, atlikt sarunu uz divām nedēļām, arī – nakti no 1. uz 2. martu*. Šādu *uz* lietošanu sekmējusi krievu valoda, un vēl joprojām labā latviešu valodā par neiederīgām tiek atzītas konstrukcijas “stāvoklis uz 1. janvāri” (labāk: *stāvoklis 1. janvārī* vai *līdz 1. janvārim [paveiktais]*); “izpildīt pasūtījumu uz 20. decembri” (labāk: *izpildīt pasūtījumu līdz 20. decembrim*), “uz 1. septembri novākta 1/3 kartupeļu platību” (latviski saka: *līdz 1. septembrim.*). Tomēr oficiālajos tekstos krievu valodas ietekmētais *uz* lietojums ir ieņēmis visai grūti izskaužamas pozīcijas, piemēram, teikumā: *Publicēta Latvijas karte, kurā atspoguļotas Latvijas administratīvās robežas uz 1993. gada 1. janvāri*.

Statistikas tabulās, kur, kaut arī tiek raksturots stāvoklis noteiktā brīdī (“uz noteiktu brīdi” – dienu, mēnesi), prievārds *uz* parasti ir lieks.

Ārpus visām *uz* nozīmēm savienojumā ar akuzatīvu ir izteiksme *pirkt uz nomaksu*. Arī to varbūt varētu attaisnot ar veida nozīmi, tomēr tādi paraugi kā *pirkt ar pārskaitījumu* (nevis “uz pārskaitījumu”), *pirkt ar atvieglotiem noteikumiem* (nevis “uz noteikumiem”) liek secināt, ka latviešu valodā iedēriģāka ir izteiksme – *pirkt ar nomaksu*.

Lai latviešu valodu nepārsātinātu ar svešām citas valodas konstrukcijām, tulkojumos no krievu valodas kritiski jānovērtē gandrīz vai katrs prievārda *на* ietekmētais *uz* lietojums latviešu valodā.

Krievu valodā	Latviešu valodā
перевести на другую должность	<i>pārcelt citā amatā</i>
отдать на чью-либо ответственность	<i>nodot kāda atbildībā</i>
поменять квартиру на две отдельные комнаты	<i>mainīt dzīvokli pret divām atsevišķām istabām</i>
чек на 5000 рублей	<i>čeks par 5000 rubļiem</i>
товары на 350 латов	<i>preces par 350 latiem</i>
испытание на прочность	<i>stiprības pārbaude</i>
испытание на влагостойкость	<i>mitrumizturības pārbaude</i>

Prievārds *zem*

Prievārds *zem* latviešu valodā pamatos saistīts ar vietas nozīmi. Citu valodu ietekmē praksē dažkārt sastop arī nelatviskus savienojumus ar *zem* citās nozīmēs, piemēram, “*zem* virsraksta”, “*zem* nosaukuma”, “*zem* numura”, “*zem* vārda”, profesionālajā žargonā – arī “*zem* sprieguma”, “*zem* leņķa”. Latviešu literārajā valodā visos šajos gadījumos *zem* vietā lieto *ar*: *ar virsrakstu*, *ar nosaukumu*, *ar numuru*, *ar vārdu* un arī *ar spriegumu*, *ar leņķi*.

N e p a r e i z i

“Raksts publicēts **zem** nosaukuma “Ceļavējš”.”
 “Inventārs reģistrēts **zem** numura 175.”
 “Izsniegt dokumentu **zem** cita uzvārda.”
 “Nojume ar pārkari **zem** 35° leņķa.”
 “Piketētāji izgāja ielās **zem** vienota lozunga.”
 “Trīs gadus A. Buks darbojās **zem** dažādām firmām.”
 “Kāpēc nav paraksts **zem** iesnieguma?”

P a r e i z i

Raksts publicēts
ar nosaukumu “Ceļavējš”.
Inventārs reģistrēts
ar 175. numuru.
Izsniegt dokumentu
ar citu uzvārdu.
Nojume ar pārkari 35° leņķī.
Piketētāji izgāja ielās
ar vienotu lozungu.
Trīs gadus A. Buks darbojās
ar dažādu firmu vārdu.
Kāpēc iesniegumam nav paraksta?
Kāpēc iesniegums nav parakstīts?

TRĪS PAMATLIKUMI TEIKUMU VEIDOŠANĀ

Lai pareizi veidotu teikumus, ir jāpārzina dažādie vārdu saistīšanas noteikumi, par ko bija runa iepriekšējās nodaļās. Taču teikums ir ne tikai atsevišķi vārdi vai vārdu savienojumi, teikums ir teksta, t.i., saistīta veidojuma, sastāvdaļa. Tekstā pareizi veidotam jābūt ne tikai teikumam, bet arī teikumu virknei, sadalījumam rindkopās utt.

Lai to visu detalizēti aprakstītu, ir vajadzīga atsevišķa grāmata. Šajā grāmatā pavisam īsi atgādināti tikai 3 pamatlikumi, no kuriem lielā mērā atkarīga pareiza vārdu secība latviešu valodas teikumā, bet kurus citu valodu atšķirīga parauga ietekmē pārkāpj, samokot savu izteiksmi un pat padarot to par pilnīgi neuztveramu.

1. **Lietvārda ģenitīvam vienmēr jābūt apzīmējamā vārda priekšā.** Latviski pareizi ir *mācību process*, nevis “process mācību”, *skolas direktors*, nevis “direktors skolas”, *valsts politika*, nevis “politika valsts”. No tā savukārt izriet noteikums, ka ģenitīvs nav rakstāms frāzes vai teikuma beigās.

N e p a r e i z i

“Organizatoriskās un rīkojumu dokumentācijas sistēmā ietilpst trīs dokumentu grupas: organizatoriskie, rīkojumu, izziņu.”
“Tehniskais uzdevums darbu izpildei programmas produkta.”
“Līgumu var slēgt uz noteiktu laiku vai beztermiņa.”

P a r e i z i

Organizatoriskās un rīkojumu dokumentācijas sistēmā ietilpst trīs grupas: organizatoriskie, rīkojumu un izziņu dokumenti.
Programmēšanas darbu (vai: Programmas produkta izstrādes) tehniskais uzdevums.
Var slēgt noteikta termiņa vai beztermiņa līgumu.

Šī likuma pārkāpšanu diemžēl sekmē akla sekošana abu mūsu tuvākā kontakta valodu – angļu un krievu valodas – paraugam: krievu valodā ģenitīvs vienmēr ir aiz apzīmējamā vārda, bet angļu valodā atbilstošās konstrukcijas visbiežāk veido, izmantojot prievārdu *of*.

Latviski

Angliski

Krieviski

Ministru kabinets

Council of Ministers

Кабинет министров

Zinātņu akadēmija

Academy of Sciences

Академия наук

Šī pamatlikuma noteiktās vārdu secības dēļ, tulkojot tekstu no krievu vai angļu valodas, teikumu dažkārt jāsāk tulkot no beigām!

2. **Starp apzīmētāju un apzīmējamo vārdu nedrīkst būt citi teikuma locekļi vai paligteikums** (izņēmums ir pēdējās vai iekavās dotie teksti).

Nepareizi

Pareizi

“Tur pulcēsies **čempionāta** daiļslidošanā **uzvarētāji.**”

“Palīdzības **fonda** veciem cilvēkiem un invalīdiem **statūti.**”

“Līdz **konkursa** par labāko bibliotēkas projektu **noslēgumam** atlikušas piecas dienas.”

“**Skates**, kas sāksies nākošmēnes, **mērķis** ir iesaistīt sabiedrību aktuālu jautājumu risināšanā.”

“Ir apstiprināts dzelzceļa **tuneļa** zem Lamanša **izbūves projekts.**”

*Tur pulcēsies daiļslidošanas **čempionāta uzvarētāji.***

*Veco cilvēku un invalīdu palīdzības **fonda statūti.***

*Līdz labāko bibliotēkas projektu **konkursa noslēgumam** atlikušas piecas dienas.*

*Nākošmēnes sāksies **skate, kuras mērķis** ir iesaistīt sabiedrību aktuālu jautājumu risināšanā.*

*Ir apstiprināts zem Lamanša **izbūvējamā dzelzceļa tuneļa projekts.***

Lai izlabotu kļūmīgi veidotu konstrukciju, 1) vārdi vai paligteikums, kas ir starp apzīmētāju un apzīmējamo vārdu, jāizņem; 2) domu, kas ietverta izņemtajā daļā, jāmēģina izsacīt izteiksmē, ko būtu iespējams teikumā novietot citā vietā, vai 3) jāveido pilnīgi cita izteiksme, varbūt pat sadalot teikumu divos teikumos.

3. **Apzīmētāja paligteikumam jāatrodas tieši aiz apzīmējamā vārda**, citādi rodas pārpratumi, īpaši lietišķajos rakstos. Apzīmētāja paligteikumi, kuru novietojumā konstatētas kļūdas, parasti ievadīti ar attieksmes vietniekvārdu *kas* vai *kurš*, un lietišķajā sfērā šādas kļūdas visbiežāk sastopamas tulkotos tekstos.

N e p a r e i z i

“Haralda Bērziņa vēstule **mātei, kura** tagad glabājas muzeja fondos.”

“Atzinību pelna bibliotēkas **kolektīvs, kurā** ir 35 tūkstoši grāmatu.”

“Direktors vadīja sēdi par darba **disciplīnu, uz kuru** bija uzaicināti nodaļu vadītāji.”

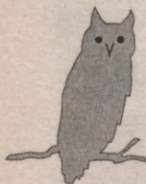
P a r e i z i

*Mātei rakstītā Haraldas Bērziņas **vēstule, kura** tagad glabājas muzeja fondos.*

vai: ..tā vēstule mātei, kura tagad glabājas..

*Atzinību pelna bibliotēkas **kolektīvs, kura pārziņā** ir 35 tūkstoši grāmatu.*

*Direktors vadīja **sēdi, kurā** runāja par darba disciplīnu un uz kuru bija uzaicināti nodaļu vadītāji.*

Teikumu ar nepareizi novietotu apzīmētāja palīgteikumu var labot,

- 1) mainot izteiksmi virsteikumā vai palīgteikumā tā, lai apzīmētāja palīgteikums būtu tieši aiz apzīmējamā vārda,
- 2) vai, ja pareizu konstrukciju izveidot ir grūti vai pat neiespējami, mēģinot kā palīglīdzekli izmantot norādāmo vietniekvārdu *tas*, ko liek virsteikumā apzīmējamā vārda priekšā.

*

? Kurš kuram zvanīs ?

“Pa šo tālruni **zvanīs kaimiņi** tiem **bērniem**, kuri vēl nav sasnieguši 5 gadu vecumu.”

Pa šo tālruni zvanīs 5 gadu vecumu nerasniegušo bērnu kaimiņi.

“civilizācijas plāns, ar ko latviešus gribētu piepeši pārvērst par kādas lielas kultūras tautas locekļiem „.. netaps .. atmests pie malas. Dažkārt .. viens .. spalvas vilciens var atnest veselām .. tautām uz gadu desmitiem, bieži pat uz gadu simtiem laimi un nelaimi, svētību un lāstus.

(A. Kronvalds)

.....

DATUMA PIERAKSTS

Kārtojot lietišķos darījumus un rakstot dokumentus, kā juridiski nepieciešams rekvizīts¹ ir datums. Juridiski nepieciešams – tas nozīmē, ka bez datuma dokuments nav izmantojams par pierādījumu faktam, par ko dokumentā rakstīts.

Datumu pieklājas rakstīt arī personiskā vēstulē.

Latviešu valodā vispirms raksta gada kārtas skaitli, tad vārdu *gads*, tad mēneša dienas kārtas skaitli un mēneša nosaukumu. Dokumenta tekstā datumu lieto dažādos locījumos atbilstoši teksta vajadzībām, bet dokumenta rekvizītā datumu raksta lokatīvā:

1997. gada 27. februārī

Ja šādā tekstuālajā pierakstā izmanto vārda *gads* un mēneša nosaukuma saīsinājumu, ieteicams abu saīsinājumu lietošanu saskaņot: vai nu saīsina abus vārdus (1997. g. 27. febr.), vai neīsina nevienu.

Pierakstot datumu skaitliskā veidā, t.i., tikai ar arābu cipariem, noteikumi paredz laika jēdzienus fiksēt laika periodu augošā secībā, proti: mēneša dienas skaitli ar diviem cipariem, tad mēneša skaitli ar diviem cipariem, tad – gada skaitli ar četriem cipariem. Aiz katras ciparu grupas liekams punkts. Ja dienas vai mēneša kārtas skaitlis ir vienzīmes skaitlis, pirms tā liek ciparu “0”: 27.02.1997., ko lasa šādi: “divdesmit septītajā, [nulle,] otrajā, tūkstoš deviņi simti deviņdesmit septītajā.”

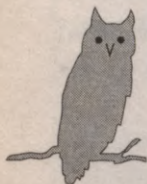
Cipariskajā pierakstā nav pieļaujama jaukta laika vienību secība (piemēram, ar mēneša skaitli beigās: “1997.27.02.”).

Nav vēlams tekstuālā un cipariskā pieraksta apvienojums: “1993.g.5.03.”

Praksē mēneša nosaukumu mēdz aizstāt ar romiešu cipariem: 1992.g.10.II vai 10.II 92. Noteikumos mēneša apzīmēšana ar romiešu cipariem nav paredzēta, bet neoficiālo lietojumu šie noteikumi nereglamentē. Jāatceras, ka romiešu ciparus latviešu valodā parasti lieto tikai kārtas skaitļu apzīmēšanai un aiz tiem punktu neliek (20. *gadsimts* un XX *gadsimts*).

¹ Rekvizīts – dokumenta noformējuma būtiska sastāvdaļa, kam ir noteikta funkcionāla, t.i., ar darbību, izpildi, saistīta nozīme.

Par izteiksmes nesakoptību un lieku izteiksmes kancelejiskumu liecina mēneša nosaukuma papildināšana ar vārdu “mēnesis”, jo tas jau tāpat ir skaidrs, proti, pietiek ar *janvāri*, un nav jāraksta “janvāra mēnesī”.

Ja kādā dokumentā ir atsauce uz citu dokumentu (vēstuli, lēmumu, rīkojumu u.c.), minot tā numuru un datumu, latviešu valodas vārdu secības noteikumi paredz vispirms minēt **datumu ģenitīvā**, tad **dokumenta nosaukumu** un **numuru**:

..atbildot uz Jūsu 07.01.1997. vēstuli Nr. 4/317, informējam, ka..

Saskaņā ar 1996. gada 23. aprīļa noteikumiem Nr. 154 dokumenta rekvizītā mēneša nosaukums rakstāms lokatīvā.

Latviešu valodā šādos gadījumos ir **nepareizi** lietot konstrukcijas ar prievārdu *no*: “vēstule Nr. 41163 no 11.02.1997.”.

Dokumenta tekstā (iesniegumā, protokolā, paskaidrojumā, ziņojumā u.c.) gadu, kurā dzīvojam, parasti apzīmē ar saīsinājumu š.g. (‘šī gada’): *Lūdzu pieširt man kārtējo atvaļinājumu ar š.g. 25. martu.*

Gada skaitļa pieraksts ir nepieciešams, ja runa ir par laika periodu ap gadu miju: *Lūdzu pieširt man kārtējo atvaļinājumu no 1992. gada 21. decembra līdz 1998. gada 16. janvārim.*

Lietišķajos rakstos tiek izmantoti arī citi laika pieraksti.

Ielūgumos, paziņojumos, sludinājumos tiek minēts ne tikai datums, bet arī nedēļas diena un pulksteņlaiks. Pulksteņlaiku parasti pieraksta šādi: *plkst. 18.00* vai *plkst. 18⁰⁰*:

Otrdien, š.g. 18. martā plkst. 14⁰⁰, notiks..

Ietverot pulksteņlaikā arī sekundes (reģistrējot telegrammas saņemšanas brīdi, skrējiena ilgumu vai tml.), aiz minūtēm un punkta raksta arī sekundes: *11.57.05.*

Īsāku vai garāku laika intervālu var pierakstīt dažādi:

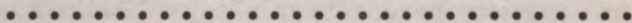
1) izvērstā veidā: *no 1996. gada 27. decembra līdz 1997. gada 27. janvārim; veikals atvērts no 9⁰⁰ līdz 18⁰⁰*;

2) izmantojot domuzīmi: *veikala darba laiks 9⁰⁰–18⁰⁰*;

3) izmantojot slīpsvītru: *1995./1996. gada apkures sezona.*

Bet īsts pierādījums par .. panākumu būtu tas, ja mēs, mācītie un tautiski apzinīgie latvieši, ļautos ar tādu mākslīgu iebilžu palīdzību sev nolaupīt savu tēvu valodu un tautisko apziņu.

(A. Kronvalds)

ADRESE¹

Vēstulēs, telegrammās, teletaipogrammās, faksos, teleksos, telefonogrammās, kā arī citos dokumentos (iesniegumā, paskaidrojumā, priekšlikumā, sūdzībā, ziņojumā u.tml.) ir jāmin adresāts. Lai adresāts saņemtu sūtījumu, ir jānorāda adrese (izņemot dokumentus, ko iesniedz tieši rokās). Sarakstes dokumentos jānorāda arī dokumenta autora adrese, lai adresātam būtu informācija par to, uz kādu adresi jāsūta atbilde (atbildes dokuments).

Vienotu noteikumu ievērošana adreses rakstībā paātrina rakstītā uztveršanu un tātad – vēstules ceļu pie adresāta. Tāpēc adreses pierakstam valstī jābūt vienotam, standartizētam un to nosaka pasta noteikumi.

Lai izvēlētos optimālo variantu, ir jābūt skaidriem izvēles kritērijiem. Par tādiem atzīstami:

- 1) atbilstība latviešu valodas pareizrakstības un vārdu lietojuma normām;
- 2) pieskaņošana starptautiskajiem noteikumiem, īpaši sūtījumos ārpus Latvijas;
- 3) adreses pieraksta specifika: tam jābūt iespējami īsam, tajā ieteicams izmantot nosacītus apzīmējumus;
- 4) adreses sastāvdaļu svarīgums;
- 5) pieraksta tradīcija.

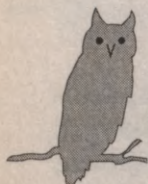
Saskaņā ar **latviešu** valodas normām un/vai tradīcijām adresē rakstāms:

- 1) adresāts datīvā,
- 2) vārds (vai vārda iniciālis) pirms uzvārda,
- 3) vietas apzīmējums lokatīvā (mājvārdi tradicionāli likti pēdīnās),
- 4) mājas numurs aiz ielas nosaukuma un starp tiem nav liekams komats (*Slokas ielā 16*), turklāt gan dubultnumuros, gan arī ar vienu mājas numuru apvienoto ēku (korpusu) numerācijā starp skaitļiem lietojot slīpsvītru (*Raunas ielā 45/4*).

Pieskaņojoties **starptautiskajām** tradīcijām, ir mainīta adreses sastāvdaļu secība, proti: vispirms rakstāms adresāts (personas vārds, uzvārds

¹ Patlaban ir spēkā "Pasta adreses rakstības noteikumi", ko izstrādājis Valsts valodas centrs un 26.08.1998. apstiprinājis Latvijas Pasts. Noteikumi publicēti "Latvijas Vēstnesī" 01.12.1998.

vai iestādes nosaukums), tad mazākās teritorijas (administratīvās vienības) apzīmējums, resp., ielas nosaukums, mājas un dzīvokļa numurs vai mājas nosaukums, tad — lielākās, resp., pilsētas vai rajona (pagasta un rajona) nosaukums, tad — attiecīgais pasta indekss, kas Latvijai noteikts ar LV un četr ciparu skaitli, piemēram, *LV-1084* (svītriņas lietojums starp burtiem un cipariem paredzēts minētajos “Pasta adreses rakstības noteikumos”. Sūtot uz ārvalstīm, kā pēdējo min valsts nosaukumu.

Ja adreses sastāvdaļas raksta vienā rindā, starp tām liek komatu: *Jānim Bērzinam, Slokas ielā 16—1, Rīgā, LV-1000.*

Ja adreses sastāvdaļas raksta katru savā rindā, starp tām komatu parasti neliek:

*Jānim Bērzinam
Slokas ielā 16—1
Rīgā
LV-1000*

Starptautiskajā praksē indeksa novietojumā burtu un ciparu kombinācijas un svītriņas (defises) rakstībā nav vienveidības, ne vienmēr pilsētas adresē tiek rakstīts nomenklatūras vārds *ielā* (Street, Straße u.tml.). Nav noteiktas vietas mājas numura pierakstam.

Mr. J. Gaide
377 Oxford Street
Brampton Ont. L6RX1Z
Canada

Mr. Rids Borgs
Skinarvigsringen 10
Stockholm 11726
Sweden

Dalhousie University
Halifax, Nova Scotia
Canada B3H 375

Mr. J. Secco
Via Boncompagni 16
00187, Roma
Italy

Mr. Cr. Rosche
Rue Geiler 5
67000 Strasbourg
France

Mr. P. Bursenos
134 N. Prospect Street
Kent, OH 44240-0994
USA

Rakstot uz ārzemēm, jāievēro katrā valstī pieņemtais adreses rakstības variants. Savukārt, rakstot Latvijas adresātam, jārespektē Latvijas pasta noteikumi un latviešu valodas normas.

Tādējādi patlaban, ņemot vērā gan Latvijas Pasta apstiprinātos noteikumus, gan valodas normas un tradīcijas, par ieteicamiem atzīstami šādi adresāta un adreses pieraksta varianti:

Adresātam Latvijā

Z. Lejiņa kungam
Zvirgzdu ielā 12/2—3
Jēkabpilī
LV-5200

O. Lapiņam
“Lapiņās”
p.n. Lielplatone
Jelgavas raj.
LV-3000

Sūtītājs jeb adresants

K. Siliņš
Krasta 3—2
Salacgrīvā
LV-4033
LATVIA (sūtot uz ārvalsti)

Z. Skudra
“Bitītēs”
Dreiliņu pag.
Rīgas raj.
LV-2100

Adresātam Latvijā no ārzemēm

K. Siliņa kungam
Krasta 3—2
Salacgrīvā
LV-4033
LATVIA

Z. Skudras kundzei
“Bitītēs”
Dreiliņu pag.
Rīgas raj.
LV-2100
LETTLAND

Piebildes.

1. Saskaņā ar Latvijas Pasta apstiprinātajiem “Pasta adreses rakstības noteikumiem” starp valsts šifru LV un pilsētas un pasta nodaļas četrциparu kodu ir lietojama svītriņa (defise).

2. Ja dzīvokļa numura pierakstā svītriņas vietā raksta vārda *dzīvoklis* saīsinājumu *dz.*, tad pirms tā ir jāliek komats, piemēram, *Dārza ielā 4-2 vai Dārza ielā 4, dz. 2.*

Savukārt mājas numurs jāraksta nevis pēc ASV vai Kanādas parauga, bet, tāpat kā līdz šim, aiz ielas nosaukuma, piemēram, *Brīvības ielā 105*.

3. Lauku māju nosaukumus adresē latviešu valodā tradicionāli raksta pēdīnās, turpretī pasta nodaļas nosaukumu pēdīnās neliek ("Bitītēs", bet *p.n. Rugāji*).

4. Tāpat kā lauku māju nosaukumam nepievieno vārdu *māja* (raksta: "*Lapīnās*", nevis "*Lapiņu mājās*"), arī ielas nosaukumā pilsētas adresē vārdu *ielā* var nerakstīt. Savukārt, ja ielas (vai cita veidojuma) nosaukumā pilsētā izmantots cits vārds (*bulvāris, laukums, līnija, gatve, dambis* u.tml.), tas gan būtu minams adresē vai nu pilnā, vai saīsinātā variantā (*bulv., lauk., līn., šķērslīn.* u.tml.). Vārda *gatve* saīsināšanai var izmantot palaikam lietoto *gtv.*, bet vārdam *dambis* – līdzīgi veidoto *dmb*.

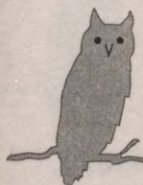
5. Valsts nosaukums rakstāms starptautiski pieņemtā rakstībā, jo tas izmantojams tikai sūtījumos uz ārvalstīm vai no tām: LATVIA (angliski), LETTONIE (franciski), LETTLAND (vāciski). Rakstot valsts nosaukumu lielajiem burtiem, tas ātrāk un vieglāk pamanāms un uztverams.

Valodas likumu iztirzātāji mēdz savus atradumus un ievērojumus sevišķās grāmatās sarakstīt, lai citiem būtu jo vieglāka iepazīšanās ar kādas valodas likumiem. Tā ar laiku izcēlušās valodas likumu grāmatas jeb gramatikas.

(A. Kronvalds)

PIETURZĪMJU LIETOŠANA

Rakstot latviešu valodā, jāievēro latviešu valodas pieturzīmju lietošanas noteikumi, nevis akli jāseko kādas citas valodas paraugam.

Punkts

1. Latviešu valodā punkts lietojams aiz kārtas skaitļiem, ja tie apzīmēti ar arābu cipariem:

1992₂ gada 10₂ oktobris

1₂ pielikums

7₂ punkta 2₂ apakšpunkts

Punkts nav liekams aiz dokumentu numuriem, kurus raksta aiz pamatvārda un saīsinājuma Nr.:

akts Nr. 4/672

vēstule Nr. 206/1098

protokols Nr. 4

Dažās dokumentu grupās numuru pieļaujams rakstīt divējādi:

pielikums Nr. 2 vai 2. pielikums

Nosaucot punktus, apakšpunktus, pantus u.tml., attiecīgais skaitlis tiek minēts vispirms:

2. punkts

Likuma 3. pants

Punktu (apakšpunktu), paragrāfu, pozīciju u.tml. apzīmējumos, kur izmantoti cipari un burti, punktu liek aiz cipara: *1.aš*, *2.b pozīcija*, sal. arī: *2.^bklase* vai *2.b klase*.

Izņēmums ir nosacīti pieņemtās bibliogrāfiskās norādes, kur noteiktās pozīcijās ir pieļaujams gada skaitli, kā arī numura un lappuses norādi atstāt bez punkta, piemēram, *LZA Vēstis, 1997, 3/4, 37* (skaitļi norāda gadu, dubultnumuru, lappusi), *Svešvārdu vārdnīca (R., 1978)*.

Tabulu, zīmējumu, attēlu kārtas skaitli latviešu valodā parasti liek pirms attiecīgā vārda, piemēram, *2. tabula, 5. zīmējums, 3. attēls*, ko bieži lieto saīsināti: *2. tab., 5. zīm., 3. att.*

Kārtas skaitli pirms pamatvārda lieto skolu, bērnudārzu, polikliniku u.tml. objektu nosaukumos:

Valmieras 1. vidusskola

196. bērnudārzs

7. poliklinika

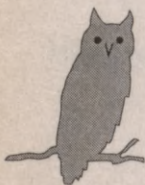
Savukārt citu objektu, piemēram, noliktavu, bāzu, veikalu, aptieku, arī gruntsgabalu nosaukumos visai izplatīts kancelejas stilam raksturīgais numerācijas veids – ar skaitli aiz nosaukuma un *nr.*:

Noliktava nr. 3

Aptieka nr. 8

Gruntsgabals nr. 140 u.tml.

Par pareizu šādos gadījumos atzīstams arī lietojums: 3. *noliktava*, 8. *aptieka*, 140. *gruntsgabals*.

Punktu liek aiz arābu cipariem, kas apzīmē kārtas skaitli. Turpretī, izmantojot kārtas skaitļu apzīmēšanai romiešu ciparus, aiz tiem punktu neliek:

Kārlis XII

XIX gadsimts

esam uz XXI gadsimta sliekšņa

Aiz romiešu cipara, kas apzīmē kārtas skaitli, punktu liek tikai tad, ja šis cipars atrodas teikuma beigās, piemēram, virsrakstos:

I. Laikmeta raksturojums.

II. Personības attīstību veicinošie faktori.

Ja tekstā dots uzskaitījums, kura atsevišķos punktus viena teikuma ietvaros apzīmē ar arābu cipariem, aiz tiem liekama pusiekava, nevis punkts, jo punkts latviešu tekstā rada pārpratumus.

N e p a r e i z i

P a r e i z i

“Uz aploksnē jāraksta:

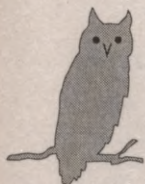
1. **adresāta** vārds, uzvārds,
2. **adresāta** darbavietas nosaukums,
3. **darbavietas** adrese..”

Uz aploksnē jāraksta:

- 1) *adresāta vārds, uzvārds,*
- 2) *adresāta darbavietas nosaukums,*
- 3) *darbavietas adrese..*

(Te nav domāts ne "1., t.i., pirmais, adresāts", ne "3., t.i., trešā, darba-vieta".)

2. Punktu lieto aiz vārda sākumburta jeb iniciāļa: *A_ Bērziņš*, aiz saīsi-nājumiem: *apr_*, *zīm_*, *plkst_*, *utt_*, *u_tml_*, tomēr ne vienmēr: *kgs*, *Ls*, *a/s*, *SIA*. Kad saīsinājumā lietot punktu, kad – citu pieturzīmi vai nelietot neko, – to var uzzināt, ieskatoties lietišķajos tekstos biežāk lietojamo saī-sinājumu sarakstā, kas dots 24.–26. lpp.

Punktu neliek aiz burtiem (gan lielajiem, gan mazajiem), kas lietoti kā simboliski apzīmējumi vai kā simboli, indeksi *u.tml.*, piemēram, *n_reizes*; *punkts A_un punkts B_*; *dibi-nātāju pārstāvis X_ziņo*, *ka savākts pamatkapitāls Y_latu apmērā*.

3. Tā kā dokumentu rakstībā aizvien vairāk izmanto tehniskos līdzek-ļus, punkta lietošanas noteikumu vienveidības labad, bet **atšķirībā no līdzšinējiem ieteikumiem** gan iespiedrakstā, gan ar roku rakstītajos dokumentos aiz dokumenta nosaukuma (dokumenta virsraksta) punktu neliek (punkta lietošana rokraksta variantā tomēr nebūtu uzskatāma par kļūdu). Savukārt, tā kā vienmēr ir jādomā par dokumenta pārskatāmību, ko panāk ar tehnisko noformējumu, dokumenta nosaukumu vēlams teh-niski izcelt (rakstot to lielākiem burtiem, visu ar lielajiem burtiem vai citādi), īpaši iespiedrakstā.

*Latvijas Universitātes
rektoram J. Zakim*

*Līgas Liepkalnes,
dzīv. Rīgā, Salnas ielā 4-1,
pers. kods ..,*

IESNIEGUMS

Līdzšinējos standartos dažādi normēts dokumenta rekvizītu izkārtojums. Tā kā iepriekšējais standarts LRS 3-90 ir atcelts, bet spēkā esošie Dokumentu izstrā-dāšanas un noformēšanas noteikumi nereglamentē uz parastas papīra lapas indi-viduālas personas rakstītus dokumentus, turklāt adresāta izvietojumā arī iestādes sa-rakstes dokumentos tie paredz variantus, tad šajā grāmatā paturēts tāds rekvizītu izkār-tojums, kāds ir labi piemērots dokumentu glabāšanai arhīvā un kāds bija spēkā ilgus gadus līdz standartam LRS 3-90.

Dokumentos punkts nav liekams rekvizītu daļā aiz vietas nosaukuma, datuma, paraksta.

4. Punktu lieto pulkstenlaika apzīmējumos starp skaitļiem, kas norāda stundu un minūtes (vajadzības gadījumā – arī sekundes):

stundas sākas plkst. 8.15

5. Punktu mēdz lietot garākā ciparu virknē, lai atšķirtu tūkstošus, miljonus:

ieguvums 1,830,000 latu apmērā

ieguvums Ls 1,830,000 apmērā

Latviešu valodā punktu nelieto decimāldaļu atdalīšanai:

Ls 10,5 (nevis "Ls 10.5")

Komats

1. Nav jāaizmirst, ka palīgteikumi, divdabja teicieni un dažādi savrupinājumi ar komatu atdalāmi no abām pusēm. Savrupinājumi, pielikumi īpaši raksturīgi pilnvarai, darba līgumam:

Es, Anna Bērziņa, pilnvaroju ..; pārstāvis .. J. Zars, no vienas puses, un..

2. Savrupināmo konstrukciju ievadītājpārdaļi dalāmi divās grupās:

a) ievadītājpārdaļi, kurus no paskaidrojošiem vārdiem **atdala** ar pieturzīmi (komatu, domuzīmi vai kolu):

piemēram, proti, tas ir, respektīvi (ja respektīvi lietots saikļa vai nozīmē, to no paskaidrojošiem vārdiem ar komatu neatdala), īsāk, konkrētāk, pareizāk, precīzāk, var teikt, var sacīt, vārdu sakot, jāsaka, citiem vārdiem;

b) ievadītājpārdaļi, kurus no paskaidrojošiem vārdiem ar pieturzīmi **neatdala**:

galvenokārt, īpaši, it īpaši, sevišķi, it sevišķi, jo sevišķi, parasti, patiesībā, tā saucamais, to skaitā, to starpā, vairāk, visvairāk, vismaz, arī, pat, biežāk, retāk, vairāk, mazāk.

3. Divdabja teicieni raksturīgi tekstiem, kuros izmantoti divdabji *pamatojoties, atsaucoties, ievērojot, salīdzinot, atzīstot, apzinoties* u.c., un šie teicieni atdalāmi ar komatiem:

Pamatojoties uz iepriekš teikto, jāsecina..

Ievērojot iedzīvotāju sūdzības, turpmāk..

Dzīves dārdzība, salīdzinot ar pagājušo gadu, pieaugusi divas reizes.

Ar komatu **nav** atdalāmas konstrukcijas, ko ievada *saskaņā ar, sakarā ar, salīdzinājumā ar, kā arī atkarībā no, atbilstoši (kam):*

Pasākums tiek rīkots sakarā ar direktora aiziešanu pensijā (labāk: ..., aizvadot direktoru pensijā).

Saskaņā ar Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumiem, adresāts rakstāms datīvā.

Dzīves dārdzība salīdzinājumā ar pagājušo gadu pieaugusi divas reizes. Iedzīvotāji atkarībā no viņu iztikas līmeņa iedalāmi trīs pamatgrupās.

4. Komats nav liekams adresē aiz ielas nosaukuma:

Brīvības ielā 90-23.

Komats liekams starp atsevišķām adreses sastāvdaļām, ja tās rakstītas vienā rindā:

Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050.

Ja katra adreses daļa rakstīta savā rindā, komats nav lietojams:

*Akadēmijas laukumā 1
Rīgā
LV-1050*

5. Nav vienveidības komata lietošanā dokumenta rekvizītu daļā starp vietas nosaukumu un datumu, kad tie minēti blakus. **Tekstā**, teikumā starp vietas un laika apstākli komatu neliek, turklāt laika apstākli parasti lieto teikuma sākumā.

Septembrī Rīgā tiks atklāts piemineklis izcilam māksliniekam.

Komats nepārprotami nepieciešams, ja vieta un laiks tiek minēti nominatīvā, piemēram, *Rīga, 1997. gada 15. jūnijs.*

Respektējot latviešu lietvedībā tradicionālo praksi un apzinoties atšķirības starp saistītu tekstu un atsevišķu rekvizītu uzskaitījumu, komata lietošana starp vietas un laika rekvizītiem tomēr atzīstama par pamatotu un **starp abiem rekvizītiem komats ir liekams:**

Rīgā, 1997. gada 15. jūnijā

Komatu parasti neliek, ja katru rekvizītu raksta savā rindā. (Sal. ar adreses rakstību iepriekš, 4. punktā.)

6. Vārdu *lūdzu* ar komatiem atdala, ja tas ir izsaukmes vārds. Šāds *lūdzu* lietots tiešā citas personas uzrunā teikumā, kurā ir darbības vārds pavēles izteiksmē, piemēram, vēstulē:

Lūdzu, noskaidrojiet avārijas cēlonus!

Vārdu *lūdzu* ar komatiem neatdala, ja tas ir lietots kā darbības vārda 1. personas forma, kam seko papildinātājs nenoteiksmē, piemēram, iesniegumā:

Lūdzu izsniegt man pabalstu..

Lūdzu noskaidrot avārijas cēlonus.

7. Komatu (nevis punktu) latviešu valodā lieto veselā skaitļa atdalīšanai no decimāldaļām:

310,8 m augsts kalns

8. Starp **nevienlīdzīgiem apzīmētājiem komatu nelieto**, tāpēc komatu neliek starp personas amata nosaukumu un dažādiem tituliem:

Vēstures institūta direktors_profesors_Dr. habil. J. Bērziņš

Latviešu valodā komatu neliek vienlīdzīgu teikuma locekļu virknes beigās *u.c.*, *u.tml.*, vai *tml.* priekšā (atšķirībā no angļu valodas, kur šādos gadījumos komatu lieto). Latviešu valodā vienmēr komatu liek pirms *kā arī*.

Semikols

Semikols lietišķos tekstos ir noderīga pieturzīme piemēru vai citu uzskaitījumu virknē atsevišķo sastāvdaļu nodalīšanai, īpaši, ja vismaz viena no tām ir ar saliktu struktūru:

Lai dokumentam būtu juridisks spēks, tajā ir jābūt šādiem rekvizītiem:

1) *dokumenta autora nosaukumam;*

2) *dokumenta datumam;*

3) *dokumenta izstrādāšanas, izdošanas, pieņemšanas vai parakstīšanas vietas nosaukumam;*

4) *parakstam.*

Pieturzīmes lietojumam katras uzskaitījuma daļas beigās ir jābūt saskaņotam (visur semikoli vai visur komati).

Kols

1. Kols rakstāms aiz vārda *pielikumā*, ko raksta dokumenta teksta beigās, ja dokumentam pievienoti pielikumi:

Pielikumā: personu saraksts uz 3 lpp. 1 eks.

2. Kolu lieto teikuma vidū, tāpēc aiz tā nākošais vārds rakstāms ar mazo sākumburtu. Lietvedības praksē šī likumība tiek pārkāpta. Lietvedības teksti, kuros doti uzskaitījumi, mēdz būt ar ļoti sarežģītu struktūru, tomēr jāatceras, ka uzskaitījums ir vienlīdzīgo teikuma locekļu paveids, tāpēc jāaskaņo uzskaitījuma sastāvdaļu izteiksme un arī pieturzīmju lietojums katras uzskaitījuma daļas beigās:

Darba devēja pienākumi:

1) *samaksāt darbiniekam saskaņā ar...*

2) *nodrošināt darba apstākļus...*

3) *sekmēt arodprasmes izkopšanu.*

Ja katras uzskaitījuma daļas teksts ir garš, ar vairākiem patstāvīgiem teikumiem, labāk katru daļu veidot kā patstāvīgu rindkopu un kolu pirms šīm rindkopām nelietot.

Domuzīme

1. Domuzīme lietišķos tekstos visbiežāk lietota, aizstājot izlaistu vārdu vai vārdus:

Dokumenta veidlapā visiem rekvizītiem jābūt vienā krāsā, parasti – melnā.

2. Ja domuzīmi lieto savrupinājuma vai iesprauduma nodalīšanai, tā (tāpat kā komats) liekama savrupinātās daļas abās pusēs:

Protokolā parasti ir divi – sēdes vadītāja un protokolista – paraksti.

Ja vienā teikumā ir vairākas (vismaz divas) domuzīmes, tās lietojamas saskaņoti:

Janvārī uzņēmuma peļņa bija Ls 2500, februārī – Ls 2300, martā – Ls 3200.

3. Lietišķos tekstos daudzveidīgs ir **vienotājdomuzīmes** jeb ciešās domuzīmes lietojums (vienotājdomuzīmi raksta starp vienojamiem vārdiem bez atstarpēm):

Jaunā veikala darbalaiks: 9.00–18.30.

Konference tika rīkota š.g. 15.–17. martā.

Skolas gados (1972–1983) daudz nodarbojos ar sportu.

Rīgas–Berlīnes vilciens

Sistēma Saule–Zeme

Defise

Defisei jeb savienojuma zīmei galvenokārt ir tehniskas zīmes loma. Tās izplatību latviešu valodā lielā mērā ietekmējušas citas valodas, agrāk – krievu un vācu, tagad – arī angļu valoda. Tieši lietišķā sfēra ir tā, kur defisi lieto visvairāk.

1. Defisi lieto dubultzvārdos *Bergs-Bergmanis*, *Saule-Sleine*, bet defisi nelieto starp diviem priekšvārdiem (*Jānis Juris*).

2. Defisi lieto marku, standartu u.tml. apzīmējumos, sarežģītu ķīmisko savienojumu nosaukumos un dažos saīsinājumos, piemēram, *uztvērējs “T-689”*, *“Audi-80”*, *LRS 3-90*, *N-acetil-p-fenetidīns*, *b-ba*, arī elektroniskā pasta saīsinātajā nosaukumā *e-pasts*.

3. Defisi lieto noteiktos salikto terminu tipos, piemēram, *sārma-skābes akumulators*. Tomēr latviešu valodā citu valodu defisrakstījumam visbiežāk atbilst saliktenis vai vārdkopa, piemēram, angļu *self-report* – latviski *pašpārskats*, krievu *парикмахерская-салон* – *salonfrizētava*,

смотр-конкурс – konkursskate, счет-фактура – faktūrrēķins, сестра-хозяйка – saimniecības māsa. Apzīmētājos ar defisi saistīta savienojuma vietā latviešu valodā visbiežāk ir savienojums ar *un*, piemēram, *nodošanas un pieņemšanas akts, pirkuma un pārdevuma līgums, Fizikas un matemātikas fakultāte.*

4. Izņēmuma kārtā lietišķos, īpaši tehniska rakstura tekstos, enciklopēdijās, standartos u.tml. tiek pieļautas konstrukcijas, kas ir pretrunā ar latviešu valodas stilistikas prasībām. Proti, ja vienlīdzīgie teikuma locekļi ir salikteņi ar vienu un to pašu pamatdaļu, piemēram, *videoaparātūra* un *audioaparātūra*, tehniskos tekstos pieļaujams pirmo no vārdiem rakstīt saīsināti, aizstājot salikteņa pamatdaļu ar defisi: *video- un audioapara-tūra, vien- un divzīlbīgi vārdi.*

5. Defisi lieto, lai savienotu simbola nozīmē lietotu burtu vai skaitli ar salikteņa pamatdaļu, ko patstāvīgi nelieto, piemēram, *T-veidīgs, 50-procentīgs, 60-gadīgs.* Latviešu valodā nav pieņemts ar defisi piesaistīt vārda galotni vai izskaņu, piemēram, *1997. gads*, nevis “1997-tais gads”.

Defisi aiz burtiem, cipariem vai citām zīmēm nelieto, ja tiem seko patstāvīgi lietojami vārdi, piemēram, *T veida sija, A skats, α stari.*

6. Dažos gadījumos saskaras defises un vienotājdromuzīmes lietojums, piemēram, daudzvalodu vārdnīcu un dažādos ar simboliem papildinātos nosaukumos normatīvs ir vienotājdromuzīmes lietojums: “*angļu-krievu-latviešu vārdnīca*”, “*Projekts-2000*”, bet praksē sastop arī: “*angļu-krievu-latviešu vārdnīca*”, “*Projekts-2000*” u.tml.

Slīpsvītra

1. Slīpsvītra tiek lietota adreses pierakstā, ja viens mājas numurs ir vairākām ēkām (korpusiem), piemēram, Raunas ielā 45/2, kā arī ja vienai ēkai ir apvienoti divi blakusnumuri: 45/47.

Slīpsvītru lieto arī starp blakus gadu skaitļiem, piemēram, *1996. / 1997. mācību gads* vai *1996. / 97. mācību gads.*

2. Ar slīpsvītru izteiksmes koncentrēšanai savieno saikļus *un* un *vai* teikumos, kur starp vienlīdzīgajiem teikuma locekļiem vienlīdz iespējams lietot katru no šiem saikļiem, piemēram, *iesniegumā tā autors uzrāda savu personas kodu un/vai dzīvesvietas adresi* (tātad: ‘.. kodu un adresi’ vai ‘.. kodu vai adresi’).

3. Slīpsvītru lieto starp dažādiem vārdiem, kas kādā tekstā ir reizē apvienojamu un šķīramu variantu lomā, piemēram, *tagadnes ciešamās kārtas lokāmie divdabji ar -ams / -ama, -āms / -āma.*

4. Slīpsvītru lieto kā dalīšanas zīmi, piemēram, *1 / 2, braukt ar ātrumu 60 m / sek* (= metri sekundē) u.tml.

5. Slīpsvītru lieto kodos, šifros u.tml., piemēram, *vēstule Nr.34/4-TK-34/4111*.

Daudzpunkte un divpunkte

Daudzpunkti lieto galvenokārt stilistiskos nolūkos. Lietišķos tekstos to lieto reti. Daudzpunktes lietojumu izvēlas teksta autors.

Divpunkti lieto citātos, lai norādītu uz vārdu (teksta) izlaidumu:

Dokumenta autors ir:

1) *organizācija...*

2) *darbinieks...*

3) *fiziskā persona, kura parakstījusi dokumentu.* (Citēts dokumenta teksts.)

Pēdiņas un vienpēdiņas

Pēdiņas tehniskai izcelšanai raksta

1) dažādus nosaukumus ar īpašvārdisku nozīmi, piemēram, uzņēmumu, firmu, veikalu, izstrādājumu u.tml. nosaukumus: *fabrika "Laima", mēbeļu komplekts "Teika"*;

2) jebkuru vārdu vai vārdu savienojumu, ko tekstā grib izcelt, arī citējumus. Tehniskai izcelšanai pēdiņu vietā mēdz lietot arī slīprakstu (kursīvu).

Ja pēdiņās ietvertā daļa ir teikuma (vai frāzes) beigās, pieturzīmi (punktu, komatu) liek aiz pēdiņām, piemēram, *Garšīgākās tortes cep firma "Staburadze"*.

Ja pēdiņās ietvertā daļa ir patstāvīgs teikums, kas beidzas ar punktu, šo punktu liek pēdiņu iekšpusē:

Atcerēsīmies sakāmvārdu: "Otram bedri rok, pats iekrīt."

Ja pēdiņās ietvertā daļa ir patstāvīgs teikums, kas beidzas ar izsaukuma vai jautājuma zīmi, to liek pēdiņu iekšpusē. Aiz pēdiņām punktu kā kopējo teikuma pieturzīmi neliek:

Uz durvīm ir uzraksts: "Nepiederošiem ieeja aizliegta!"

Uzdosim sev jautājumu: "Vai esi darījis visu, ko spēji?"

Vienpēdiņas ir jauna pieturzīme, ko lieto:

1) vārda nozīmes vai terminā iekļautā jēdziena skaidrojumā tekstā, piemēram, *rakstpratība – 'lasīt un rakstīt prasme'*;

2) augu šķirņu oriģinālnosaukumu rakstībā, piemēram, *rožu šķirne 'Gaujarde'*.

Iekavas un pusiekavas

Ir triju veidu **iekavas**. Apaļo iekavu lietojumā lietišķos tekstos īpašas specifikas nav. Kvadrātiekavas tekstā mēdz lietot citējumos kādu iestarpinājumu

ietveršanai, piemēram, [*pasvītrojums mans* – V. Sk.]. Terminoloģijā kvadrātiekvavas lieto termina fakultatīvās daļas norādīšanai (tas nozīmē, ka iekavās iekļauto daļu var arī nelietot), piemēram, [*no*]vērtējums (t.i., *novērtējums* vai *vērtējums*). Figūriekavas lietišķā tekstā parasti nelieto. Tās izmanto tabulās, matemātiskās izteiksmēs u.tml.

Ja iekavās savrupinātā daļa ir teikuma (vai frāzes) beigās, aiz beigu iekavas liek punktu (vai citu pieturzīmi), piemēram, *Dienas sarīkojumos parasti tiek gērbts ikdienas uzvalks (lounge suit).*

Ja iekavās savrupinātā daļa netiek iekļauta iepriekšējā teikumā, tā ir patstāvīgs teikums, kura beigās punktu (vai citu pieturzīmi) liek iekavu iekšpusē: *Dienesta vēstulēm var izmantot vēstulu veidlapas. (Vēstulu veidlapu rakstība noteikta LR Ministru kabineta Noteikumos.)*

Pusiekavu lieto aiz cipariem vai alfabēta burtiem, kas lietoti secības norādei, piemēram, *1), a), b).*

Tomēr gribam latvieši palikt ar miesu un dvēseli.
Latviešu tauta vairs negrib un nevar būt kalponīte, bet
grib būt sava īpaša, lai gan maza tauta.

(A. Kronvalds)

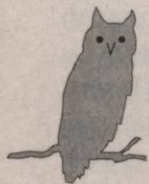
VĒSTULE

Viens no cilvēku sazināšanās līdzekļiem – vēstule. Vēstuli raksta draugiem, tuviem paziņām un pavisam svešiem cilvēkiem. Vēstules raksta arī ģimenes locekļiem, kolēģiem, ja kādu laiku esam no viņiem šķirti.

Parasti neraksta vēstules kaimiņiem vai draugiem, kuri dzīvo līdzās un ar kuriem var satikties tieši.

Liela nozīme vēstulēm ir lietišķos darījumos. Lietišķos darījumos **vēstule ir kādam adresēts dokuments, kurā kas paziņots, lūgts, prasīts, jautāts**. Tātad vēstules raksta, lai ko ierosinātu, lūgtu, pieprasītu, atgādinātu, paziņotu, lai izteiktu pretenzijas u. tml. Šādas vēstules, pretstatā otrai grupai – atbildes vēstulēm, mēdz saukt par ierosmes jeb iniciatīvas vēstulēm. Uz saņemto ierosmes vēstuli parasti ir jāraksta atbildes vēstule. Izņēmums ir paziņojuma vēstule, kas informē par kādu faktu, bet tajā netiek prasīta atbilde.

Tā kā vēstule ietver dažāda satura tekstu, tā robežojas ar citiem dokumentu veidiem – iesniegumu, pieprasījumu, pasūtījumu, paziņojumu u. c.

Katrā vēstulē ir jāmin:

- 1) adresāts,
- 2) autors,
- 3) datums,
- 4) vieta.

Vēstules autora un adresāta nepieciešamību nosaka vēstules pamatuzdevums: būt par līdzekli, ar kuru viena persona (autors) nosūta savu vēstījumu otrai personai (adresātam).

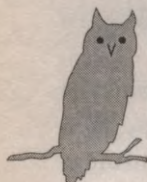
Gan vēstules autors, gan adresāts var būt vai nu individuāla persona, vai iestāde, institūcija.

Vēstules **adresātu** raksta datīvā, bet, uzrunājot konkrētu personu, var izmantot arī uzrunu vokatīvā (sk. 51.–52. lpp.). Adresāta nosaukumu vēstulē raksta bez saīsinājumiem (izņēmums – vārda iniciālis).

Vēstules **autora** pierakstā izšķirami dažādi gadījumi. Ja autors ir individuāla persona, vēstules beigās viņam ir salasāmi jāuzraksta savs vārds un uzvārds (runa ir par oficiāli kārtojamo darījumu vēstulēm) vai salasāmi jāparakstās. Ja vēstules autors ir oficiāla persona, ir jābūt autora amata nosaukumam, parakstam un paraksta atšifrējumam.

Vēstulei jābūt parakstītai arī tad, ja tās autors ir juridiska persona (iestāde, uzņēmums u.tml.) un vēstule rakstīta uz attiecīgās institūcijas veidlapas. To nosaka "Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi" (Rīgā, 23.04.1996.).

Ja vēstuli sūta pa pastu un arī atbildi iecerēts saņemt pa pastu, ir attiecīgi jānorāda adresāta un autora adrese. Ja tiek izmantots fakss, e-pasts vai cits sakaru līdzeklis, jābūt attiecīgā sakaru līdzekļa norādei.

Faksā vai citā sūtījumā no ārzemēm adresāta un sūtījuma autora nosaukuma un adresējuma datu priekšā **angļu valodā** raksta *To:* ('uz' adresāta nosaukuma priekšā) un *From:* ('no' pirms sūtījuma autora nosaukuma).

Latviešu valodā attiecīgo informāciju sniedz locījumi: adresātu raksta **datīvā**, bet autoru – **nominatīvā**.

Latviski rakstot, nav jākopē angļu valodas gramatika!

Vēstulē pieklājas rakstīt arī **datumu** un minēt **vietu** (parasti pilsētu vai citu apdzīvotu vietu), kur vēstule tapusi un/vai parakstīta. Bez datuma un vietas nosaukuma vēstulei nav juridiska spēka, ja kādreiz ar vēstuli gribētu ko pierādīt vai apliecināt. Gan datumu (tekstuālo), gan vietas nosaukumu raksta lokatīvā, jo tādējādi atbild uz jautājumiem, *kad* un *kur* vēstule tapusi (sk. 48. lpp.).

Ja vēstule rakstīta uz veidlapas, kurā ir minēts vietas nosaukums, atsevišķā rekvizītā šo vietas nosaukumu atkārtot nav nepieciešams.

Būtiska nozīme ir vēstules pamatdaļai – **tekstam**, kas atklāj vēstules saturu.

Kā to viegli var iedomāties, vēstuļu saturs var būt tikpat daudzveidīgs, cik daudzveidīga ir mūsu dzīve un tās vajadzības. Visām vēstulēm nevar būt vienāds stils un uzbūve. Tomēr katrā atsevišķā vēstulē jāiztur vienots stils, un visām lietišķām vēstulēm ir arī kopīgas pazīmes.

Tas ir lietišķums, kas nozīmē racionālu pieeju, paredzot izmantot mašīnizētus paņēmienus, noturīgu izteiksmi, saīsinājumus, simbolus u.c., tomēr vienlaikus ievērojot literārās valodas normas un stilistikas pamatprasības.

Literārā valoda ir darījumu stila avots, tomēr ir dažas pazīmes, ar ko literārais stils atšķiras no darījumu stila.

Literārais stils

Mērķis – modināt estētiskas, emocionālas jūtas.
Balstās uz valodas daudzveidību, krāsainību.
Izmanto atšķirīgu izteiksmi, sinonīmus, variantus.

Darījumu stils

Mērķis – kārtot praktiskus darījumus.
Balstās uz noturīgām, ikdienā lietotām frāzēm.
Izmanto vienveidīgu izteiksmi vienādu darījumu kārtošanā.

Rakstot vēstuli, jādomā par iedarbīgumu, kas atkarīgs gan no adresāta, gan no autora individualitātes. Katrā vēstulē tās autors, rēķinoties ar adresāta personību (pat ja adresāts ir sveša persona) un cenšoties ietekmēt viņa prātu, jūtas un gribu, vienlaikus ieliek daļu savas personības. Ievada un nobeiguma frāžu (*Godātais kungs!*, *Cienījamā kundze!*, *Jūs cienīdams..*, *Ar cienu..* u.c.) izvēle atkarīga gan no attiecīgajā laikmetā sabiedrībā pieņemtās etiķetes, gan no adresāta un autora individualitātes un pazīšanās pakāpes, arī no vēstules satura, no vēstulē skartā jautājuma.

Darījumu vēstulē ir pieklājīgi izteikties lietišķi, koncentrēti, īsi. Par neiederīgiem darījumu stilā atzīti subjektīvā vai emocionālā vērtējuma elementi, par ko liecina tādi vārdi kā *loti*, *gandrīz*, *tikko*, *nemaz*.

Vēstules valodai ir jābūt gramatiski pareizai un saturā viegli uztveramai. Tāpēc jāraksta īsi teikumi, jo tos vieglāk saprast. Savas domas var izteikt literārajā sarunvalodā. Tomēr lietišķais stils nav identificējams ar literārās sarunvalodas stilu, vienādu saturu var izteikt dažāda stila izteiksmēs:

kas pārķ, tas maksā – sarunvalodā,
pircējs maksā – lietišķā vēstulē.

Lietišķās vēstulēs jāvairās no liekām frāzēm, tādām kā “tā sacīt jāsaka”, “ši lieta”, “lieta tā (tāda), ka”, “kā teikt”, “un tā nu”, “un tā tālāk, un tā tālāk”, “saprotyet”, “ziniet”, “kas attiecas uz”, “ja runājam par”, “attiecinot uz.., jāsaka”, jo tās ir saturā liekas un liecina par rakstītāja stila nevarību.

Lai vēstule būtu saprotama, tajā jāvairās no maz pazīstamiem svešvārdiem, tehniskiem terminiem, jaunvārdiem, saīsinājumiem. Ja kāds no tiem tomēr nepieciešams, tas jāpaskaidro. Arī sinonīmi lietojami ar mēru.

Vēstules valoda kļūs raitāka, ja tajā būs darbības vārdi *zinot*, *piekrist*, *palīdzēt*, *sakārtot*, *pārdot*, *samaksāt*, *noderēt*, nevis tiem atbilstošās perifrāzes,

t.i., aprakstošās izteiksmes, piemēram, *darīt zināmu, dot (izteikt) piekrišanu, sniegt palīdzību, savest kārtībā, veikt pārdošanu, izdarīt samaksu, skaitīties (būt) noderīgs* u.tml.

Sākot rakstīt vēstuli, ir skaidri jāapzinās **mērķis** un **adresāta specifika**. Lietišķā vēstule jāveltī vienam jautājumam. Visam, kas tiek rakstīts vēstulē, ir jābūt loģiski saistītam ar galveno ideju, galveno jautājumu.

Daži padomi

- Sāc attīstīt tikai vienu domu, tāpēc neizplūsti liekvārdībā un nenovirzies no temata.
- Attīsti domu gaitu, to vienmērīgi kāpinot, tāpēc izvairies no izlaidumiem un pārtraukumiem.
- Attīsti savu domu līdz galīgam secinājumam, tāpēc priekšlikumu izstāsti pilnīgi.
- Taupi sava lasītāja garīgo enerģiju, tāpēc raksti savu vēstuli viegli saprotamu.
- Turi lasītāju labvēlīgā noskaņojumā, uzsver sava priekšlikuma nozīmību.
- Savus priekšlikumus sakopo vienā secinājumā, nedodot lasītājam iespēju nomaldīties izvēlē starp vairākiem secinājumiem.
- Rakstot vienmēr esi draudzīgs un pieklājīgs.

V ē s t u l e s u z b ū v e

- I. Ievadījums.** Tas ietver adresi, uzrunu, ievadteikumus uzmanības modināšanai un intereses ierosināšanai.
- II. Galvenā daļa.** Tajā ir jautājuma apraksts, izskaidrojums, pierādījums, pārliecinājums un pāreja uz priekšlikumu.
- III. Nobeigums.** Tajā ir priekšlikums, pamudinājums rīkoties. Te arī atvadišanās un paraksts.

Ievadījums nedrīkst būt garš, nogurdinošs, tam organiski jāsaistās ar vēstules saturu, pamatjautājumu.

Galvenajā daļā var sākt ar svarīgāko, bet dažkārt arī ar mazāk svarīgo. Ja šī daļa tomēr pārāk gara, atsevišķā rindkopā (kopsavilkumā) jāatkārto svarīgākais.

Nobeigumā īsi un tomēr nepārprotami jāformulē vēlamā darbība, vajadzība, lai modinātu gribu darboties, rīkoties saskaņā ar vēstulē teikto.

Lai vēstule būtu pārskatāma, to sadala rindkopās. Rindkopu nedrīkst būt par daudz, citādi teksts iznāk saraustīts, nervozs. Normālais rindu skaits rindkopā ir 3–5, bet ne vairāk par 8, turklāt garākās rindkopas ir vēstules vidū, bet īsākās – sākumā un beigās.

Kopumā lietišķā vēstule nedrīkst būt garāka par 1-2 lappusēm.

Ja vēstulei tiek pievienots pielikums, vēstules teksta beigās aiz vārda *Pielikumā* un kola tiek dota attiecīga norāde:

Pielikumā: raksta kopija – 1 lp. 1 eks. (lasa: “..viena lapa vienā eksemplārā”).

I n d i v i d u ā l a s i n i c i a t i v a s v ē s t u ʎ u p i e m ē r i

1. Ja pēc radioraidījuma par valodu ir vēlēšanās ko uzzināt papildus, var rakstīt **iniciatīvas vēstuli**.

Ievadijums	Rīgā 17.04.1997.
	Godātā redakcija!
	<i>Š.g. 11. aprīlī noklausījos radioraidījumu par nepareizo vienskaitļa lietošanu tādās izteiksmēs kā “meitenes” nedēļa, “sievietes” gads.</i>
Galvenā daļa	<i>Vēlētos uzzināt, vai latviešu valodā vienmēr, kad vienskaitlis tiek lietots vispārinātā nozīmē un attiecas uz daudziem priekšmetiem vai parādībām (“grāmatas svētki”, “vārda spēks”, “jēra gaļa”), tā ir kļūda, kas radusies krievu valodas ietekmē. Vai par kļūdainu jāuzskata arī Dz. Paegles un J. Kuška grāmatas nosaukums “Kā latvietis runā...”?</i>
Nobeigums	<i>Būšu Jums ļoti pateicīgs par atbildi.</i>
	<i>Patiesā cienā</i> <i>Atis Lielbriedis</i>

2. TV Panorāmā diktore regulāri lieto nepareizu divdabja formu: “nekustāmais īpašums”. Kā izteikt aizrādījumu pietiekami pieklājīgi, neuzsverot, ka šādas kļūdas dēļ diktores valoda vispār ir slikta un nesakohta, bet gan pievēršot diktores uzmanību konkrētai kļūdai, lai daudzie Panorāmas klausītāji pierastu lietot pareizās formas.

Rīgā
14. aprīli

Ievadījums

Ļoti cienījamā diktore!

Jūsu lasītie TV Panorāmas ziņu raidījumi valodas ziņā parasti ir nevainojami.

Galvenā daļa

Taču š.g. 13. aprīlī, runājot par kustamo un nekustamo īpašumu, Jūs atkārtoti lietojāt nepareizu divdabja formu "kustāmais" un "nekustāmais". Varbūt tā bija nejaušība, tomēr televīzijā dzirdēto ātri pārņem daudzi klausītāji. Tāpēc arī nejaušās kļūdas nav vēlams izplatīt.

Nobeigums

Patiesā cieņā un vēlot veiksmi ikdienas darbā

Andris Rieksts

Rakstot **atbildes vēstuli**, jāņem vērā daži padomi par taktisku un netaktisku izteiksmi.

N e t a k t i s k i

T a k t i s k i

Jūs arvien vēl neesat atbildējis uz mūsu vēstuli.

Jūs mūsu vēstuli nepareizi sapratāt.

Jūsu vēstule mums nav saprotama.

Jūs esat aizmirsuši mums paziņot..

Jūsu vēstuli bez datuma saņēmām šodien.

Mēs vēl neesam saņēmuši atbildi uz mūsu vēstuli.

Varbūt ir noticis pārpratums.

Vai Jūs savā vēstulē domājat, ka..

Tā kā neesam saņēmuši Jūsu paziņojumu..

Jūsu vēstule, ko saņēmām šodien..

Iestāžu sarakstē darba situācijās rakstītās vēstules lietvedībā mēdz saukt par **dienesta vēstulēm** un tām izmanto vēstuļu veidlapas. (Vēstuļu

veidlapu rakstība noteikta jau minētajos Ministru kabineta noteikumos.) Veidlapas augšējā daļā (parasti vidū vai kreisajā stūrī) ir iestādes nosaukums, adrese, telefons, telefakss u.tml. ziņas, kā arī vieta vēstules datumam un numuram. Atbildes vēstules vajadzībām vēstules veidlapā ir paredzēta vieta saņemtās (atbildamās) vēstules datuma un numura pierakstam (aiz vārda *Uz*). Ja veidlapā šīm ziņām vieta nav paredzēta, zem vēstules adresāta raksta tekstu: *atbilde uz.. vēstuli Nr. ..* (divpunktēs vietā raksta vēstules datumu un numuru). Šajā konstrukcijā, kā arī attiecīgajā šim saturam paredzētajā atbildes vēstules rekvizītā vārds *Jūsu* nav nepieciešams (rekvizītā: *Uz 03.06.92. Nr. 43*, nevis: “*Uz Jūsu 03.06.92. Nr. 43*”). Vārds *Jūsu* ir nepieciešams, ja šo pašu saturu ietver vēstules teksta pirmajā teikumā: *Atbildot uz Jūsu 1993. gada 23. februāra vēstuli Nr. .., paziņojam, ka..*

Uz veidlapas rakstītās vēstulēs teksta priekšā ir pieņemts sniegt vēstules satura atklāstu (t.i., īsas ziņas par saturu). Šādu konstrukciju ievada prievārds *par*.

Īpašs vēstules tips ir **garantijas vēstule**. Šādas vēstules saturā ir lūgums kaut ko izdarīt vai sagādāt, par ko darītājam pienākas atlīdzība, tāpēc vēstulē jābūt piebildei par samaksas garantēšanu un to raksta konstrukcijā: *Samaksu garantējam. Mūsu norēķinu konts Nr. .. bankas .. nodaļā, kods Nr. ..* (otrais teikums nav nepieciešams, ja bankas rekviziti minēti vēstules veidlapas galvā).

Garantijas vēstules raksta uz iestādes veidlapas, un tās paraksta gan iestādes vadītājs, gan galvenais (vai vecākais) grāmatvedis. Grāmatveža paraksts nepieciešams vēstulēs, kurās ir runāts par iestādes finansiālajām saistībām.

D i e n e s t a v ē s t u ļ u p i e m ē r i

*Valsts valodas inspekcija
Rīgā, Brīvības bulv. 36
03.03.1998. Nr. 23*

*Mācību izdevniecības “Jāngailis”
priekšniekam K. Liepina kungam*

*Tā kā Jūsu firmas izdotajā grāmatā .. ir daudz nopietnu valodas
klūdu, lūdzu saukt pie atbildības grāmatas galveno redaktoru.*

Valsts valodas inspekcijas inspektore /Paraksts/ S. Klava

LR Ekonomikas ministrijas
.. departaments

/Adrese/

/Bankas rekvizīti/

/Vēstules datums, numurs/

Par vārdnīcas iegādi

Lūdzam piešķirt mums "Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas terminu vārdnīcas" 300 eksemplārus.

Samaksu garantējam.

Departamenta direktors

Galvenā grāmatvede

/Zīmogs/

/Paraksts/

/Paraksts/

LZA Terminoloģijas
komisijai

H. Karnups

J. Silīņa

..institūts

/Adrese/

/Telefons, telefakss/

15.03.1998. Nr. 73

Par konferenci

..institūts atgādina, ka vēl nav saņemts pieteikums par Jūsu līdzdalību vides aizsardzības problēmām veltītajā konferencē.

Lūdzam informēt mūs par Jūsu nodomiem līdz š.g. 15. aprīlim. Ja informāciju nesaņemsim, konferences rīcības komiteja uzskatīs, ka konference rīkojama bez Jūsu līdzdalības.

/Amats/

/Paraksts/

/Paraksta atšifrējums/

..universitātes

..katedrai

..universitātes

..katedra

/Adrese/

/Telefons, telefakss/

31.03.1998. Nr. 84

Uz 15.03.1998. Nr. 73.

Par konferenci

..konferencē ar referātiem piedalīties izteikuši vēlēšanos 3 pasniedzēji – docenti J. Freivalds un Z. Salnāja un asistents A. Lauskis. Tuvākajā laikā Jums tiks paziņoti referātu temati.

Katedras vadītājs

/Paraksts/

/Paraksta atšifrējums/

..institūtam

Mosties, celies, strādā! Mūsu rīcībā ir tikai mums
atvēlētais laiks. Strādāsim, kamēr dzīvojam.

(A. Kronvalds)

.....

CITI DOKUMENTI

Katram cilvēkam, kārtojot lietas, ir jāsaskaras ar lietvedības dokumentiem.

Pirmie dokumenti, kurus raksta vidusskolas beidzējs, ir iesniegums un autobiogrāfija (t.i., pašbiogrāfija), kā vietā tagad ir dzīvesgājums (*Curriculum vitae*). Viens no pirmajiem dokumentiem var būt arī pilnvara. Bez tam darba attiecībās iznāk saskare vēl ar citiem lietvedības dokumentu veidiem un lietvedības dokumentu sistēmā ietilpst arī vēstules, kam šajā grāmatā bija veltīta iepriekšējā nodaļa.

Lietvedības dokumentu rakstību (to sastāvdaļu izkārtojumu un satura vadlīnijas) valstī parasti nosaka īpaši noteikumi. Latvijā kopš 1996. gada 23. aprīļa ir spēkā Ministru kabineta apstiprinātie "Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi" (Nr. 154), kas aizstājuši iepriekšējos. Jaunajos noteikumos vairāk respektētas latviešu valodas prasības. Zināmas atšķirības ir dokumenta sākumdaļas rekvizītu (t.i., dokumenta noformējuma būtisku funkcionālas nozīmes sastāvdaļu) izkārtojumā: ir noteiktas to vertikālā izvietojuma zonas, ir mainīts pārvaldes dokumenta veida un vietas nosaukuma, kā arī datuma novietojums, ir pieļauti varianti adresāta un autora nosaukuma horizontālajā izvietojumā.

Dažādās iestādēs, uzņēmumos, uzņēmējsabiedrībās, organizācijās vajadzība pēc lietvedības dokumentiem ir atšķirīga. Arī viena un tā paša dokumenta veida saturā un izteiksmē var būt sava specifika. Tomēr jebkurā dokumentā valodai ir jābūt gramatiski pareizai un izteiksmē saprotamai. Tās vispārīgās prasības un padomi, par ko bija runa vēstulēm veltītajā nodaļā, lielā mērā attiecas arī uz citiem dokumentiem.

IESNIEGUMS

Iesniegums ir oficiāls (parasti īpašā formā uzrakstīts) raksts, ko iesniedz iestādei, uzņēmumam, organizācijai vai amatpersonai, lai ko ieteiktu, lūgtu, paziņotu, sūdzētu vai tml. Iesniegumā raksta lūgumu uzņemt mācību iestādē, pieņemt darbā, nosūtīt komandējumā vai piešķirt atvaļinājumu, materiālo pabalstu u.c.

Iesniegumam ir šādas galvenās sastāvdaļas:

- 1) iesnieguma galva, kurā raksta:
  - a) kam adresēts iesniegums (adresātu),
  - b) kas raksta iesniegumu (autoru),
  - c) kāds ir dokumenta veids (dokumenta nosaukumu),
- 2) iesnieguma teksts,
- 3) pielikumu uzskaitījums (ja tādi ir),
- 4) paraksta daļa, kurā raksta:
  - a) iesnieguma tapšanas vietas nosaukumu un datumu,
  - b) iesniedzēja parakstu.

Iesniegumu raksta ar roku uz parastas lapas, bet tam var būt sagatavota arī īpaša veidlapa.

Tā kā patlaban spēkā esošie noteikumi pat pārvaldes dokumentos pieļauj rekvizītu horizontālā izvietojuma variantus, iesniegumā ir lietderīgi atgriezties pie tradicionāli pierastā veida, kāds bija spēkā līdz tagad atceltā LRS 3-90 publicēšanai un kas nodrošina labu pārskatāmību iešūtājā lietvedības dokumentācijā.

Iesnieguma galvā adresāta nosaukums rakstāms datīvā un aiz tā punkts nav liekams. Adresāts var būt iestāde, uzņēmums, organizācija, dažādas pakārtotas struktūrvienības vai amatpersona, kam tiek adresēts iesniegums. Amatpersonu var minēt vispārīgi (*direktoram, galvenajam inženierim, ceha priekšniekam* u.tml.) vai konkrēti, minot gan amatu, gan vārdu vai tā iniciāli un uzvārdu. Pirms amatpersonas amata nosaukuma parasti min attiecīgās iestādes, organizācijas vai struktūrvienības nosaukumu ģenitīvā:

*..institūta direktoram J. Lejam
(vai: ..J. Lejas kungam)*

Par adresāta rakstību sīkāk sk. 123.–124. lpp.

Iesnieguma **autora** nosaukums rakstāms ģenitīvā, un pirms tā nav rakstāms prievārds *no*, proti, raksta nevis “no A. Strēles”, bet gan *A. Strēles iesniegums*.

Stājoties augstskolā vai darbā, iesnieguma autora nosaukumā raksta savu vārdu (pilnu vārdu vai iniciāli) un uzvārdu ģenitīvā, pēc tam kā pielikumu (tātad komatos) – ziņas, kas ļauj personu nepārprotami identificēt, proti, dzīvesvietas adresi vai mācību (darba) vietas nosaukumu un, ja nepieciešams, – arī personas kodu:

*Robertas Kalninas,
dzīv. Rīgā, Salnas ielā 2–4,
pers. kods 150881-10000, ..*

Ja raksta iesniegumu savas iestādes, uzņēmuma, organizācijas vadībai, autora nosaukumā jāmin struktūrdaļa (izglītības iestādē tā varētu būt klase, kurss, nodaļa, katedra, laboratorija, citur – arī cehs, iecirknis u.c.), kurā rakstītājs mācās, studē vai strādā, sava amata nosaukums, vārds (pilns vārds vai inciālis) un uzvārds (visas sastāvdaļas ģenitīvā):

*Valmieras 1. vidusskolas
12. klases skolnieka
Linarda Bērziņa..*

Iesnieguma nosaukums rakstāms nominatīvā. Ar vārdu *iesniegums* beidzas dokumenta galva, t.i., virsraksts. Iespiedrakstā to parasti tehniski izceļ (raksta lielākiem burtiem, visu ar lielajiem burtiem vai kā citādi) un aiz tā (tāpat kā vispār aiz virsrakstiem iespiedrakstos) punktu neliek. Atšķirībā no līdzšinējiem ieteikumiem, arī ar roku rakstītos dokumentos aiz virsraksta punkta lietošana nav obligāta.

Ja iesniegumam tiek izmantota īpaša veidlapa vai arī ja dokumenta autora nosaukums tiek atveidots ar īpašu spiedogu vai citādā tehniskā veidā, iesnieguma galvas sastāvdaļu izkārtojums var atšķirties.

Iesnieguma tekstā ir skaidri jāformulē vajadzība un nepieciešamie komentāri (pamatojums, norāde par laiku u.c.). Tekstu bieži sāk ar vārdu *lūdzu* vai arī ar pamatojumu, ko ievada saiklis *lai* (*lai nokārtotu.., lai piedalītos.., lai samaksātu..*) vai konstrukcija *sakarā ar..* (*sakarā ar grūtajiem materiāļiem apstākļiem..*). Dokumenta tekstā dokumenta tapšanas gads parasti tiek aizstāts ar saīsinājumu *š.g.* ('šī gada').

Pielikumu uzskaitījums (ja tāds ir nepieciešams) tiek dots jaunā rindkopā aiz vārda *pielikums* lokatīvā. Parasti tiek minēts arī pielikumā doto materiālu apjoms, t.i., lappušu vai lapu un eksemplāru skaits, attiecīgi izmantojot saīsinājumus *lpp., lp., eks.*:

Pielikumā: saraksts uz 17 lpp. 2 eks. (lasāms: '..uz 17 lappusēm 2 eksemplāros').

Iesnieguma rakstīšanas vietu un datumu raksta kreisajā pusē zem teksta un pielikuma norādes. Ir izmantojams pilnais vai šifrētais datuma pieraksts: *Rīgā, 1993. gada 27. februārī* vai *Rīgā, 27.02.1993.* (dokumentos, kas nav paredzēti ilgstošai glabāšanai arhīvā, pieļaujams īsāks variants: 27.02.93.).

Iesniedzēja paraksts dodams aiz datuma, parasti zemāk par datumu, labajā pusē. Paraksta atšifrējums nav vajadzīgs, jo vārds un uzvārds minēts jau iesnieguma galvā. Pirms paraksta iesniedzējs var rakstīt arī savu amata vai aroda nosaukumu, ja to pieminēt ir svarīgi.

P A R A U G I

*LU Filoloģijas fakultātes
Baltu valodu katedras
vadītājam A. Bērzinam*

*V kursa studentes
Aijas Kalves*

iesniegums

Lūdzu atļauju kārtot latviešu valodas eksāmenu pēc sesijas, jo sesijas laikā biju slima.

Pielikumā: izziņa no poliklīnikas.

Rīgā, 1992. gada 2. martā

/A. Kalves paraksts/

Tālsakaru centra direktoram

*A. Kalniņas,
dzīv. Rīgā, Žagatu ielā 4-1,*

iesniegums

*Lūdzu pieņemt mani darbā par sakaru inženieri ar š.g. 1. martu.
Esmu beigusi RTU Automātikas un skaitļošanas tehnikas fakultāti.*

Pielikumā:

- 1) dokuments par augstāko izglītību,*
- 2) medicīniskā izziņa,*
- 3) izraksts no darba grāmatīnas,*
- 4) .. fotokartītes.*

*Rīgā
17.07.1992.*

/A. Kalniņas paraksts/

*Piensaimnieku kooperatīvās
sabiedrības "Mežvidi" valdei*

*Māra Kalniņa,
dzīv. Cēsu rajona Liepas ciema "Salās",*

iesniegums

*Lūdzu uzņemt mani par piensaimnieku kooperatīvās sabiedrības
"Mežvidi" biedru. Ar sabiedrības statūtiem esmu iepazinies un ap-
ņemos tos pildīt.*

*Savā saimniecībā saražoto pienu apņemos piegādāt tikai piensaim-
nieku kooperatīvās sabiedrības "Mežvidi" ražotnēm.*

1993. gada 1. aprīlī

/M. Kalniņa paraksts/

*Dzīvokļu kooperatīvās sabiedrības
"Ziepniekkalns" biedru kopsapulcei*

*Aijas Bērziņas,
dzīv. Rīgā, Ozolciema ielā 40/2-12,*

iesniegums

*Lūdzu uzņemt mani par biedru dzīvokļu kooperatīvajā sabiedrībā
"Ziepniekkalns".*

Pielikumā: kvīts par iestāšanās naudas iemaksu.

1996. gada 15. aprīlī

/A. Bērziņas paraksts/

A/s "Latvija" ģenerāldirektoram

vecākās grāmatvedes S. Kalniņas

iesniegums

*Lūdzu atlaist mani no darba ar š.g. 16. maiju sakarā ar dzīvesvietas
mainu.*

*Rīgā
30.04.1991.*

/S. Kalniņas paraksts/

DZĪVESGĀJUMS (CURRICULUM VITAE)

Dzīvesgājums (*Curriculum vitae*) ir dokuments, kurā īsi pieminēti kādas personas arodizaugsmē būtiskākie dzīves (mācību, darba) posmi un notikumi. Dzīvesgājuma izteiksmei raksturīgs koncentrēts pārstāsts 3. personā: *dzimis (dzimusi).., mācījies (mācījusies).., beidzis (beigusi).., strādājis (strādājusis)..* u.tml. Apraksta sākumā tiek nosaukts personas vārds, uzvārds, amats, tituli u.tml., tad galvenie dzīves dati, mācību un arodizaugsmes posmi, raksturoti galvenie sasniegumi, intereses. Dzīves posmi un notikumi tiek datēti. Datējuma pierakstā jāievēro jau iepriekš raksturotie noteikumi. Daudziem teikumiem ir nosaucošs raksturs (*Saeimas deputāts 1994.-1996. g. Kopš 1992. g. LR Žurnālistu savienības biedrs*).

Dažas darbavietas savu darbinieku dzīvesgājumu aprakstiem izstrādā vienotu paraugu, lai tie atbilstu nozares specifikai un būtu labāk pārskatāmi.

Dzīvesgājums tiek datēts un parakstīts.

P a r a u g s

Dzīvesgājums (Curriculum vitae)

JĀNIS GRAUZZDINŠ. Dzimis 1976. g. 3. apr. Cēsīs. Beidzis Cēsu 1. vidusskolu 1995. g. Aktīvi darbojies datorklases papildnodarbībā. Kopš 1995. g. Latvijas Universitātes Fizikas un matemātikas fakultātes students. Studentu zinātniskās biedrības biedrs. Brīvi pārvalda latviešu, angļu un vācu valodu.

21.01.1999.

/Paraksts/

PILNVARA

Pilnvara ir dokuments, kas apliecina oficiāli piešķirtas tiesības ko darīt pilnvaras devēja (atsevišķas personas, institūcijas u.tml.) vietā vai vārdā.

Pilnvaru var rakstīt brīvā veidā uz parastas lapas, bet tai var būt sagatavota arī īpaša veidlapa.

Pilnvaru var dot jebkura **atsevišķa persona**, ja tā pati nevar veikt kādu oficiāli kārtojamu darījumu: saņemt savu stipendiju, atalgojumu, sev adresētu sūtījumu u.tml.

Ja pilnvaras devējs ir atsevišķa persona, dokumenta galvā parasti raksta

tikai dokumenta nosaukumu (bez punkta). Ja pilnvaras galvā raksta arī ziņas par pilnvaras devēju, tās rakstāmas ģenitīvā pirms dokumenta nosaukuma.

Pilnvaras tekstu sāk ar vietniekvārdu *es*, pēc tam, atdalot ar komatiem, raksta šī vietniekvārda atšifrējumu – pilnvaras devēja vārdu un uzvārdu (ja min arī amata nosaukumu, tas rakstāms pirms vārda un uzvārda).

Pilnvarotajai personai min pases datus un dažos gadījumos arī dzīvesvietas adresi, ko dod aiz saīsinājuma *dzīv.* (*dzīv. Rīgā, Salnas ielā 6–12*).

Pēc tam min darbību, kurai persona pilnvarota.

Zem pilnvaras teksta raksta datumu un parakstu.

Juridiskos noteikumos paredzēti gadījumi, kad pilnvaras devēja paraksts ir jāapliecina. Tad pilnvaru papildina ar paraksta apliecinājuma daļu, ko ievada vārdi: *Parakstu apliecinu*. Iestādes amatpersonas apliecina tikai savas iestādes darbinieka kā pilnvarotājas personas parakstu un tikai darījumiem ar šo iestādi. Pilnvaras citiem gadījumiem apliecina notārs vai amatpersonas, kuras ir tiesīgas veikt notariālās darbības.

Pilnvaru var izsniegt arī **iestāde, uzņēmums, organizācija**, lai uzticētu kādam no saviem darbiniekiem veikt kādas ar finansēm vai materiālām vērtībām saistītas operācijas. Šāda pilnvara tiek rakstīta uz veidlapas, kurā rekvizītu izkārtojumu nosaka standarts, un tās galvenās sastāvdaļas ir

- 1) pilnvaras galva,
- 2) pilnvaras teksts,
- 3) parakstu daļa.

Pilnvaras galvā rakstāms ne tikai institūcijas nosaukums, bet arī adrese un bankas rekvizīti. Ir svarīgi atcerēties, ka bankā iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām ir *norēķinu konts* (nevis “tekošais rēķins”).

Pilnvaras tekstā priekšroka dodama konstrukcijai *pilnvaro ..saņemt* (nevis “saņemšanai”). Par nokārtotiem maksājumiem liecina informācija par *samaksātu* (nevis “apmaksātu”) rēķinu.

Pilnvarā ir jāieraksta pilnvarotās personas pases dati. Tos parasti pie raksta iespējami īsākā formā: *pase LB 0512828, izd. Rīgas Vidzemes priekšp. PP 10.05.93*. Pases dati pilnvarā tiek rakstīti savrupinātā konstrukcijā, ko atdala ar komatiem vai iekavām.

Tiek minēts arī pilnvaras derīguma termiņš.

Teksta beigās ir teikums par pilnvarotās personas paraksta apliecināšanu, ko raksta konstrukcijā: *..parakstu ..apliecinu*. Konstrukcija, ko ievada vārdi “Ar šo apliecinu”, uzskatāma par šablonisku kancelejšismu.

Parakstu daļā ir institūcijas vadītāja un galvenā grāmatveža amata nosaukums, paraksts un tā atšifrējums, kā arī pilnvaras izsniegšanas datums.

P A R A U G I

PILNVARA

Es, Anna Lāce, dzīv. Rīgā, Rigondas gatvē 6-27, pilnvaroju Baibu Virkahu, dzīv. Rīgā, Jūrmalas gatvē 102-1 (pase ..), saņemt man adresēto sūtījumu Rīgas Centrālajā pastā.

Rīgā, 17.03.1997.

/A. Lāces paraksts/

Annas Lāces parakstu.. apliecinu

/Iestādes nosaukums, amats/

/Paraksts/

J. Zareckis

19.03.1997.

PILNVARA

Es, Līčuciema vidusskolas skolotāja Mirdza SARMA, pilnvaroju Raitu KALNUPI (pase LA 0332244, izd. 30.09.1992. Rīgas Kurzemes priekšpilsētas policijas pārvaldē) saņemt manu darba algu par š.g. janvāri.

Līčuciemā

1993. gada 18. janvārī

/M. Sarmas paraksts/

PARAKSTU APLIECINU

Līčuciema vidusskolas direktors

/Paraksts/

V. Uzkalns

18.01.1993. /Skolas zīmogs/

..institūts

Rīgā, Brīvības ielā..

Norēķinu konts Nr. ..

Latvijas Komerbankā

Kods Nr. ..

PILNVARA

15.04.1997.

Nr. 113

Pilnvarojam nodaļas vadītāju Juri Gobu, pase.., saņemt konferences programmas (300 eks.). Rēķins par programmu iespiešanu samaksāts.

Jura Gobas parakstu ..... apliecinām.

(J. Gobas paraksts)

Institūta direktors

/Paraksts/

A. Vanags

Galvenā grāmatvede

/Paraksts/

Z. Klēbaha

PIELIKUMS

Ministru kabineta noteikumi Nr. 174
(prot. Nr. 26, 18.§)

Rīgā, 1996. gada 14. maijā

NOTEIKUMI PAR VĀRDU UN UZVĀRDU RAKSTĪBU UN IDENTIFIKĀCIJU DOKUMENTOS

Izdoti saskaņā ar Valodu likuma 18. pantu

1. Latvijas Republikā personas dokumentos lietojams vārds un uzvārds. Visos dokumentos valsts valodā personas vārds un uzvārds rakstāms saskaņā ar latviešu literārās valodas pareizrakstības normām, izmantojot tikai latviešu literārās valodas alfabēta burtus. Katram vārdam un uzvārdam (izņemot nelokāmos vārdus un uzvārdus) jābūt ar latviešu valodas lietvārdu vai īpašības vārdu sistēmai atbilstošu galotni. Sieviešu dzimtes personu uzvārdos lietojamas sieviešu dzimtes galotnes. Nelokāmi latviešu valodā ir citvalodu cilmes vārdi un uzvārdi, kas vienskaitļa nominatīvā beidzas ar -o, -ā, -ē, -i, -ī, -u, -ū.

2. Citvalodu vārdi un uzvārdi neatkarīgi no to cilmes latviešu valodā rakstāmi iespējami tuvu izrunai oriģinālvalodā saskaņā ar citvalodu īpašvārdu atveidei noteikumiem. Citvalodu vārdiem un uzvārdiem, izņemot nelokāmos vārdus un uzvārdus, atkarībā no personas dzimuma pievienojama vīriešu vai sieviešu dzimtes galotne.

3. Ja latviešu valodā izdotā dokumentā ierakstītā vārda vai uzvārda forma var apgrūtināt personas identificēšanu, pasē saskaņā ar Ministru kabineta 1995. gada 24. oktobra noteikumiem nr. 310 "Noteikumi par Latvijas pilsoņu pasēm" (Latvijas Vēstnesis, 1995, 169. nr.) var uzrādīt vārda vai uzvārda oriģinālformu. Ja oriģinālvalodā netiek lietota latīņalfabētiskā rakstība, ieraksts izdarāms latīņalfabētiskajā transliterācijā.

4. Vārda vai uzvārda rakstība no jauna izdodamajos dokumentos pielīdzināma noteiktām vārdu un uzvārdu rakstības normām. To izdara:

4.1. dzimtsarakstu nodaļas un pilsētu, rajonu vai pagastu pašvaldību institūcijas gadījumos, kad tās izdod atkārtotas civilstāvokļa reģistrācijas apliecības, pamatojoties uz agrākajiem reģistru ierakstiem;

4.2. Pilsonības un imigrācijas departaments, iekļaujot ziņas Iedzīvotāju reģistrā un izsniedzot pilsoņu pasēs un nepilsoņu personu apliecinošus dokumentus;

4.3. Latvijas Republikas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārvalstīs, izdodot civilstāvokļa reģistrācijas apliecības un izsniedzot pilsoņu pasēs.

5. Vārda vai uzvārda formas pielīdzināšana noteiktām vārdu un uzvārdu rakstības normām netiek uzskatīta par vārda vai uzvārda maiņu. Par izmaiņām vārda un uzvārda rakstībā šo noteikumu 4. punktā minētās institūcijas informē Iedzīvotāju reģistru 10 dienu laikā.

6. Personas vārda vai uzvārda ieraksts dokumentā ir juridiski idents ierakstam personas dzimšans apliecībā (vai citā dokumentā), ja abi ieraksti ir pilnīgi vienādi vai arī atšķirības ir tikai šādas:

6.1. katrs ieraksts atbilst dažādos vēstures laikposmos pieņemtajām latviešu valodas gramatikas vai pareizrakstības normām:

6.1.1. vienā ierakstā vārds vai uzvārds lietots ar galotni, otrā ierakstā bez galotnes;

6.1.2. katrā ierakstā vārdam vai uzvārdam ir citas deklinācijas galotne;

6.1.3. katrā ierakstā vārds vai uzvārds lietots ar atšķirīgiem garumu apzīmējumiem izskaņās;

6.1.4. katrā ierakstā vārds vai uzvārds rakstīts atšķirīgā ortogrāfijā;

6.1.5. vienā ierakstā vārds vai uzvārds rakstīts atbilstoši izlokšnes īpatnībām, otrā ierakstā literārajā valodā;

6.2. vienā dokumentā personas vārds vai uzvārds ir citā locījumā nekā otrā dokumentā;

6.3. vienā dokumentā vārds vai uzvārds ierakstīts kādā citā valodā, bet otrā dokumentā – latviešu valodā;

6.4. dzimšanas apliecībā vai citā dokumentā ir ierakstīti divi vai vairāki vārdi, turpretī otrā dokumentā saskaņā ar tā izsniegšanas laikā spēkā esošajām juridiskajām normām saglabāts tikai viens vārds;

6.5. katrā dokumentā vārds vai uzvārds ierakstīts atbilstoši atšķirīgiem citvalodu īpašvārdu atveides principiem.

7. Ja personas dzimšanas apliecībā ir vairāki vārdi, tie visi rakstāmi pasē un citos personas dokumentos. Dubultuzvārds uzskatāms par vienu uzvārdu.

8. Ikvienai personai ir tiesības parakstīties dokumentos viņai pierastā veidā.

9. Šo noteikumu piemērošanu valsts pārvaldes institūciju darbā reglamentē tieslietu ministra izdota instrukcija par vārdu un uzvārdu lietošanu un rakstību latviešu literārajā valodā.

Ministru prezidents A. Šķēle
Tieslietu ministrs Dz. Rasnačs

LZA TERMINOLOĢIJAS KOMISIJAS APSTIPRINĀTĀS TERMINU VĀRDNĪCAS UN BIĻETENI

TERMINU VĀRDNĪCAS (līdz 1989. g.)

1. Zinātniskā un tehniskā terminoloģija. Metālu tehnoloģija un mašīnu elementi. – R., 1958.
2. Zinātniskā un tehniskā terminoloģija. Fizika, matemātika, astronomija. – R., 1959.
3. Zinātniskā un tehniskā terminoloģija. Augu aizsardzība. – R., 1960.
4. Valodniecības terminu vārdnīca / Sast. R. Grabis, D. Barbare, A. Bergmane. – R., 1963.
5. Fizikas terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. – R., 1964.
6. Radioelektronikas, elektrosakaru, automātikas un skaitļošanas tehnikas terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. A. Ratnieka redakcijā. – R., 1968.
7. Ķīmijas un ķīmijas tehnoloģijas terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. – R., 1970.
8. Juridisko terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. O. Grīnberga redakcijā. – R., 1970.
9. Agronomijas terminu vārdnīca. Agroķīmija, augkopība, augļkopība, augsnes zinātne, daiļdārzniecība, dārzenkopība, pļavkopība, zemkopība / Sast. aut. kol. K. Bambergas vadībā. – R., 1973.
10. Lauksaimniecības tehnikas terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. O. Brikmaņa un J. Pommera vadībā. – R., 1974.
11. Ekonomikas terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. – R., 1975.
12. Hidrometeoroloģijas terminu vārdnīca. Ūdeņu un atmosfēras parādības / Sast. aut. kol. – R., 1976.
13. Pedagoģijas terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. I. Freidenfelda vadībā. – R., 1977.
14. Ekonomiskās ģeogrāfijas terminu vārdnīca. Ekonomiskā un sociālā ģeogrāfija / Sast. aut. kol. – R., 1981.
15. Tekstilrūpniecības terminu vārdnīca / Sast. aut. kol. P. Blinkena vadībā. – R., 1989.

TERMINU BIĻETENI (līdz 1989. g.)

1. Lauksaimniecības terminu projekti. – ZAV, 1949. – Nr. 2. – pielik. 12 lpp.
2. Lauksaimniecības terminu projekti (turp.). – ZAV, 1949. – Nr. 3. – pielik. 16 lpp.
3. Bioloģijas terminu projekti. – ZAV, 1949. – Nr. 4. – pielik. 20 lpp.

4. Ģeogrāfijas terminu projekti. – ZAV, 1949. – Nr. 5. – pielik. 14 lpp.
5. Ģeoloģijas zinātņu terminu projekti. – ZAV, 1949. – Nr. 8. – pielik. 15 lpp.
6. Medicīnas zinātņu terminu projekti. – ZAV, 1949. – Nr. 10. pielik. 8 lpp.
7. Neorganiskās un vispārīgās ķīmijas terminu projekti. – ZAV, 1949. – Nr. 11. – pielik 10. lpp.
8. Bibliotēku zinātņu un folkloristikas terminu projekti. – ZAV, 1950. – Nr. 3. – pielik. 12 lpp.
9. Mežzinātnes terminu projekti. – ZAV, 1951. – Nr. 3. – pielik. 16 lpp.
10. Valsts un tiesību zinātnes terminu projekti. – ZAV, 1951. – Nr. 5. – pielik. 15 lpp.
11. Lauksaimniecības terminu projekti. – ZAV, 1952. – Nr. 8. – pielik. 14 lpp.
12. Apavrupniecības terminu projekti. – ZAV, 1953. – Nr. 2. – pielik. 19 lpp.
13. Starptautisko tiesību terminu projekti. – ZAV, 1953. – Nr. 11. – pielik. 8 lpp.
14. Augu slimību terminu projekti. – ZAV, 1954. – Nr. 8. – pielik. 10 lpp.
15. Fizikas terminu projekti. – ZAV, 1954. – Nr. 11. – 149.–160. lpp.
16. Nezāļu terminu projekti. – ZAV, 1955. – Nr. 6. – 153. – 160. lpp.
17. Augu kaitēkļu terminu projekti. – ZAV, 1955. – Nr. 10. – 143.–159. lpp.
18. Valodniecības terminu projekti. – ZAV, 1956. – Nr. 5. – pielik. 32 lpp.
19. Metālu tehnoloģijas un mašīnu elementu terminu projekti. – ZAV, 1956. – Nr. 6. – pielik. 31 lpp.
20. Mājdzīvnieku un anatomijas terminu projekti. – ZAV, 1956. – Nr. 7. – pielik. 30 lpp.
21. Literatūras zinātnes terminu projekti. – ZAV, 1956. – Nr. 8. – pielik. 14 lpp.
22. Matemātikas terminu projekti. – ZAV, 1956. – Nr. 9. – pielik. 19 lpp.
23. Astronomijas terminu projekti. – ZAV, 1957. – Nr. 10. – pielik. 16 lpp.
24. Mikrobioloģijas terminu projekti. – ZAV, 1959. – Nr. 7. – pielik. 14 lpp.
25. Hidromeliorācijas terminu projekti. – ZAV, 1960. – Nr. 11. – pielik. 25 lpp.
26. Elektronikas terminu projekti. – ZAV, 1961. – Nr. 7. – 171.–183. lpp.
27. Selekcijas un sēklkopības terminu projekti. – ZAV, 1962. – Nr. 10. – 149.–154. lpp.
28. Rasēšanas terminu projekti. – ZAV, 1962. – Nr. 11. – 151.–154. lpp.
29. Hidromehānikas terminu projekti. – ZAV, 1963. – Nr. 1. – 145.–156. lpp.
30. Botānikas terminu projekti. Dzīvnieku histoloģijas terminu projekti. – ZAV, 1964. – Nr. 10. – 127.–138. lpp.
31. Elektromašīnu un transformatoru terminu projekti. – ZAV, 1965. – Nr. 5. – 131.–139. lpp.
32. Hidroloģijas terminu projekti. – ZAV, 1965. – Nr. 12. – 107., 130. lpp.
33. Spēkratu motoru un spēkratu vispārējo terminu projekti. – ZAV, 1967. – Nr. 12. – pielik. 23 lpp.
34. Augu nosaukumu terminu projekti // Latvijas PSR savvaļas un introduc. dekorat. augu termini – ZAV, 1968. – Nr. 4. – pielik. 39 lpp.

35. Spēkratu un to ekspluatācijas terminu projekti. – ZAV, 1971. – Nr. 1. – 137.–156. lpp.
36. Kūdras rūpniecības terminu projekti. – ZAV, 1972. – Nr. 6. – 113.–157. lpp.
37. Autoceļu projektēšanas, celtniecības un ekspluatācijas terminu projekti. – ZAV, 1973. – Nr. 8. – 133.–157. lpp.
38. Meteoroloģijas un klimatoloģijas terminu projekti. – ZAV, 1973. – Nr. 12. – 103.–157. lpp.
39. Arhīvistikas terminu projekti. – ZAV, 1974. – Nr. 6. – 136. – 156. lpp.
40. Hidropiedziņas un pneimopiedziņas terminu projekti. – ZAV, 1975. – Nr. 4. – 142.–157. lpp.
41. Būvmehānikas terminu projekti. – ZAV, 1975. – Nr. 12. – 147.–156. lpp.
42. Grāmatzinātnes, bibliotekāro un bibliogrāfisko terminu projekti. – ZAV, 1976. – Nr. 6. – 141.–157. lpp.
43. Lieltauriņu nosaukumu terminu projekti. – ZAV, 1976. – Nr. 9 – 101.–155. lpp.
44. Ģeomorfoloģijas terminu projekti. – ZAV, 1977. – Nr. 8. – 141.–155. lpp.
45. Automobiļu ekspluatācijas terminu projekti. – ZAV, 1977. – Nr. 11. – 131.–155. lpp.
46. Ekonomiskās ģeogrāfijas terminu projekti. – ZAV, 1978. – Nr. 7. – 111.–155. lpp.
47. Lopkopības, biškopības un veterinārijas terminu projekti. – ZAV, 1979. – Nr. 7. – 135.–155. lpp.
48. Kriminālistikas terminu projekti. – ZAV, 1980. – Nr. 1. – 127.–156. lpp.
49. Tekstīlrūpniecības terminu projekti. – ZAV, 1980. – Nr. 10. – 121.–156. lpp.
50. Motora teorijas termini. – ZAV, 1981. – Nr. 7. – 131.–155. lpp.
51. Numismātikas, heraldikas un sfragistikas termini. – ZAV, 1982. – Nr. 6. – 120.–139. lpp.
52. Radiotehnikas, skaitļošanas tehnikas un elektrosakaru termini. – ZAV, 1983. – Nr. 1. – 115.–138. lpp.
53. Šūto izstrādājumu tehnoloģijas termini. – ZAV, 1983. – Nr. 8. – 121.–139. lpp.
54. Arheoloģijas termini. – ZAV, 1984. – Nr. 6. – 109.–139. lpp.
55. Eksperimentu plānošanas termini. – ZAV, 1985. – Nr. 1. – 121.–136. lpp.
56. Medicīnas termini. – R., Zinātne, 1988.
57. Jūrniecības termini. – R., Zinātne, 1988.
58. Autotehnikas termini. – R., Zinātne, 1989.

TERMINOLOĢIJAS VĀRDNĪCAS UN BIĻETENI (no 1990. g.)

1. Lietvedības termini. – R., Zinātne, 1990.
2. Latvijas putnu nosaukumi. – R., Zinātne, 1991.

3. Apgādes, tirdzniecības un finanšu lietvedības termini. – R., Zinātne, 1990.
4. Medicīnas termini. – R., Zinātne, 1991.
5. Mēbeļrūpniecības terminu latviski krieviskā un krieviski latviskā vārdnīca. – R., 1991.
6. Īsa krievu–latviešu ražošanas terminu vārdnīca. Lauksaimniecības tehnika. – R., Zvaigzne, 1991.
7. Izdevējprodukcija un izlaides ziņas. – LRS, 6–91.
8. Skujiņa V., Kvašīte R. Lietišķo teicienu vārdnīca. – R., Zinātne, 1992.
9. Ekonomikas, lietvedības, darba organizācijas termini latviešu, krievu, angļu, vācu valodā. 1. burtnīca. – R., 1992.
10. Krievu–latviešu enerģētikas terminu vārdnīca. – R., 1992.
11. Liniņa S., Mauliņa A. Bibliotēku fondi un katalogi: latviešu–angļu–vācu–krievu terminu vārdnīca. – R., 1993.
12. Krievu–latviešu keramikas tehnoloģijas terminu vārdnīca. – R., RTU,¹ 1993.
13. Krievu–latviešu stikla tehnoloģijas terminu vārdnīca. – R., RTU, 1993.
14. Kristalogrāfijas un mineraloģijas termini. – R., Zinātne, 1993.
15. Krievu–latviešu militārās leksikas vārdnīca. – R., Junda, 1993.
16. Ugunsdrošība. Termini un definīcijas. – LVS, 38–93.
17. Juridisko terminu vārdnīca (ap 20000 terminu) (latviešu–krievu un krievu–latviešu termini). – R., Rasma, 1994.
18. Krievu–latviešu terminoloģiskā vārdnīca Latvijas dzelzceļa vagonu saimniecības darbiniekiem. – R., 1994.
19. Oļeiņiks J., Ķirīte M. Ostas terminu vārdnīca. – Ventspils, 1994.
20. Graudonis J. Arheoloģijas terminu vārdnīca. – R., Zinātne, 1994.
21. Latvijas Republikas profesiju klasifikators. – R., 1994./1995. (Ar turpmākiem papildinājumiem un labojumiem 1996., 1997., 1998.)
22. Angļu–latviešu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca. – R., Pētergailis, 1995.
23. Angļu–krievu–latviešu skaidrojošā vārdnīca. Datu apstrādes un pārraidēs sistēmas. – R., a/s SWH Informatīvās sistēmas, 1995.
24. Jūrniecības tehniskās terminoloģijas pamati. – R., ELFS, 1995.
25. Latviešu–krievu un krievu–latviešu ģeoloģisko terminu vārdnīca. – R., LU,² 1995.
26. Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas (ELDO) termini. Latviski, krieviski, angļiski, vāciski. (Aptuveni 11000 latviešu terminu.)/Sast. aut. kol. V. Skujiņas vadībā. R., 1995/1996/1997.

¹ RTU – Rīgas Tehniskā universitāte

² LU – Latvijas Universitāte.

27. Darba grupa: Ekmanis J., Krišāns Z., Platais I., Skujiņa V, Staltmanis I., Timmermanis K. Enerģētikas likumdošanas aktos un normatīvajos materiālos lietojamo pamatterminu skaidrojums. – R., 1996. – 31 lpp.

28. Angļu–latviešu muitas terminu vārdnīca. – R., Jāņa sēta, 1997.

29. Dirveiks A., Saveljevs P., Skujiņa V., Staltmanis I., Timmermanis K., Zviedris A. Latviešu–angļu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca. (Ap 14500 terminu.) – R., Gandrs, 1997.

30. Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. (734 termini ar ekvivalentiem angļu, krievu un vācu val.) 1. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale / Sast. Z. Krišāns, V. Skujiņa, I. Staltmanis, K. Timmermanis. – R., Jumava, 1997.

31. Mehānikas terminoloģijas vārdnīca (4 valodās). (Ap 4000 terminu.) / Sast. aut. kol., zin. red. V. Skujiņa. – R., Latvijas Nacionālā meh. komiteja, 1997.

32. Piekraustes zvejniecības terminu vārdnīca. (Vairāk nekā 3500 terminu.) / Sast. V. Baturins, J. Balduncīks. Rec. V. Skujiņa. – R., Talsu tipogr., 1997.

33. Muzeoloģijas terminu vārdnīca. (1632 termini.) / Sast. L. Blūmfelde, J. Garjāns, A. Jirgensone, A. Jurkāne, M. Ķirīte, E. Liniņš, A.M. Markēviča. – R., Latvijas Muzeju asociācija, 1997.

34. Latviešu–angļu–vācu–krievu ilustrētā ģeomorfoloģijas terminu vārdnīca. (Termini apstiprināti LZA Terminoloģijas komisijā.) / I. Grīnes un V. Zelča sak. un red. – R., P&K, 1997.

35. Publicēti 7 ar LZA Terminoloģijas komisiju saskaņoti Latvijas terminu un definīciju standarti enerģētikā (visi stājušies spēkā ar 01.06.1998.):

LVS IEC 50–191: 1990. Drošums un pakalpojumu kvalitāte.

LVS IEC 50–601: 1985. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Vispārīgie termini.

LVS IEC 50–602: 1983. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Elektroenerģijas ražošana.

LVS IEC 50–603: 1986. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Energosistēmu attīstības un vādības plānošana.

LVS IEC 50–604: 1987. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Elektroietaišu ekspluatācija.

LVC IEC 50–605: 1983. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Elektriskās apakšstacijas.

LVS IEC 50–691: 1973. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Elektroenerģijas tarifi.

36. Krievu–latviešu celtniecības terminu vārdnīca. (Ap 41000 terminu krievu valodā ar ekvivalentiem latviešu valodā.) / Sast. T. Keivs. Zin. red. V. Skujiņa. – R., KDIU Kaiva, 1998.

37. Personālie datori. Angļu–latviešu–krievu skaidrojošā vārdnīca. (1768 šķirkļi.) / Sast. autoru grupa G. Fricoviča vadībā. – R., a/s Dati, 1998.

38. Starptautiskās civilās aviācijas terminoloģija, terminu definīcijas un saīsinājumi (angļu–latviešu un latviešu–angļu valodā). (Ap 3370 terminu, 760 definīciju, 870 saīsinājumu.) / Sast. M. Ansons, I. Višķers. Konsult. V. Skujiņa. – R., Latvijas Vēstnesis, 1998.

39. Mežtehnikas, mežsaimniecības un kokrūpniecības terminu vārdnīca (latviski–angliski–vāciski–franciski–krieviski). (8100 latvisko terminu.) / Sast. J. Dolacis. – R., ANTERA, 1998.

40. Pārtikas rūpniecības terminu vārdnīca (latviski–angliski–krieviski) R. Galoburdas redakcijā. Red. I. Skrūzmane. – R., Jāņa sēta, 1998.

41. Sociālās nodrošināšanas terminu skaidrojošā vārdnīca angļu un latviešu valodā. (1600 terminu.) V. Skujiņas redakcijā. – R., Kamene, 1998.

42. Juridisko terminu vārdnīca. (1413 terminu.) / Darba grupas vadītājs Dr. jur. I. Krastiņš. – R., Nordik, 1998.

NORĀDĪJUMI PAR CITVALODU ĪPAŠVĀRDU PAREIZRAKSTĪBU UN PAREIZRUNU LATVIEŠU LITERĀRAJĀ VALODĀ

1.–15. laidniens. R., ZAI (ar 1966. – “Zinātne”),
1960.–1982. (ZA Val. un lit. inst.)

1. Igaunņu valodas īpašvārdi / Sast. S. Raģe. – 1960.
2. Čehu un slovaku valodas īpašvārdi / Sast. G. Mackovs. – 1961.
3. Vācu valodas īpašvārdi / Sast. L. Ceplītis. – 1960.
4. Lietuviešu valodas īpašvārdi / Sast. T. Porīte. – 1961.
5. Poļu valodas īpašvārdi / Sast. V. Staltmane. – 1961.
6. Angļu valodas īpašvārdi / Sast. A. Ahero. – 1961.
7. Spāņu valodas īpašvārdi / Sast. L. Ceplītis. – 1961.
8. Amerikas Savienoto Valstu ģeogrāfiskie nosaukumi / Sast. A. Ahero. – 1962.
9. Franču valodas īpašvārdi / Sast. L. Ceplītis. – 1963.
10. Somu valodas īpašvārdi / Sast. S. Raģe. – 1963.
11. Krievu valodas īpašvārdi / Sast. R. Grabis un T. Porīte. – 1966.
12. Itāliešu valodas īpašvārdi / Sast. A. Stelle. – 1967.
13. Sengrieķu valodas īpašvārdi / Sast. Ā. Feldhūns. – 1974.
14. Bulgāru valodas īpašvārdi / Sast. E. Tjarve. – 1978.

15. Arābu valodas īpašvārdi / Sast. M. Šūmane, J. Sīkstulis. – 1982.
16. Krievu īpašvārdu pareizrakstība un pareizrūna latviešu valodā / Sast. R. Grabis un T. Porīte. 2., papild. izd. – 1993.
17. Poļu īpašvārdu pareizrakstība un pareizrūna latviešu valodā / Sast. V. Staltmane. 2., papild. izd. – 1998.
18. Ungāru īpašvārdu pareizrakstība un pareizrūna latviešu valodā / Sast. E. Sakse. – 1998.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

1. *Ceplītis L., Mīkelsone A., Porīte T., Raže S.* Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrūnas vārdnīca. – R., Avots, 1995.
2. *Dimza J.* Darījumu korespondences. Rokas grāmata. Firmu, iestāžu un organizāciju darījumu vēstules. – R., 1938.
3. Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi. MK noteikumi Nr. 154. Rīgā, 23.04.1996.
4. Mūsdienu latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca / Sast. *L. Ceplītis, D. Guļevska, A. Mīkelsone, T. Porīte.* – R., Jumava, 1996.
5. *Porīte T.* Lielie burti mūsdienu latviešu valodā. – R., 1970.
6. *Sirka Lasila.* Jaunā zelta uzvedības grāmata. – R., Sprīdītis, 1994.
7. *Skujina V.* Valsts valodas prasmei lietvedības dokumentos. – R., SIA “Biznesa komplekss”, 1993.
8. *Strebeiko K.* Mašīnrakstīšana. – R., 1978.
9. *Veics V.* Uzvedības kultūrai. – R., 1992.
10. Par vārdu un uzvārdu lietošanu un rakstību latviešu literārajā valodā. – R., LR Valsts valodas centrs, 1998.
11. Īpašvārdu rakstība. – R., LR Valsts val. centrs, 1998.

SATURS

PRIEKŠVārds	5
AR KO SĀKT?	6
LATVIEŠU VALODAS ALFABĒTS	9
AKTUĀLAIS VĀRDU PAREIZRAKSTĪBĀ	11
Vārdu dalīšana pārņemšanai jaunā rindā	16
Kopā vai šķirti rakstāmi vārdi	17
Lielā sākumburta lietošana	19
Citi lielā burta lietošanas gadījumi	20
Iestāžu un firmu nosaukumi	21
Dokumentos biežāk lietojamie saīsinājumi	24
Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijā apstiprinātie tehniskajā dokumentācijā lietojamie saīsinātie apzīmējumi	27
Latvijas Zinātnes padomē apstiprinātie zinātnisko grādu nomenklatūras apzīmējumi	28
VĀRDA FORMAS IZVĒLE	29
Lietvārda galotnes izvēle	29
Amata un aroda nosaukumi	30
Personas vārds un uzvārds	31
Vīriešu un sieviešu uzvārdu atbilstes	33
Uzvārdi, kam pamatā īpašības vārds	34
Lietvārda locījumi lietišķā tekstā	40
Lietvārda darinājuma izvēle	55
Īpašības vārda formas izvēle	57
Darbības vārda formas izvēle	60

VĀRDA IZVĒLE	70
Termins lietvedībā	70
Aizguvums vai pašu valodas vārds	71
Vietniekvārda izvēle	74
Tu un Jūs	76
PALĪGVĀRDU IZVĒLE	79
Izteiksmes ar prievārdiem	83
TRĪS PAMATLIKUMI TEIKUMU VEIDOŠANĀ	104
DATUMA PIERAKSTS	107
ADRESE	109
PIETURZĪMJU LIETOŠANA	113
VĒSTULE	123
DOKUMENTI	131
Iesniegums	131
Dzīvesgājums (Curriculum vitae)	136
Pilnvara	136
Pielikums	139
Izmantotās literatūras saraksts	148

Valentīna Skujiņa

LATVIEŠU VALODA LIETIŠKAJOS RAKSTOS

Redaktore *G. Lejniece*

Māksl. redaktore *M. Alševska*

Tehn. redaktore *E. Vilka*

Maketētājs *J. Karelis*

Korektore *Z. Stikute*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 105, Rīgā, LV-1013

Red. nr. L-289

A/s "Poligrāfists", K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV - 1010.

1912
MAY 10

OBLIGĀTAIS
EKSEMPLARS

1,52

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304060782

L 99-4
L 121

Mana dzimtā valoda ir kultūrtautas valoda.
Ata Kronvalda, Rūdolfa Blaumaņa un Raiņa
valoda. Es ar to lepojos.

Kultūra ir sakoptība. Sakopt savu valodu ir
mūsu gods un pienākums.

Šim mērķim – mans padoms.

Valentīna Skujina

ISBN 9984-04-911-6

9 789984 049113